

Шумовиння днів

Борис Віан

*Переклав з французької Петро Тарашук
Присвячую Бібі*

Передмова

Головне в житті — аби про все були апіорні судження. І справді видається, що загал хибить, а індивіди завжди мають слухність. Слід остерігатись і з цього не виводити правил поведінки: зовсім нема потреби формулювати їх, щоб потім дотримуватись. Є лише дві речі: кохання — в усьому розмаїтті його виявів — з милими дівчатами і музика "Нового Орлеана" та Дюка Еллінгтона. Все інше має зникнути, бо воно негарне, і кілька наступних сторінок доведення цілком спираються на факт правдивості всієї історії, бо вона вигадана з початку й до кінця. Власне, її матеріальне втілення полягає здебільше у проекції — здійснюваній упереджено й емоційно — реальності на площину асоціацій, яка, проте, нерівна, ба навіть хвиляста й усе викривлює. Ви побачите, що вдавшись до цієї методи, шкодувати нема підстав.

Новий Орлеан, 10 березня 1946 р.

1

Колен завершував туалет. Вийшовши з ванни, він обкрутив навколо стегон широкого пухнастого рушника, непокритими zostалися ноги і тулуб. Взяв з полиці пульверизатор і пахучою рідиною скропив своє ясне волосся. Бурштиновий гребінець розділив шовковисту кучму на довгі жовтогарячі пасма, подібні до борозен, що їх бешкетник проорує виделкою на поверхні абрикосового джему. Колен поклав гребінця і, взявши щипчики для нігтів, став навскіс підрізати кінчики темних вій, аби надати своєму поглядові загадковості. Цю процедуру доводилося повторювати, бо вії відростали дуже швидко. Після цього Колен запалив невелику лампочку над побільшувальним дзеркалом і нахилився, щоб перевірити стан своєї шкіри. Навколо крил носа проступало кілька вугрів. Побачивши у дзеркалі свою бридкість, вугрі чимдуж позалізали під шкіру, і Колен, задоволений, вимкнув світло. Зняв обкрученого навколо стегон рушника і одним з його ріжечків почав протирати на ногах проміжки між пальцями, аби позбутися навіть решток вологи. В дзеркалі можна було бачити всю його постать, схожу на білявця, що грав роль Сліма в "Hollywood Canteen". Голову він мав круглу, вуха маленькі, ніс прямий, шкіру золотаву. Раз по раз він усміхався, наче немовля, і через те на підборідді з'являлась ямочка. Юнак був досить високий, худорлявий, цибатий і тендітний. Ім'я Колен, мабуть, пасувало йому. З дівчатами він

розмовляв лагідно, з хлопцями — привітно. Колен майже завжди був у доброму гуморі, решту часу він спав.

Колен випустив воду, проткнувши діру на дні ванни. Вимощена керамічною яскраво-жовтою плиткою підлога у ванній кімнаті мала ухил і спрямовувала воду до отвору, розміщеного якраз над столом пожильця з нижнього поверху. Проте нещодавно той, навіть не попередивши Колена, пересунув стіл, і вода нині стікала на його буфет.

Колен уступив у сандалі з кажанячої шкіри й надягнув елегантний хатній костюм: вельветові темно-зелені, мов вода у глибинах, штани і піджак з брунатної калам'янки. Почепив рушника сушитися, поклав килимок з-під ніг на край ванни і посипав його зернистою сіллю, щоб витягти із тканини всі рештки води. Килимок заслинився, утворивши цілі грона невеличких мильних бульбашок.

Вийшовши з ванної кімнати, Колен повернув до кухні, щоб поглянути, як доварюється страва. Як і кожного понеділка, ввечері на обід мав з'явитися Шик, що жив неподалік від Колена. Щоправда, була лише субота, але Колен нетерпеливився, прагнучи побачити Шика й почастувати гостя добірними стравами, що їх натхненно готував Ніколя, його новий куховар. Шик, як і сам Колен, досяг двадцятидворічного віку — вони були однолітки — і мав такі ж як у нього літературні вподобання, проте був не такий грошовитий. Колен був досить заможний, щоб жити без усякого клопоту й не працювати задля інших. Натомість Шик мусив щотижня ходити до міністерства — навідати дядька й виканючити в нього трохи грошей, бо його власний інженерний фах не дозволяв йому жити на рівні робітників, якими він керував; а керувати людьми, що краще вдягнені і краще нагодовані, ніж ти, — дуже важко. Колен якомога прагнув допомогти своєму приятелеві і запрошував його на обід, тільки-но траплялася нагода, але Шикове самолюбство зобов'язувало Колена виявляти розважливість і не показувати, надто часто ласкаво приймаючи гостя, ніби він хоче йому допомогти.

Коридор до кухні аж сяяв, бо був зашкленений обабіч і з кожного боку виблискувало сонце: Колен любив світло. В коридорі майже всюди видніли мосяжні, старанно начищені краники. Сонячне проміння вигравало на краниках, створюючи феєричні ефекти. Коли воно отак видзвонювало на краниках, кухонні мишки полюбляли пускатися в танець і наздоганяти невеликі кульки, на які розбивалися промені, досягши підлоги; кульки видавалися краплинами жовтої ртуті. Йдучи, Колен погладив одну з мишок — невеличку, з довгими чорними вусами і сірою напрочуд лиснючою шерстю. Куховар годував мишей дуже добре, проте не давав їм гладшати. Вдень мишки не зчиняли ніякого рейваху і гралися тільки в коридорі.

Колен трутив емалеві двері, що вели до кухні. Куховар Ніколя прикипів до дошки з приладами, сидючи перед так само емалевим ясно-жовтим пультом із вічками циферблатів, що відповідали розмаїтому кулінарному приладдю, розміщеному вздовж стін. Стрілочка електричної печі, підрегульованої для смаження індички, хиталася між "майже" й "цілком готова". Надходив час виймати її з печі, Ніколя натис зеленого гудзичка, що випускав чутливий щуп. Щуп без усякого опору ввійшов углиб, і стрілка зразу зупинилася на позначці "цілком готова". Швидким рухом Ніколя вимкнув

живлення печі й увімкнув пристрій для підігріву тарілок.

— Ну як, смачно буде? — запитав Колен.

— Нехай пан навіть не сумніваються, — відповів Ніколя. — В індички оптимальні розміри.

— Що ж, а яка в нас перекуска?

— Ох, цього разу я нічого не вигадував. Я обмежився плагіатом з Гуффе.

— Ви собі вибрали, мабуть, найдоскіпливішого метра! — вигукнув Колен. — І яку ж частину його праці ви відтворюєте?

— Ідеться про шістсот тридцять восьму сторінку його "Куховарської книги". Зараз я вам прочитаю цей уступ.

Колен сів на стільчик, оббитий губчатою гумою і покритий зверху лискучим шовком, барви якого пасували до кольору стін, і Ніколя почав читати:

— "Запечіть у тісті паштет як для перекуски. Почистіть великого вугра і розріжте його на шматочки по три сантиметри. Шматочки вугра покладіть до каструлі, додайте білого вина, солі, перцю, порізану кружальцями цибулю, листя петрушки, чебрець, лаврове листя і трохи гострого часнику".

— Я не зміг загострити його як слід, — урвав читання Ніколя, — бо точило надто вже стерте.

— Я куплю нове, — проказав Колен.

Ніколя читав далі:

— "Зваріть. Витягніть вугра з каструлі й покладіть на деко. Юшку процідіть крізь шовкове сито, додайте іспанки і уварюйте, аж поки соус стане непрозорим. Процідіть крізь грубе сито, полийте вугра соусом і дайте йому покипіти дві хвилини. Викладіть вугра на паштет, обкладіть по краю квашеними грибами, посередині вмістіть купку молочка коропів. Полийте страву рештками соусу".

— Гарзд, — похвалив Колен, — гадаю, Шикові це сподобається.

— Я, на жаль, не знайомий із паном Шиком, — сказав Ніколя, — та якщо це йому не сподобається, наступного разу я приготую чогось іншого і в такий спосіб зможу майже з певністю встановити просторовий порядок його вподобань і відраз.

— Звичайно! — потвердив Колен. — Ніколя, я вже йду від вас. Я накриватиму стіл.

Колен знову пройшов коридором, проминув передпокій і ступив до їдальні, що правила й за салон, де ясно-блакитний килим і рожево-бежеві стіни звістували відпочинок для ока.

Кімната приблизно в чотири метри завширшки і п'ять — завдовжки двома довгастими вікнами виходила на вулицю Луї Армстронга. Дзеркальні шибки відсувались убік, тож упускали до кімнати весняні пахощі — якщо, звісно, ними повнилася вулиця. Навпроти вікон стояв граційний дубовий стіл. Обабіч столу розмістилися під прямим кутом дві лави, два інші боки займали два стільці з блакитними сап'яновими подушками, що дуже пасували до решти обстави. До меблів цієї кімнати належали, окрім того, низенька довга шафа, де зберігалися платівки, програвач найновітнішої моделі та ще одна шафка, симетрична першій: у ній були

рогатки, тарілки, склянки та інше начиння, що його використовують для їжі цивілізовані народи.

Колен розстелив ясно-синій обрус, що барвою перегукувався з килимом. Посеред столу поставив велику вазу — насправді то був слоїк формаліну, в якому два курячі зародки немов удавали сценку з "Трояндового привида" в хореографії Ніжинського. Навколо поставив кілька гілочок мімози з довгими, наче ремінчики, квітами: знайомий йому садівник вивів її, схрестивши кулястоквітну мімозу з Петровими батогами, що ними часто шмагають школярів за непослух. Для кожного Колен поклав дві тарілки з білої порцеляни, помережаної золотавими прожилками, і прибор з неіржавної сталі з ажурними ручками, всередині яких, укладені між двома шарами плексигласу, зичили щастя опудала сонечок. Поряд Колен поставив кришталеві келишки і серветки, складені мов тіара, — це складання забрало трохи часу. Тільки-но він скінчив готування, як дзвінок відскочив від стіни й попередив про Шиків прихід.

Колен розправив скатертину й рушив відчиняти.

— Як ся маєш? — запитав його Шик.

— А ти? — відповів Колен. — Скидай плаща і піди поглянь, що зварив Ніколя.

— Це твій новий куховар?

— Так, — мовив Колен. — Я виміняв його в тітки на старого й за кіло бельгійської кави.

— І що, смачно готує?

— Здається, в куховарстві він тямить. Це учень Гуффе.

— Людини зі скрині? — спитав переляканий Шик, і його невеличкі чорні вуса трагічно обвисли.

— Ні, хлопчику, Жуля Гуффе, славетного куховара.

— А! Ти ж бо знаєш, я, — мовив Шик, — окрім Жана Соля Партра, майже нічого не читаю.

Шик подався за Коленом по вимощеному плитками коридору, погладив мишку і поклав, проходячи, кілька сонячних крапельинок собі до запальнички.

— Ніколя, — сказав, увіходячи, Колен, — познайомтеся: це мій приятель Шик.

— Добридень, пане, — привітався Ніколя.

— Добридень, Ніколя, — відповів Шик. — У вас часом нема небоги на ім'я Аліса?

— Є, пане, — відповів Ніколя, — і, до речі, якщо панове дозволять мені на такий коментар, досить гарненька.

— Вона дуже схожа на вас, — казав далі Шик, — хоча з боку бюста є певна різниця.

— Бачите, я досить широкий у плечах, — пояснив Ніколя, — а вона, якщо пан дозволить мені на таке уточнення, більше розвинена в перпендикулярному напрямі.

— Що ж, — промовив Колен, — тоді ми майже родичі. А ви, Ніколя, навіть не казали мені, що у вас є небога.

— Пане, моя сестра зійшла на манівці, — відказав Ніколя. — Вона студіювала філософію. А це така річ, що нею не люблять похвалитись у родині, які пишаються своїми традиціями.

— Е... — завагався Колен, — гадаю, ви маєте рацію. Хай там як, а я вас розумію. Ну а тепер покажіть нам цей паштет із вуграми.

— Відкривати зараз піч було б необачно, — попередив Ніколя. — Адже може статися висихання страви через доступ повітря, не такого багатого на пару, як повітря, що міститься в печі.

— Як на мене, — докинув Шик, — нехай буде сюрприз і страву я побачу вже на столі.

— Пане, вашу думку можна тільки схвалити, — сказав Ніколя. — Чи пан буде такий ласкавий дозволити мені далі провадити роботу?

— Ніколя, працюйте, будь ласка.

Ніколя взявся до діла: викладав із формочок холодець, зроблений з філе морського язика й перекладений скибочками трюфелів — це мала бути рибна перекуска. Колен і Шик вийшли з кухні.

— Ти не хочеш аперитиву? — запитав Колен. — Мій піаноктейль уже готовий, ти можеш випробувати його.

— Невже він працює? — вразився Шик.

— Чудово працює. Я ледве що спромігся довести його до пуття, але результат перевершив усі мої сподівання. Я отримав, програвши "Black and Tan Fantasy", справді приголомшливу суміш.

— А який у нього принцип дії?

— До кожної ноти, — пояснював Колен, — я підібрав відповідник — якийсь алкогольний напій, лікер або пахучу речовину. Педаль для приглушення струн відповідає сколоченому яйцю, педаль для послаблення звуку — шматочкові криги. Для зельтерської води потрібна трель на високому регістрі. Кількість речовин прямо пропорційна тривалості звуків. Шістдесят четверта відповідає одній шістнадцятій певного обсягу, четвертна — одиниці обсягу, ціла нота — чотирьом одиницям. Якщо грати повільну мелодію, система регістрів працює таким робом, щоб збільшувалась не доза, — інакше коктейлю буде забагато, — а вміст алкоголю. Залежно від тривалості мелодії можна за бажанням змінювати обсяг одиниці, зменшивши його, приміром, у сто разів, щоб отримати напій, який ураховував би всі гармонії з допомогою додаткового регулювання.

— Щось дуже складно, — зауважив Шик.

— Усе це здійснюється через електричні контакти й реле. Не казатиму тобі про подробиці, бо ти й сам те знаєш. Окрім того, бездоганно грає й саме піаніно!

— Дива, та й годі! — промовив Шик.

— Тут є, щоправда, одна прикра річ, — додав Колен, — то педаль для приглушення струн, що видає сколочене яйце. Я мусив установити окремий пусковий механізм, бо коли грати якийсь фрагмент дуже "hot", до коктейлю падають шматочки омлету і пити його не дуже приємно. Я це все ще відрегулюю. Поки що слід тільки пам'ятати про цей гандж. А для сметани слугує нота соль у низькій октаві.

— Я зараз приготую коктейль на мелодію "Loveless Love", — мовив Шик. — Буде,

мабуть, щось неймовірне.

— Піаноктейль поки що в комірчині, де я влаштував майстерню, бо захисні щитки ще не прикручені. Ходімо. Для початку я відрегулюю його на два коктейлі десь по двісті грамів.

Шик сів за інструмент. Коли він дограв мелодію, частина передньої панелі, сухо клацнувши, опустилась і показався рядочок склянок. Дві з них були по вінця виповнені апетитною сумішшю.

— Боюсь, — проказав Колен. — Ти одного разу сфальшивив. На щастя, це не порушило гармонії.

— Невже тут і гармонія впливає? — здивувався Шик.

— Не завжди, — відповів Колен. — Це було б надто складно. Але певна залежність є. Випивай і ходімо до столу.

2

— Цей паштет із вуграми просто чудовий, — вихваляв страву Шик. — Хто тебе напоумив його зготувати?

— Ця ідея виникла в Ніколя, — відповів Колен. — Тут є один вугор — чи, радше, був, — що кожного дня запливав в умивальник по трубі для холодної води.

— Цікаво, — мовив Шик. — І навіщо?

— Він вистромляв голову і спорожняв тюбик зубної пасти, тиснучи на нього зубами. Ніколя вживає тільки американську ананасову пасту, і це, певне, й спокусило рибину.

— А як він зловив її? — спитав Шик.

— Замість пасти він поклав цілий ананас. Коли вугор їв пасту, він міг проковтнути її, а потім сховати голову, але з ананасом ця штука не пройшла, що дужче він тягнув, то глибше його зуби встрявали в ананас. Ніколя...

Колен замовк.

— Що Ніколя? — спитав Шик.

— Вагаюся, чи казати тобі, бо в тебе може пропасти апетит.

— Та кажи, я вже доїдаю.

— Тієї хвилі зайшов Ніколя і лезом відтяв йому голову. Тоді відкрив кран, і звідти вийшла рибина.

— Оце й усе? — мовив Шик. — Дай мені ще паштету. Сподіваюсь, у нього в трубах є численна родина.

— Щоб побачити, Ніколя нині поклав там малинову пасту, — відповів Колен. — Але скажи мені, ця Аліса, про яку ти говорив?..

— Саме зараз я думаю про неї, — сказав Шик. — Я зустрів її на лекції Жана Соля. Ми обоє ницьма лежали під помостом і в такий спосіб познайомились.

— Яка вона?

— Я не вмію описувати, — знітився Шик. — Вона дуже гарна...

— Ох! — зойкнув Колен.

Увійшов Ніколя, він ніс індичку.

— Ніколя, сідайте і ви з нами, — запросив Колен. — Зрештою, як казав Шик, ви майже член родини.

— Пане, якщо це не буде для вас за прикрість, я спершу нагодую мишок, — сказав Ніколя. — Я повернуся, індичка вже розрізана. Соус ось...

— Подивися, — заговорив Колен, — це вершковий соус із манго і ялівцем, зашитий у телячому рулеті. Натискай отут згори і він цівкою випорсне.

— Чудово! — захоплено вигукнув Шик.

— А ти можеш хоч трохи розповісти про спосіб, що допоміг тобі познайомитись із нею? — не вгавав Колен.

— Гаразд, — погодився Шик. — Я спитав у неї, чи вона любить Жана Соля Партра, і вона відповіла, що збирає всі його твори. Тоді я їй собі сказав: "Я теж". І кожного разу, коли я їй що казав, вона відповідала: "Я теж". І навпаки... Зрештою задля самого провадження екзистенціалістського дослідження я сказав їй: "Я кохаю вас", а вона тільки ойкнула.

— Дослід не вдався, — зазначив Колен.

— Авжеж, — погодився Шик. — Але все-таки вона зразу не пішла. Тоді я їй кажу: "Я йду сюди", а вона на те: "А я ні". — І додала: — "Мені сюди".

— Дивовижно, — чудувався Колен.

— Тоді я їй кажу: "Мені теж", — провадив далі Шик. — І був з нею всюди, куди вона ходила.

— І чим це закінчилося?

— Ет! — мовив Шик. — Настав час укладатися в ліжку...

Колен захлинувся стравою і випив з півлітра бургундського, перше ніж зміг оговтатись.

— Завтра я йду з нею на ковзанку, — знову заговорив Шик. — Завтра ж неділя. Ти підеш з нами? Ми вибрали ранок, коли людей ще не дуже багато. Для мене це, правда, заморока, — додав він, — бо ковзаюсь я не дуже добре. Зате ми зможемо поговорити про Партра.

— Я прийду, — пообіцяв Колен. — Я прийду з Ніколя. — Може, в нього є ще одна небога...

3

Колен вийшов з метро і піднявся сходами. Він вийшов не туди, куди слід, і став ходити довкола, аби зорієнтуватись. Витягнувши жовту шовкову хусточку, визначив напрям вітру, і барва хусточки, вхоплена вітром, покрила велику неправильної форми споруду, що зразу прибрала контурів ковзанки "Молітор".

Колен проминув зимовий басейн перед ковзанкою і через бічні двері увійшов до того скам'янілого організму, подолавши подвійну гру проворних скляних дверей із мідними штабами. Витяг свою абонементну картку, яка підморгнула контролерові

двома вже пробитими круглими дірами. Контролер по-змовницьки всміхнувся, а проте і втретє проштрикнув жовтогарячий картон, картка осліпла. Колен, не переймаючись, поклав її до свого кабанця з гаманцевої шкіри й повернув ліворуч у застелений гумовим килимком коридор, що вів до одягальних кабінок. Вільних місць на першому поверсі вже не було, тож Колен піднявся бетоновими сходами, пройшов повз довгих, мов тичка, істот, що поспинались на вертикальні металеві полози і, попри очевидні перешкоди, силкувались якнайприродніше стрибати. Служник у білому светрі відкрив йому кабінку, взяв на чай — хоча ті гроші, певне, в нього йшли на м'ясиво, бо він, здається, жити не міг без брехні, — і залишив Колена в цій комірчині, спершу написавши грудочкою крейди його ініціали на чорному, для того й зробленому квадраті з внутрішнього боку дверей. Колен помітив, що в чоловіка голова не людська, а пташина, і не міг збагнути, чому його взяли до обслуги ковзанки, а не до обслуги басейну.

З крижаної доріжки піднімався овальний гамір, урізноманітнений музикою повсюди розставлених гучномовців. Скрегіт і шурхіт ковзанів іще не досягли того гучного рівня в часи напливу публіки, коли звуки вже скидаються на чвиркіт багнюки, коли сльотавого дня бруківкою суне полк війська. Колен шукав очима Алісу й Шика, але на кризі їх не було. Ніколя мав прийти згодом: він залишився поратись на кухні, щоб зварити обід.

Колен розв'язав шнурки на черевиках і помітив, що в них відірвалися підосви. Він витяг із кишені моток пластиру, але побачив, що його дуже мало. Тоді поставив черевики в калюжку, що зібралася під бетоною лавою, і полив їх концентрованими добривами, щоб шкіра повідростала. Натяг на ноги вовняні шкарпетки з широкими почережними жовтими і фіалковими смугами і взув ковзанярські черевики. Полози його ковзанів поділялися спереду надвоє, що дозволяло набагато легше змінювати напрям руху.

Колен вийшов, спустився на поверх нижче. Коли він ступав дірчастим гумовим килимком, що встеляв бетонові коридори, йому трохи викручувало ноги. Тієї миті, як Колен уже було наважився ступити на доріжку, він мусив, аби не впасти, чимшвидше відсахнутися, піднявшись на дві дерев'яні сходинки: одна ковзанярка, орлицею стрибнувши в повітря, знесла велике яйце, що розбилося біля Коленових ніг.

Поки один з прибиральників згортав уламки шкарлупи і слиз, Колен побачив Шика й Алісу, що виходили на доріжку з іншого боку. Колен махнув їм рукою, хоча вони нічого не побачили, й помчав просто до них, не врахувавши, що всі рухалися по колу. Через те стала швидко рости купа обурених ковзанярів, до яких щосекунди прибивались нові катальники, відчайдушно махаючи руками, ногами, звиваючись плечима і всім тілом, перше ніж упасти на тих, що вже лежали долі. Сонце розтопило поверхню криги і з-під купи людських тіл чулося хлипання води.

Невдовзі на тій купі опинилось дев'ять десятих ковзанярів, і Шик та Аліса стали майже єдиними господарями доріжки. Вони під'їхали до живого, ворухливого пагорба і Шик, упізнавши роздвоєні Коленові ковзани, схопив Колена за кісточки й витяг з загальної купи. Друзі поручкалися. Шик представив Алісу і Колен став ліворуч від неї,

бо з правого боку дівчини примостився Шик.

Друзі відступили до правого краю доріжки, аби не заважати прибиральникам, що, зневірившись знайти в чималій купі жертв щось інше, крім окремих і нецікавих частин та фрагментів розпаду особистості, вхопилися за скребки і прибрали всю масу полеглих, згорнувши її до стічної ями, виспівуючи при цьому гімн ковзанки "Молітор", складений 1709 р. Вайяном-Кутюр'є, і починався він так:

Панове і панії,
Звільніть, будь ласка,
Доріжки,
Щоб ми могли
Їх прибрати.

Усі ці дії й гудки клаксона, що раз у раз виривалися з безладного шуму, мали примусити здригнутись від непогамовного страху навіть найзагартованіші душі.

Ковзанярі, що стояли на ногах, оплесками схвалили ініціативу, і невдовзі все те місиво тіл провалилось у яму, віко закрилося. Шик, Аліса й Колен притьмом помолилися й закружляли на майданчику.

Колен обдивлявся Алісу. Хоч як дивно, а вона була зодягнена в білий джемпер і жовту спідницю. Черевички в неї жовто-білі, а ковзани — хокейні. Її ноги облягали димчасті шовкові панчохи і білі шкарпетки, зачочені на халявки невисоких черевиків із білими шнурками, тричі обкрученими навколо гомілки. А ще дівчина мала яскраво-зелену косинку на шії і біляві напрочуд буйні коси, що обрамляли обличчя густою хвилястою масою. На світ вона дивилася широкими синіми очима, а за її просторові межі правила пружна золотава шкіра. Руки й литки вона мала кругленькі, стан тонкий, а її груди випиналися так опукло, що поставали перед очима мов на світліні.

Колен став дивитися в інший бік, аби поновити душевну рівновагу. В цьому йому пощастило і, опустивши очі, він запитав у Шика, як той почувається після паштету з вуграми.

— Навіть не згадуй мені про нього, — відповів Шик. — Я рибалив у своєму крані цілісіньку ніч, хотів подивитись, може, й там є вугор. Але в мене траплялися самі струги.

— Ніколя і з них би зготував чудову страву! — запевнив Колен. — У вас, — додав він, звертаючись уже до Аліси, — навдивовижу обдарований дядько.

— Ним пишається вся наша родина, — мовила Аліса. — Моя мати досі побивається, що побралася з якимсь викладачем математики, тоді як її брат досяг у житті такого блискучого успіху.

— Ваш батько викладає математику?

— Так, він професор Колеж де Франс і член, здається, Академії або чогось такого, — казала далі Аліса. — У тридцять вісім років то така мізерія... Йому годилося б докласти більших зусиль. На щастя, є ще дядько Ніколя.

— А хіба він не мав прийти сюди сьогодні? — спитав Шик.

Від ясних Алісиних кіс розливалися ніжні пахощі і Колен трохи відступив.

— Гадаю, він трішки спізниться. Вранці в нього з'явилась нова ідея... От якби ви вдвох прийшли до мене обідати?.. Тоді б ми й побачили, що то.

— Чудово, — мовив Шик. — Але якщо ти гадаєш, ніби я прийму таку пропозицію, то в тебе дуже викривлені уявлення про світ. Тобі слід запросити когось четвертого, ще одну дівчину. Я не хочу, щоб Аліса йшла до тебе, ти її спокусиш гармоніями свого піаноктейля, а мені це не вподоби.

— Ого! — запротестував Колен. — Послухайте, що він верзе!

Відповіді Колен не почув, бо довготелесий чолов'яга, що вже хвилин п'ять провадив демонстрацію швидкості, саме проскочив у нього між ногами, зігнувшись так, що носом мало не скородив кригу, і створений чолов'ягою повітряний вихор підняв Колена на кілька метрів. Колен ухопився за край галереї другого поверху, підтягнувся і зразу ж упав біля Шика й Аліси, незграбно навалившись на неї.

— Слід заборонити кататися так швидко, — промовив Колен і враз перехрестився, бо ковзаняр, уже на протилежному краї доріжки, наскочив на ресторанову стіну й прилип до неї: немов медуза з пап'є-маше, розчавлена жорстокою дитиною.

Прибиральники знов узялися до роботи, а один з них поставив на місці нещасного випадку крижаного хреста. Поки хрест танув, служник прокручував платівки лише з духовною музикою.

Потім усе повернулося в узвичаєні рямці. Шик, Аліса й Колен і далі кружляли по майданчику.

4

— А ось і Ніколя! — вигукнула Аліса.

— А онде Ізіда! — докинув Шик.

Ніколя показався біля контролера, а Ізіда була вже на доріжці. Ніколя пішов нагору, а дівчина ковзнула до Шика, Колена та Аліси.

— Добридень, Ізідо, — привітався Колен. — Познайомтеся, це Аліса. Алісо, це Ізіда. Ну а Шика ви знаєте.

Застискалися руки і Шик, тим скориставшись, повів Алісу вперед; Ізіда й Колен, не розчепивши рук, рушили слідом.

— Рада вас бачити, — проказала Ізіда.

Колен теж був радий її бачити. Вісімнадцятирічна Ізіда спромоглася завести собі каштанові коси, надягти білий джемпер і жовту спідницю, пов'язати на шию ядучу зелену косинку, взути білі черевички й начепити темні окуляри. Вона була гарненька. Але Колен надто добре знав її батьків.

— Наступного тижня в нас буде бенкет, — сказала Ізіда. — Адже в Дюпона день народження.

— Якого ще Дюпона?

— Мого пуделя. Отже, я запросила всіх своїх друзів. Ви прийдете? На четверту годину?

— Так, — відповів Колен. — Із великою радістю.
— Ваші друзі нехай теж приходять, — додала Ізіда.
— Шик та Аліса?
— Авжеж, вони дуже милі... Тож до наступної неділі!
— Хіба ви вже йдете? — здивувався Колен.
— Так, довго я ніколи не лишаюсь. До того ж, щоб ви знали, я тут з десятої години...
— Таж зараз лише одинадцята! — скрикнув Колен.
— Я була в барі! До побачення!

5

Колен квапливо йшов яскраво освітленими вулицями. Дув пекучий сухий вітерець, під ногами хрустіли й ламались тонкі тендітні крижинки.

Люди, хто як міг, ховали свої обличчя, піднімали коміри, кутались у нашійну хустку, затуляли носа муфтою, а один чоловік ужив для цієї мети навіть пташину клітку, пружинні дверцята якої вперлись йому в чоло.

"Завтра я піду до Знавкоженів", — думав Колен.

То були Ізідині батьки.

"Увечері я обідаю з Шиком..."

Піду зараз додому, щоб приготуватися на завтра..."

Колен ступив широкий крок, щоб не стати на ската скраю тротуару, що видався йому небезпечним.

"Якщо я пройду двадцять кроків, ні на що не наступивши, — подумки мовив Колен, — то завтра в мене не вискочить прищ на носі..."

Це пусте, — провадив він далі, — всією вагою наступивши на дев'ятого ската, — всі ті вигадки — чистісінька дурниця. Прища в мене й так не буде".

Колен нахилився, підбираючи блакитно-рожеву орхідею, що її мороз випхав з ґрунту. Від квітки війнуло пахощами Алісиних кіс.

"Завтра я побачу Алісу..."

Цієї думки годилось уникати. Аліса належала Шикові, і то з цілковитим правом.

"Завтра я напевне знайду собі якусь дівчину..."

Проте Коленові думки знову повернули до Аліси.

"Невже, застаючись на самоті, вони й справді весь час розмовляють про Жана Соля Партра!..."

Але, мабуть, краще було взагалі не думати про те, що вони роблять на самоті.

"Скільки ж статей написав Жан Соль Партр за останній рік?"

Хай там як, а Колен до самого дому не встигне їх порахувати.

"Цікаво, що Ніколя приготує сьогодні на вечерю?"

Я не знаю, що Ніколя, такий схожий на Алісу, приготує сьогодні на вечерю..."

Ніколя на одинадцять років старший за Алісу. Отож йому зараз двадцять дев'ять

років. Як на куховара, він дуже обдарований. Він приготує фрикандо.

Колен підходив до своєї домівки.

"На кіосках квітників ніколи не буває залізних штаб. Ніхто не збирається красти квіти".

Цей факт видавався цілком зрозумілим. Колен зірвав жовтогарячо-сіру орхідею, її ніжний віночок, що вигравав різними барвами, зів'яв.

"У неї колір, як у моєї чорновусої мишки... Ось я і вдома".

Колен піднявся кам'яними сходами, застеленими довгим вовняним килимком. У замкову шпарину сріблястих дзеркальних дверей уставив золотого ключика.

"До мене, мої віддані слуги! Ваш пан повернувся!"

Колен скинув плаща на стілець і подався до Ніколя.

6

— Ніколя, сьогодні на вечерю ви готуєте фрикандо? — запитав Колен.

— Ох, — сполошився Ніколя, — адже пан не попередили мене. Я мав інші задуми.

— Нехай йому біс, на чортового батька ви завжди розмовляєте зі мною в третій особі?

— Якщо пан дозволить мені висловити свої міркування, я вважаю, що дрібка фамільярності припущення тільки тоді, коли обидві сторони разом телят випасали, а в нашому випадку цього нема.

— Ніколя, ви вкрай зарозумілі, — мовив Колен.

— Пане, своїм становищем я пишаюсь, — відповів Ніколя, — і тут ви нічим не зможете мені дорікнути.

— Безперечно, — зітхнув Колен, — але я волів би, щоб відстань між нами зменшилась.

— Я ставлюся до пана зі щирою повагою і любов'ю, хоча й не виказую цього, — сказав Ніколя.

— Ніколя, ваші слова виповнюють мене гордістю і щастям, мої почуття не менш щирі. Отже, що ви готуєте на вечерю?

— Я й далі дотримуюсь традицій Гуффе і приготую сьогодні тропічного ковбасона в мускатному портвейні.

— І як воно робиться? — запитав Колен.

— Ось так: "Візьміть ковбасона та оббілуйте, і нехай він кричить донесхочу. Шкуру збережіть. Нашпигуйте ковбасона шматочками омарових ніжок, нашвидку засмажених у розтопленому маслі. Викладіть усе на кригу в невеличкому чавуні. Поставте на вогонь, а тим часом наріжте кружальцями солодке теляче м'ясо, зварене на повільному вогні. Коли ковбасон зашкварчить, притьмом заберіть його з плити й залийте хорошим портвейном. Помішайте страву платиновим шпателем. Змастіть формочку і заберіть її, щоб вона не іржавіла. Перед тим як накривати на стіл, приготуйте підливу з пакетика оксиду літія і склянки свіжого молока. Оздобте страву кружальцями солодкого м'яса,

подавайте на стіл і чимдуж утікайте".

— Що ж, я просто приголомшений, — протяг Колен. — Гуффе — видатна людина. Скажіть мені, Ніколя, в мене завтра буде на носі прищ?

Ніколя поглянув на Коленову носяру і дав негативну відповідь.

— І, поки я ще тут, ви часом не знаєте, як танцюють навскосяк?

— Я опанував лише крутозвих Буасьєра і дригату, що півроку тому поширилась у Нейї, — проказав Ніколя, — а навскосяк я докладно не знаю, ознайомлений тільки з начатками.

— Як ви гадаєте, — запитав Колен, — можна осягти потрібну техніку за один сеанс?

— Як на мене, то так, — відповів Ніколя. — Загалом тут нема нічого складного. Слід тільки уникати грубих похибок і не порушувати стилю. Одна з таких вад полягає в тому, що навскосяк танцюють у ритмі буги-вуги.

— Це груба похибка?

— Ні, це порушення стилю.

Ніколя поставив на стіл грейпфрут, що його оббирав під час розмови, і сполоснув руки чистою водою.

— Ви поспішаєте? — запитав Колен.

— Аж ніяк, пане, — відповів Ніколя, — моя кухня вже працює.

— Отже, я був би вам дуже зобов'язаний, якби ви допомогли мені опанувати ці начатки навскосяка, — сказав Колен. — Ходімо до вітальні, я зараз поставлю платівку.

— Я б порадив панові темп, що створює певну атмосферу, щось подібне до "Хлої" в аранжуванні Дюка Еллінгтона або "Концерту для Джонні Ходжеса", — запропонував Ніколя. — Це те, що потойбіч Атлантики називають moody або sultry tune.

7

— Принцип навскосяка, що з ним пан, безперечно, знайомий, — почав Ніколя, — полягає у створенні інтерференції з допомогою двох живих джерел надзвичайно синхронного коливального руху.

— Я й не знав, — здивувався Колен, — що навчання танцеві пов'язане з такими складними елементами фізики.

— У даному випадку танцівник і танцівниця перебувають на досить малій відстані одне від одного і надають усьому своєму тілу коливального руху, що відповідає ритмові музики.

— Як? — спитав, занепокоївшись, Колен.

— Отож цей рух, — провадив далі Ніколя, — випромінює систему статичних хвиль, що становлять, як і в акустиці, вузли та пучності, які немалою мірою допомагають створити атмосферу в танцювальній залі.

— Атож... — пробурмотів Колен.

— Професіоналам навскосяка, — пояснював далі Ніколя, — інколи щастить утворити джерела додаткових хвиль, надавши синхронного коливання окремим членам

свого тіла — кожному зокрема. Я, проте, на цьому не наполягаю і зараз спробую показати панові, як слід танцювати.

Колен вибрав "Хлою" — адже саме її радив Ніколя, — і поставив платівку на диск програвача. Обережно поклав кінчик голки на дно першої борозенки і став дивитись, як заколювався Ніколя.

8

— Пан скоро затанцює! — вигукнув Ніколя. — Ну, ще одне зусилля!

— Але чому, — запитав Колен, обливаючись потом, — вибрано таку повільну мелодію? Адже так набагато важче.

— На те є своя причина, — відповів Ніколя. — Загалом танцівник і танцівниця перебувають на невеликій відстані одне від одного. Якщо музика повільна, коливальний рух можна відрегулювати так, що фіксоване джерело коливань опиниться на рівні пупа обох партнерів: у такому разі рухатимуться голова і ноги. Це результат, якого треба прагнути. На превеликий жаль, іноді стається так, що несумлінні виконавці починають танцювати навскосяк у негритянській манері — в дуже швидкому темпі.

— Тобто? — спитав Колен.

— Тобто коли одне рухоме джерело в ногах, а друге в голові, утворюється, на жаль, проміжний рухомий центр на рівні крижів, а за фіксовані точки, чи то псевдосуглоби, правлять грудна кістка й коліна.

— Зрозумів, — мовив Колен, почервонівши.

— Коли танцюють буги, — закінчив Ніколя, — то, якщо бути відвертим, що нав'язливіша мелодія, то непристойніший ефект.

Колен замислився, а потім запитав:

— Ніколя, де це ви навчилися танцювати навскосяк?

— Мене навчила моя небога, — відповів Ніколя. — Я вибудував чітку теорію навскосяка під час розмов із своїм швагром. Він академік, пан, безперечно, про це знає, і йому було зовсім неважко зрозуміти метод. Він навіть сказав мені, що сам застосовував його на практиці дев'ятнадцять років тому...

— Вашій небозі вісімнадцять років? — перебив Колен.

— І три місяці, — поправив Ніколя. — Якщо я вже не потрібен панові, я піду подивлюсь, як готується страва.

— Ідіть, Ніколя, й дуже дякую, — відказав Колен, знімаючи платівку, що вже зупинилася.

9

"Я вдягну бежевий костюм і блакитну сорочку, червоно-бежеву краватку, простібані замшеві черевики і червоно-бежеві шкарпетки.

Спершу я обмиюсь, поголюсь і огляну себе.

Зараз піду на кухню до Ніколя й запитаю..."

— Ніколя, може, потанцюєте зі мною?

— Ох, — зойкнув Ніколя, — якщо пан наполягатиме, я, звісно, потанцюю, якщо ж ні, я буду щасливий мати змогу залагодити кілька пильних справ, із якими вже годі зволікати далі.

— Ніколя, чи не буде нескромно поцікавитись, які саме?

— Я, — відповів Ніколя, — голова філософського гуртка челяді нашої округи, через те й змушений виявляти на зборах велику посидючість.

— Я не зважуюсь, Ніколя, запитати у вас про тему ваших сьогоднішніх зборів...

— Ітиметься про ангажованість, тобто зобов'язання. Проведено паралель між ангажованістю згідно з теоріями Жана Соля Партра, добровільним вступом на службу до колоніальних військ або ж надстроковою службою в них і наймом так званої прислуги, що її за певну платню заангажовують окремі особи.

— Ось що зацікавило б Шика! — схопився Колен.

— На превеликий жаль, — урвав його радість Ніколя, — наш гурток дуже закритий. Пана Шика туди допустити не можуть. Гурток відкритий тільки для челяді.

— Ніколя, — запитав Колен, — а чому ви завжди вживаєте збірного іменника?

— Пан, безперечно, зауважить, — сказав Ніколя, — що "служник" — слово цілком нейтральне, а слово "служниця" набирає певного непристойного звучання.

— Маєте слухність, Ніколя. Як ви гадаєте, я зустріну сьогодні душу-посестру?.. Мені б хотілося натрапити на душу такого типу, як у вашої небоги...

— Панові не годиться думати про мою небогу, — зауважив Ніколя, — оскільки нещодавні події показали, що добродій Шик першим зробив свій вибір.

— Але, Ніколя, — зітхнув Колен, — мені так хочеться закохатись...

З носика чайника вихопилась струминка пари, і Ніколя пішов відчиняти двері. Консьєрж подав йому два листи.

— Що, листоноша був? — запитав Колен.

— Перепрошую, пане, — мовив Ніколя, — але обидва листи мені. Пан чекає новин?

— Я хотів би, щоб мені написала якась дівчина, — відповів Колен. — Я б її дуже кохав.

— Зараз якраз опівдні, — зауважив Ніколя, — і пан, може, поснідає? Є посічений бичачий хвіст і чашка запашного пуншу, а також грінки з анчоусами.

— Ніколя, чому Шик відмовляється прийти до мене на обід разом із вашою небогою, якщо я не запрошу четвертого учасника — якусь дівчину?

— Нехай пан мені вибачать, — проказав Ніколя, — але я б учинив так само. Адже пан вочевидь дуже привабливі.

— Ніколя, — мовив Колен, — якщо цього вечора я не закохаюся по-справжньому, то... то збиратиму твори герцогині де Бувоар, щоб дошкулити своєму приятелеві Шикові.

"Я хотів би закохатися, — казав собі подумки Колен. — Ти хотів би закохатися. Він хотів би іdem (закохатися). Ми, ви хотіли б також. Вони так само хотіли б закохатися..."

Колен зав'язував краватку перед дзеркалом у ванній кімнаті.

"Залишилось одягти курточку і пальто, нашійну хустку, рукавичку праву і рукавичку ліву. І ніякого капелюха, аби не зім'яти зачіски".

— А ти що тут робиш?

Колен звертався до сірої чорновусої мишки, що вочевидь залізла куди не слід і стояла в склянці з зубною щіточкою, зіпершись на її край і нібито замислившись.

— Припустімо, — сказав Колен, сідаючи при цьому на край ванни (емалевої, жовтої, прямокутної), щоб бути ближче до мишки, — що я побачу в Знавкоженів свого давнього приятеля Шоза...

Мишка кивнула головою.

— Припустімо, — а чом би й ні? — що в нього є куховарка. Вона була б одягнена в білий джемпер, жовту спідницю і звалася б Ал... Онесім...

Мишка схрестила лапки й начебто здивувалася.

— Це ім'я й справді не дуже гарне, — пояснював Колен, — але ж і ти — мишка і маєш вуса. Отож?

Колен підвівся.

— Уже третя година. Бачиш, я через тебе згаяв час. Шик і... Шик, певне, буде там зарані.

Колен облизав палець і підніс його над головою, майже зразу опустивши вниз. Бо вгорі пекло, ніби в печі.

"Повітря виповнене коханням, — виснував він. — Через те й так гаряче.

Я підводжусь, ти підводишся, він підводиться, ми, ви, вони підводимось, підводитеся, підводяться. Ти вже хочеш вилізти?"

Мишка довела, що нікого не потребує, самотійно вилізши із склянки й відгризши собі шматочок мила у формі льодяника.

— Тільки не позамащуй ним усього, — попередив Колен. — Ну ти й ненажера!

Колен вийшов із ванни, ступив до кімнати, надяг курточку.

"Ніколя, мабуть, пішов. Він, напевне, знає дивовижних дівчат... Кажуть, ніби отейські дівчата йдуть до філософів у служниці і виконують усю чорну роботу".

Колен вийшов і причинив двері.

"Підкладка правого рукава трохи надірвалася. У мене більше нема ізоляційної стрічки... Не біда, цвях заб'ю..."

Двері за Коленом захряснулись так, мов хто ляснув долонею по голій сідниці, і від цього звуку він здригнувся.

"Треба думати про щось інше. Припустімо, я на сходах зламаю собі карк..."

Ясно-бузковий сходовий килимок був вичовганий лише на кожній третій сходинці, бо Колен і справді спускався вистрибом через дві сходинки. Раптом він зашпортнувся

за нікельований стрижень, що тримав доріжку, і насилу встиг ухопитися за поручня.

"Це навчить мене не плескати дурниць. Чудово. Я, ти, він — дурень!"

У спині щось боліло. Дійшовши до низу, Колен з'ясував причину і витяг з-за коміра пальта той клятий стрижень.

Двері на вулицю зачинились за ним із звуком, що скидався на поцілунок в оголене плече...

"Що можна побачити на цій вулиці?"

Передусім Колен побачив двох землекопів, що грались у класики. Коли стрибав огрядніший з двох гравців, його черево мов плигало в протилежний бік. За невелике було в них правило червоне пофарбоване розп'яття, якому бракувало Христа.

Колен проминув гравців.

Праворуч і ліворуч здійсмалися гарні споруди з лампачів, відкриті фрамуги нависали неначе ножі гільйотин. З одного вікна вихилялася жінка. Колен послав їй поцілунок, а вона струсила йому на голову чорно-сріблястий мольтоновий килимок: він лежав перед ліжком і його страшенно не любив її чоловік.

Жорстоку непривітність великих кам'яниць трохи звеселяли крамниці. Коленову увагу привернула вітрина з причандаллям для факірського ремесла. Колен зауважив, що проти минулого тижня зросла ціна на салатне скло і цвяхи для набивання матраців.

Назустріч Коленові трапився собака, а потім ще дві людини. Холод прикував людей до домівок. Ті, кому пощастило вихопитись з обіймів холоду, залишали в його лабетах клапті одягу і помирали від ангіни.

Поліцай на перехресті закутав голову в просторий плащ. Він скидався на велику чорну парасольку. Аби зігрітися, подавальники з кав'ярні танцювали довкола нього.

Двоє закоханих цілувались у підворітті.

"Я не хочу їх бачити. Я не хочу, не хочу їх бачити... Які вони нестерпні..."

Колен перейшов на другий бік вулиці. Двоє закоханих цілувались у підворітті.

Колен заплющив очі й побіг...

Дуже швидко він їх розплющив, бо бачив під повіками табунці дівчат і через них збивався з дороги. Тепер перед ним була лиш одна дівчина. Вона йшла в той-таки бік, що й він. Видніли її гарненькі литки в білих смушкових чобітках, манто з добротної харцизової шкіри й хутряна шапочка. З-під шапочки визирали руді коси. Манто робило дівчину ширшою в плечах і метлялося круг неї.

"Треба її перегнати. Я хочу побачити, яка вона з лиця..."

Колен перегнав її і заплакав. Жінка мала принаймні п'ятдесят дев'ять років. Колен сів на край хідника й затужив ще дужче. Це дало йому велику полегшу, сльози з дрібним тріскотом замерзали й розбивалися об гладенький граніт хідника.

Хвилини за п'ять Колен зауважив, що сидить навпроти будинку Ізиди Зनावкожен. Повз нього шурхнуло двійко дівчат і зайшло до вестибюлю кам'яниці. Серце Колена переповнилось, позбулося туги, підвело його з землі і він слідкома за дівчатами ступив до будинку.

Уже на другому поверсі чувся невиразний гомін товариства, що зібралося в Ізидиних батьків. Сходи тричі оберталися навколо власної вісі й посилювали звуки в сходовій клітці, немов лопаті в циліндричному резонаторі віброфона. Колен піднімався, мало не стромляючи носа під п'яти обох дівчат. То були гарненькі п'яточки з нейлонової плоті, туфлики з тонкої шкіри на високих підборах і граційні щиколотки. Вище довгими гусенями повзли ледь поморщені панчішні шви, виразно проступали ямочки під колінами. Колен зупинився і пропустив дві сходинки, потім рушив. Тепер він уже бачив верхній грубілий край панчіх тієї дівчини, що ліворуч, підв'язки й притінену білість стегон. Складчаста спідниця другої дівчини на таку розвагу не дозволяла, проте під бобровим манто її сідниці випиналися крутіше, ніж сідниці першої дівчини, і формували раз у раз бентежну западину. Колен задля пристойності став дивитися тільки на ноги й побачив, що вони зупинилися на третьому поверсі.

Колен увійшов за дівчатами, що їм уже відчиняла двері покоївка.

— Добридень, Колене, — привіталась Ізіда. — Як ся маєте?

Колен притяг дівчину до себе й поцілував її в коси — і які ж запавні!

— Та це ж не мій день народження! — запротестувала Ізіда. — Сьогодні Дюпонове свято!

— Де той Дюпон? Зараз я його привітаю!

— Сталася прикрість, — промовила Ізіда. — Сьогодні вранці його повели до перукаря, аби хоч трохи причепурити. Потім його скупали і все таке інше, але о другій годині прибігло троє його приятелів з гидкою старомодною торбинкою кісток і забрали його. Ну а тепер уявіть, у якому стані він повернеться!

— Зрештою, це його день народження, — зауважив Колен.

Крізь проріз подвійних дверей Колен бачив дівчат і хлопців. Кілька пар танцювало. Проте більшість молоді поставала парами однієї статі, позакладала руки за спину і непевно обмінювалась сумнівними враженнями.

— Скидайте ж пальто, — проказала Ізіда. — Ходімо я поведу вас до чоловічого гардеробу.

Колен пішов за Ізідою, зустрівши по дорозі двох дівчат, що, клацаючи сумочками й пуделками на пудру, виходили з Ізидиної кімнати, оберненої на жіночий гардероб. Зі стелі звисали залізні гаки, позичені в різника, а щоб було веселіше, Ізіда позичила також дві оббіловані баранячі голови, що всміхалися по краях ряду.

Чоловічий гардероб, улаштований у кабінеті Ізидинового батька, мав за прикмету скасування меблів. Одяганку скидали просто на підлогу й на цьому процедура закінчувалась. Колен учинив те саме і загаявся перед дзеркалом.

— Ну ж ходімо, — підганяла Ізіда. — Я познайомлю вас із чарівними дівчатками.

— У вас сьогодні дуже зваблива сукня, — проказав Колен, узявши Ізіду за зап'ястки і притягти до себе.

То була коротенька проста вовняна сукня барви зеленого мигдалю з великими

позолоченими керамічними гудзиками і наспинною вставкою — решіткою мов з кутого заліза.

— Тож вам сукня сподобалась! — згукнула Ізіда.

— Вона дуже зваблива, — повторив Колен. — А коли туди руку просунути, там ніхто не вкусить?

— На це не сподівайтесь, — відказала Ізіда, вивільнившись. Тоді взяла Колена за руку й повела до центру впрівання. Вони натикалися на нових прибульців загостреної статі, ковзнули в коридор і потрапили до загального гурту через двері їдальні.

— Слухай! — похопився Колен. — Аліса і Шик уже тут?

— Так, — кивнула Ізіда. — Ходімо, я вас познайомлю...

З пересічною дівчиною цілком варто було знайомитись.

Вирізнялася, проте, дівчина у вовняній сукні барви зеленого мигдалю з великими позолоченими керамічними гудзиками, на спині в неї видніла вставка своєрідної форми.

— Познайомте мене насамперед із цією, — попросив Колен.

Ізіда струснула Колена, аби він угамувався:

— Може, вже годі дурниць?

Колен тим часом накинув оком уже на іншу і смикнув свого проводиря за руку.

— Це Колен, — сказала Ізіда. — Колене, знайомтеся, це Хлоя.

Колен проковтнув слину. Йому дерло в горлі, немов він наївся перепечених пиріжків.

— Добридень, — сказала Хлоя.

— Добр... А вас уже аранжував Дюк Еллінгтон? — запитав Колен і мерщій утік, бо в нього з'явилась переконаність, ніби він бовкнув дурницю.

Шик зловив Колена за полу курточки.

— Куди це ти так поспішаєш? Ти що, вже тікаєш звідси? Подивись!..

Шик витяг із кишені невелику книжечку в червоній сап'яновій палітурці.

— Це перше видання Партрових "Парадоксів блювотини".

— Ти його все-таки знайшов? — запитав Колен. Тоді згадав, що тікає, і втік.

Дорогу йому заступила Аліса.

— Отже, ви тікаєте, не потанцювавши зі мною жодного разу? — запитала вона.

— Перепрошую, — мовив Колен, — я повівся мов йолоп і мені соромно залишатись.

— А проте, коли на вас так дивляться, ви просто змушені скоритися...

— Алісо, — застогнав Колен, обійнявши дівчину і потершись щокою об Алісині коси.

— Що, мій друже?

— А нехай йому грець! Чортова okazія! Нехай йому біс! Бачите он ту дівчину?

— Хлою?

— Ви знаєте її? — запитав Колен. — Я бовкнув їй дурницю і через те й утікаю.

Він не додав, що у нього в грудях немов грає німецький військовий оркестр, з усіх звуків якого долинає тільки гупання великого барабана.

— Правда ж, вона гарненька? — запитала Аліса.

У Хлої були червоні вуста, брунатні коси, щасливе обличчя, а її одяг не мав ніякого значення.

— Я ніколи не наважуся! — зітхав Колен. А потім залишив Алісу й пішов запрошувати Хлою. Дівчина глянула на нього, засміялась і поклала йому на плече праву руку. Колен відчув на шиї її холодні пальці. Він зменшив відстань між своїм і Хлоїним тілом з допомогою скорочення правого двоголового м'яза плеча, сигнал надійшов від мозку вздовж пари розважливо вибраних черепних нервів.

Хлоя знову подивилась на Колена. Очі в неї були сині. Вона струснула головою, відкидаючи назад лискучі кручені коси, і рішуче й твердо притулилася скронєю до Коленової щоки.

Навколо залягла густа тиша, все інше — і товариство, і світ — стало безвартісним.

Але, як і слід сподіватися, платівка зупинилася. Тільки тоді Колен повернувся до справжньої реальності й помітив, що стеля має просвіти, крізь які зазирають пожильці з верхнього поверху, що підніжжя стін укриває густа облямівка болотних півників, що з отворів, просвердлених тут і там, вириваються струмені барвистого газу і що його приятелька Ізіда стоїть перед ним і пропонує йому тістечка на герцинському тарелі.

— Дякую, Ізідо, — відмовилась Хлоя, струснувши кучерями.

— Дякую, Ізідо, — мовив Колен, беручи невеличкий еклер, що мав два балкони і еркер.

— Ви даремно не взяли, — сказав він Хлої. — Вони дуже смачні.

І одразу ж закашлявся, бо, на лихо, наколовся на їжакову голку, запечену в тістечку.

Хлоя розсміялася, показавши гарненькі зубки.

— Що сталося?

Колен був змушений покинути її і відступити вбік, щоб уволю накашлятися; зрештою йому стало легше. Надійшла Хлоя з двома келишками.

— Випийте, — запропонувала вона, — це вас покріпить.

— Дякую, — зворушився Колен. — Це шампанське?

— Це суміш.

Колен ковтнув чималеньку порцію й захлинувся. Хлоя аж нетямилася з реготу. До них підійшли Шик і Аліса.

— Що з ним сталося? — поцікавився Шик.

— Він не вміє пити!

Аліса поплескала Колена по спині, і здалося, немов залунав балійський гонг. Усі враз припинили танцювати й пішли до столу.

— От і чудово, — мовив Шик. — Нарешті ніхто не заважатиме. А що, як поставити гарну платівку? — підморгнув він Коленові.

— Може, станцюємо навскосяк, — запропонувала Аліса.

Шик став порпатись у купі платівок біля програвача.

— Шику, танцюй зі мною, — сказала йому Аліса.

— Ось зараз, тільки платівку поставлю.

То було буги-вуги.

Хлоя чекала.

— Невже ви зараз затанцюєте навскосяк? — вражено запитав Колен.

— Чом би й ні? — здивувався Шик.

— Не зважайте на них, — сказав Колен Хлої і, легенько нахиливши голову, поцілував її між вушком і плечем. Дівчина здригнулась, проте голову не відсмикнула. Колен тим паче не відводив уст.

Натомість Аліса й Шик чудово витанцюували навскосяк у негритянському стилі.

Платівка крутилась дуже швидко. Аліса вивільнилась і почала шукати, що ставити далі. Шик повалився на диван. Виявилось, що перед ним стоять Колен і Хлоя. Шик схопив їх за ноги і вони впали біля нього.

— Ну що, голуб'ята, — спитав Шик, — усе гаразд?

Колен сів, а Хлоя затишно вмостилаь біля нього.

— Правда, ця дівчина дуже мила? — заговорив знову Шик.

Хлоя всміхнулася. Колен промовчав, але обняв Хлою за плечі і знічев'я став гратися першим гудзиком її сукні, що розстібалася спереду.

Підійшла Аліса.

— Шик, посунься, я хочу сісти між Коленом і тобою.

Аліса дуже вдало вибрала платівку. То була "Хлоя" в аранжуванні Дюка Еллінгтона. Колен покусував Хлоїні коси біла вушка й бурмотів:

— Це стеменно ви.

Перш ніж Хлоя встигла відповісти, всі знову пустилися в танець, урешті усвідомивши, що сідати до столу ще рано.

— Ох, — застогнала Хлоя, — який жаль!

12

— Ти з нею ще зустрінешся? — спитав Шик.

Друзі сиділи перед останнім витвором Ніколя — гарбузом із горіхами.

— Не знаю, — вагався Колен. — Я не знаю, що діяти. Адже, гадаю, ти знаєш, вона дуже добре вихована. Тоді в Ізиди вона випила так багато шампанського...

— Це їй вельми пасувало, — мовив Шик. — Вона дуже мила. Тільки не кривися отак! Ти лишень подумай про те, що я сьогодні знайшов видання Партрової "Проблеми вибору перед нудотою" на рулоні немережаного туалетного паперу...

— А де ти береш такі гроші? — запитав Колен.

Шик спохмурнів.

— Це мені обійшлося дуже дорого, але я вже не можу не купувати. Партр потрібен мені. Адже я збирач. Мені потрібне все, що він пише.

— Але ж він пише без упину, — зауважив Колен. — Партр щотижня публікує принаймні п'ять статей...

— Я це знаю, — буркнув Шик.

Колен наклав йому на тарілку нову порцію гарбуза.

— А як мені побачити Хлою? — спитав він.

Шик подививсь на нього і всміхнувся.

— Таки справді, — погодився він. — Я тобі лише набридаю своїми розповідями про Жана Соля Партра. Звичайно ж, я допоможу тобі. Що мені робити?

— Це жахливо, — бідкався Колен. — Я водночас і в розпачі, і страшенно щасливий. Адже як добре, коли є бажання, пов'язані з такими почуттями.

— Я хотів би, — провадив він далі, — лежати на припаленій сонцем траві, коли яскраве проміння висушило землю і трава пожовкла, немов солома, в траві тлуми всіляких кузьок, де-не-де сухий мох. Лежати долічерева й дивитись.

І нехай там буде старезний мур і покручені дрібнолисті дерева. Це було б великим щастям.

— Плюс Хлоя, — додав Шик.

— Авжеж, звичайно, і Хлоя, — погодився Колен. — Не так вона сама, як ідея Хлої.

З хвилину друзі помовчали. Цим і скористалася карафа, видавши кришталевий звук, що відбився від стін кімнати.

— Випий трохи сотерну, — запропонував Колен.

— Так, дякую, — відказав Шик.

Ніколя приніс наступну страву — ананасові скибки в помаранчевому кремі.

— Дякую, Ніколя, — мовив Колен. — Як ви гадаєте, що мені зробити, аби знову побачитись із дівчиною, в яку я закоханий.

— Ох, пане, — збентежився Ніколя, — таке й справді трапляється, але я мушу признатися, що зі мною цього не траплялося ніколи...

— Очевидячки, — мовив Шик. — Ви збудовані наче Джонні Вайсмюллер. Але така статура — це виняток.

— Дякую панові за оцінку, що зворушила мене до самого серця, — сказав Ніколя. — Я раджу панові, — провадив він далі, звертаючись до Колена, — спробувати через особу, в якій пан зустрівся з людиною, що її, як на нього, йому тепер бракує, дістати певну інформацію про звички і знайомства тієї людини.

— Попри велику складність ваших зворотів, — сказав Колен, — я гадаю, Ніколя, що тут і справді є тільки одна можливість. Але ж ви знаєте, що закоханий обертається на дурня. Ось чому я й не казав Шикові, що давно вже думаю про це саме.

Ніколя подався на кухню.

— Цей хлопець неоціненний, — похвалив Ніколя Колен.

— Атож, — погодився Шик, — у куховарстві він тямить.

Друзі випили ще сотерну. Повернувся Ніколя, несучи чималенький торт.

— Це додатковий десерт, — пояснив він.

Колен узяв ножа й зупинився, не зважившись розтинати незайману поверхню:

— Він дуже гарний. Слід трохи зачекати.

— Чекання, — проголосив Шик, — то прелюдія в мінорних тонах.

— Що тебе напоумило це сказати? — запитав Колен. Потім узяв Шиків келих і

наповнив його золотавим вином, густим і рухливим, мов важкий ефір.

— Не знаю, — признався Шик. — Ця думка несподівана.

— Покуштуй його, — припросив Колен.

Друзі разом спорожнили келишки.

— Щось неймовірно! — вигукнув Шик, а його очі спалахнули миготливими червоними вогниками. Колен схопився руками за груди.

— Нема нічого кращого, — говорив Колен. — Воно не схоже на жодну відому марку.

— Це не має ніякої ваги, — заперечив Шик. — Ти тим паче ні на кого не схожий.

— Я певен, — почав Колен, — що коли випити достатню кількість цього вина, Хлоя зразу прийде.

— Це ще не доведене! — кинув Шик.

— Ти мене провокуєш! — гукнув Колен, простягаючи келих.

Шик наповнив обидва келихи.

— Зачекай! — мовив Колен. Він загасив плафон і невеличку лампу, що освітлювала стіл. Тільки в кутку світився зелений вогник лампадки біля шотландської ікони, що перед нею Колен звичайно поринав у медитації.

— Ох! — зойкнув Шик.

У кришталевому келишку вино засвітилося мінливим фосфоричним блиском, немов породженим міріадами світляних різнобарвних цяток.

— Пий! — наказав Колен.

Друзі випили. Тепер засвітились і їхні вуста. Колен знову запалив світло. Він, здається, вагався, сідати йому чи ні.

— Одна пляшка — ще не пиятика, — виснував він. — Гадаю, її можна допити.

— А що, як розрізати торт? — запропонував Шик.

Колен схопив срібного ножа і став вимальовувати спіраль на гладенькій тортовій білості. Раптом він зупинився і здивовано поглянув на свій витвір.

— Зараз я спробую одну річ, — сказав Колен. Він узяв листок падуба з букета на столі, другою рукою схопив торт. Миттю крутнувши його на кінчику пальця, вставив у спіраль гострий листочок падуба. — А тепер слухай!

Шик слухав. То була "Хлоя" в аранжуванні Дюка Еллінгтона.

Шик подивився на Колена: той побілів мов крейда. Шик забрав ножа з Коленових рук і рішуче вгородив його в торт. Торт розпався на дві половини, а всередині лежали нова Партрова стаття для Шика і записка про побачення з Хлоєю для Колена.

13

Колен, стоячи на розі майдану, чекав Хлою. Майдан був круглий, на ньому стояла церква, ходили голуби, журився сквер, сумували лави, а по шосе сновигали машини й автобуси. Сонце теж чекало на Хлою, але могло розважатися: створювало затінок, в закутках сприяло проростанню дикої квасольки, розчиняло віконниці і присоромлювало ліхтар, що його не вимикнув несумлінний електрик.

Колен торсав краї рукавичок і готував свою першу фразу. Фраза змінювалась дедалі швидше, бо час побачення наближався. Він не знав, як йому повестися з Хлоєю. Може, запросити її до чайного салону, але ж тамтешня атмосфера здебільшого вкрай гнітюча, ненажерливі сорокарічні дами наминають по сім тістечок з кремом і відставляють мізинця, Коленові те не до вподоби. Ненажерливість він прощав лише чоловікам, саме в них вона набуває свого сенсу, водночас не позбавляючи їх природної гідності. І не в кіно, на це вона не погодиться. Не на депутатодром, цього вона не любить. Не на телячі перегони, вона злякається. Не в шпиталь Людовіка Святого, туди не пустять. І не в Луврський музей, там за ассирійськими херувимами причаїлися сатири. І не на вокзал Сен-Лазар, там самі багажні візки і жодного потяга.

— Добридень!

Хлоя прийшла ззаду. Колен став швиденько стягати рукавичку, заплутався, смикнув, щосили вдарив себе кулаком по носі, зойкнув і потис дівчині руку. Хлоя сміялася:

— Ви, здається, неабияк збентежені!

Хлоя була вдягнена в довгошерсте хутряне манто такої ж барви, як і її коси, шапочку — теж хутряну — і невеличкі короткі чобітки з хутряною оторочкою.

— Дайте мені руку, — сказала вона, беручи Колена за руку. — Бачу, ви сьогодні трохи скуті!

— Минулого разу в мене виходило краще, — признався Колен.

Хлоя й далі сміялась, а подивившись на Колена, аж зайшлася реготом.

— Ви глузуєте з мене, — жалібно проказав Колен. — Серця у вас нема.

— Ви хоч утішені, побачивши мене? — запитала Хлоя.

— О так!

Вони пішли, повернувши на перший хідник, що простелився перед ними. З неба спустилася невелика рожева хмарка й підпливла до них.

— І я піду з вами! — запропонувала вона.

— Іди, — відповів Колен.

І хмарка огорнула їх. Усередині стало тепло, запахло цукром і цинамоном.

— Нас більше не бачать! — зрадів Колен. — Зате ми їх бачимо.

— Хмарка прозора, — зауважила Хлоя. — Отож стережіться.

— Це пусте, з нею все одно набагато затишніше, — заперечив Колен. — Чого ви хочете?

— Просто пройтися. Це вас не обтяжить?

— Тоді розкажіть мені що-небудь...

— Я майже нічого не знаю, — відказала Хлоя. — Можна ж і вітрини роздивлятися. Погляньте ось на цю. Вона дуже цікава.

У вітрині на пружинному матраці лежала гарненька жіночка. Її груди були оголені і якийсь пристрій щіткою з довгим тонким білим шовковим волосом гладив їх знизу вгору. На плакатику було написано: "Бережіть взуття з допомогою антипода превелебного Карла".

— Непогана ідея, — похвалила Хлоя.

— Таж від цього жодної вигоди! — запалився Колен. — Адже рукою набагато приємніше.

Хлоя зашарілася.

— Не кажіть так. Я не люблю, коли хлопці говорять при дівчатах такі непристойності.

— Я у відчай, — знітився Колен, — я геть не хотів...

На його обличчі проступив такий відчай, що Хлоя всміхнулася й кілька разів шарпнула його, аби показати, що не сердиться.

У другій вітрині дебелий чолов'яга в різницькому фартусі перерізував горлянки маленьким дітям. То була вітрина пропаганди на користь добродійних товариств.

— Ось де гроші діваються, — заговорив Колен. — Спробуй прибори це кожного вечора — мабуть, страшенно дорого.

— Вони несправжні! — стривожилася Хлоя.

— Хто його зна, — стенив плечима Колен. — У дитячих притулках цих дітей однаково, що сміття.

— Мені це не подобається, — скривилася Хлоя. — Ходімо, далі вже ніби немає таких вітрин пропаганди. Гадаю, це аж ніяк не свідчення поступу.

— Дарма, — заспокоював Колен. — Воно діє тільки на тих, хто вірить у такі дурниці.

— А це? — запитала Хлоя.

У вітрині на обтягнених гумою колесах височіло черево, досить кругле і сите. На оголошенні можна було прочитати: "І на вашому не буде зморщок, якщо ви розгладите його електричною праскою".

— Я впізнаю це черево! — закричав Колен. — Це черево Сержа, мого колишнього куховара. З якої речі воно залізло аж сюди?

— То все пусте, — втрутилася Хлоя. — Хіба череву дорікають? Адже воно он яке велике...

— А він же так смачно готував!

— Ходімо далі, — попросила Хлоя. — Я вже не хочу розглядати вітрини, мені надокучило.

— Що ж тут придумати? — замислився Колен. — Може, поп'ємо десь чаю?

— Ет! Ще не пора. До того ж чай я не дуже люблю.

Колен зітхнув із таким полегшенням, що затріщали шлейки.

— Що це хруснуло?

— Я став на суху гілку, — пояснив, червоніючи Колен.

— А що, як пройтися до Булонського лісу? — запропонувала Хлоя.

Колен у захваті милувався нею.

— Чудова ідея. Там не буде нікого.

Хлоя зашарілася.

— Я не тому сказала. Зрештою, — додала вона, аби помотатись, — ми ходитимемо тільки головними алеями, бо інакше ноги собі промочимо.

Колен легенько притис Хлоїну руку, що її весь час відчував біля свого тіла.

— Ходімо через підземний перехід, — запропонував він.

Перехід з обох боків обгороджували ряди величезних кліток, у які опоряджували міста садовили змінних голубів для парків і пам'ятників. А ще були там розсадники для горобців та горобеняче цвірінькання. Люди в перехід опускалися не дуже часто, бо крила незліченного птаства збивали потужний струмінь повітря, що ніс дрібне біле і сизе пір'я.

— Вони хоч колись та не махають крилами? — запитала Хлоя, глибше насуваючи шапку, аби її не зірвало вітром.

— Це не одні й ті ж, вони міняються, — пояснив Колен, воюючи з лапами пальта.

— Давай швидше минемо голубів, горобці здіймають менший вітер, — горнулася Хлоя до Колена.

Вони заквапились і невдовзі вийшли з небезпечної зони. Проте хмарка їх не супроводила. Вона рушила навпрошки і вже чекала на них біля другого виходу.

14

Темно-зелена лава видавалася трохи вологою. Хай там що, цією алеєю ходили не дуже часто, тож закохані почувалися затишно.

— Ви не змерзли? — запитав Колен.

— Ні, хмаринка не дає, — відповіла Хлоя. — Проте... я однаково присунуся до вас.

— Ох! — зойкнув Колен, почервонівши. Він збентежився і зніяковів. Обійняв Хлою за стан, її шапочка зсунулась і біля Коленових уст опинилась хвиля лискучого волосся.

— Мені так добре з вами, — проказав Колен.

Хлоя не казала нічого, її віддих ставав дедалі швидший і непомітно ближчав. Колен говорив їй майже на вухо.

— Ви не знудились? — поцікавився він.

Хлоя похитала головою, що ні, і Колен, скориставшись моментом, нахилився до неї ще ближче.

— Я, — говорив він їй у саме вухо, і цієї миті, немов випадково, Хлоя повернула голову й Колен поцілував її в губи. Поцілунок був не дуже довгий, зате потім вони надолужили. Колен ткнувся обличчям у Хлоїні коси і вони довго сиділи, не мовлячи й слова.

15

— Алісо, як добре, що ви прийшли, — зрадів Колен. — Проте з дівчат будете тільки ви.

— Дарма, — мовила Аліса, — Шик не заперечує.

Шик потвердив. Та якщо по щирості. Алісин голос був не дуже веселий.

— Хлої зараз нема в Парижі, — розповідав Колен. — Вона на три тижні поїхала з батьками на південь.

— Ох, — поспівчував Шик, — ти, певне, дуже нещасний.

— Та я ще ніколи не був такий щасливий, як тепер, — закричав Колен. — Я хочу оголосити вам про свої заручини з Хлоєю...

— Вітаю тебе, — понуро мовив Шик, намагаючись не дивитись на Алісу.

— Що з вами сталося? — запитав Колен. — Здається мені, у вас не все гаразд.

— Нічого не сталося, — мовила Аліса. — Просто Шик — йолоп.

— Ні, — не погодився Шик. — Колене, не слухай її. Нічого не сталося.

— Ви кажете одне, а проте згоди між вами немає, — виснував Колен, — отже, хтось із вас бреше або ж ви обоє брешете. Заходьте, зараз буде обід.

Колен і гості перейшли до їдальні.

— Сідайте, Алісо, — запрошував Колен. — Сідайте поруч зі мною і кажіть, що, зрештою, сталося.

— Шик — йолоп, — почала Аліса. — Він каже, ніби не має права тримати мене біля себе, бо в нього нема грошей, щоб забезпечити мені нормальне життя, і йому соромно, що він не побрався зі мною.

— Я негідник, — погодився Шик.

— Не знаю, що вам і казати, — розгубився Колен. Адже він був такий щасливий, що пересвари Шика та Аліси завдавали йому неймовірних страждань.

— Тут, власне, йдеться не про гроші, — мовив Шик. — Просто Алісині батьки нізащо не погодяться на моє одруження з нею і матимуть цілковиту слухність. Це історія, подібна до тієї, що її можна знайти в одній з Партрових книжок.

— То дуже цікава книжка, — докинула Аліса. — Колене, хіба ви не читали її?

— Так ось ви які, — вирік Колен. — Я певен, що всі ваші гроші й далі йдуть на Партра.

Шик і Аліса похнюпили носи.

— Це моя провина, — зізнався Шик. — Аліса на Партра більше нічого не витрачає. Відколи живе зі мною, вона майже не цікавиться ним.

У Шиковому голосі вчувався докір.

— Я люблю тебе дужче, ніж Партра, — мало не плачучи, показала Аліса.

— Ти дуже славна, — казав далі Шик. — Я не вартий тебе. Це моя вада — збирати Партрові твори, і, на лихо, простий інженер не може собі дозволити скупити геть усе.

— Я у відчаї, — зажурився Колен. — Мені б дуже хотілося, щоб у вас усе було добре. Ану відгорніть свої серветки.

Під Шиковою серветкою в оправі з блощичної шкіри лежав томик "Блювоти", а під Алісиною серветкою — масивна золота обручка у формі нудоти.

— Ох! — нетямилася в захваті Аліса, обійняла Колена за шию й поцілувала його.

— Хлопець ти, бачу, хоч куди, — мовив Шик. — Не знаю, як і віддячити тобі, окрім того, тобі ж відомо, що я не можу дати тобі навзаєм те, що мені хотілося б.

Колен немов ожив. Та й Аліса цього вечора була напрочуд гарна.

— Якими парфумами ви користуєтесь? — запитав він. — Хлоя напахчується орхідейною квінтесенцією.

— У мене нема парфумів, — відказала Аліса.

— Це її природний запах, — докинув Шик.

— Дивовижно! — вигукнув Колен. — Ви пахнете лісом, де жебонить струмочок і граються кроленята.

— Розкажіть нам про Хлою! — попросила підлещена Аліса. Ніколя приніс перекуси.

— Добридень, Ніколя, — привітала його Аліса. — Як ся маєш?

— Чудово, — відповів Ніколя, ставлячи тацю на стіл.

— Ти мене не цілуєш? — здивувалась Аліса.

— Не соромтеся, Ніколя, — проказав Колен. — Для мене навіть було б величезною втіхою, якби ви пообідали з нами.

— Авжеж! — кивнула Аліса. — Пообідай із нами.

— Пан вправили мене в надзвичайне збентеження, — відповів Ніколя. — Я не можу сісти за стіл у таких лахах.

— Гаразд, Ніколя, — мовив Колен. — Ідіть переодягніться. якщо хочете, але я наказую вам пообідати з нами.

— Дякую панові, — схилив голову Ніколя. — Я зараз перевберуся.

Ніколя поставив тацю на стіл і вийшов.

— Ну? — спитала Аліса. — Хлоя?

— Пригощайтесь, — частував Колен. — Я не знаю, що це, але воно має бути смачним.

— Не муч нас! — благав Шик.

— Через місяць я одружуся з Хлоєю, — оголосив Колен. — І як би мені хотілося, щоб це сталося завтра!

— Ох! — засумувала Аліса. — Вам щастить.

Колен засоромився з власного багатства.

— Слухай, Шик, — запитав він раптом, — хочеш, я дам тобі гроші?

Аліса розчулено дивилася на Колена. Він був такий шляхетний, що можна було побачити, як у жилах його рук рухаються блакитні й бузкові думки.

— Я не думаю, що це якось зарадить, — засумнівався Шик.

— Ти зміг би побратися з Алісою, — переконував Колен.

— Того не хочуть її батьки, — відповів Шик. — А я не хочу, щоб вона розсварилася з ними. Вона така ще юна...

— Я не така вже юна, — відповіла Аліса, випростуючись на лаві, щоб можна було краще оцінити її знадливі груди.

— Він мав на увазі не це, — урвав її Колен. — Послухай, Шик, в мене є сто тисяч фальшонів, я дам тобі четвертину і ти зможеш спокійно жити. На роботу ти й далі ходитимеш, а цієї суми тобі вистачить.

— Повік тобі дякуватиму! — розчулився Шик.

— Не дякуй мені, — сказав Колен. — Адже мене цікавить не щастя всього людства, а щастя кожної окремої людини.

Від порога пролунав дзвінок.

— Я піду відчиню, — сказала Аліса. — Я ж тут наймолодша, ви самі мені щойно дорікали.

Аліса підвелась і її ноги стиха зачовгали на м'якому килимі.

То прийшов Ніколя, що спустився затильними сходами. Тепер він убрався в пальто з цупкого грубого брехливіду з зеленими і бежевими шевронами й у фетровий америцький капелюх екстра-гасу. На руках він мав рукавички з експропрійованої свинячої шкіри, на ногах — міцні черевики з гавіалової шкіри, а коли зняв пальто, постав в усій красі: вельветовому піджаку, де основа була каштанова, а рубчики — наче зі слонівки, і зеленаво-синіх штанах із закатами на п'ять пальців, іще й на великий.

— Ох! — аж засяяла Аліса. — Який ти чепурун!

— Як ся маєш, небого? Така ж гарна, як завжди? — спитав Ніколя, погладивши її груди і сідниці.

— Ходи до столу, — запросила Аліса.

— Добридень, друзі, — привітався Ніколя, ступаючи до кімнати.

— Нарешті! — зрадів Колен. — Ви навчилися по-людськи розмовляти.

— Атож, — кивнув Ніколя, — я теж можу. А скажи мені, — провадив він далі, — що, як ми всі четверо будемо на "ти"?

— Згода, — відповів Колен. — Сідай.

Ніколя сів навпроти Шика.

— Бери пригощайся, — подав голос Шик.

— Хлопці, — звернувся до друзів Колен, — ви б хотіли бути моїми весільними боярами?

— Авжеж, — погодився Ніколя. — Тільки не спаруй нас із якимись бридулями, гаразд? Адже цю штуку здавна утинають.

— Я думаю попросити за дружок Алісу та Ізиду, — говорив Колен, а за весільних педерастів — братів Демаре.

— Згода! — викрикнув Шик.

— Алісо, — знову заговорив Ніколя, — сходи на кухню і принеси страву, що стоїть у печі. Вона тепер, певне, вже готова.

Аліса виконала настанови Ніколя й принесла важкий срібний таріль. Коли Шик підняв кришку, вони побачили на тарелі дві різьблені фігурки з гусячої печінки, що зображували Колена в жакеті і Хлою у весільній сукні. Довкола них можна було прочитати дату шлюбу, а в кутку виднів напис: "Ніколя".

16

Колен побіг по вулиці.

"Весілля буде дуже гарне... Завтра, завтра вранці. Прийдуть усі мої друзі..."

Вулиця вела до Хлої.

"Хлоє, які у вас ніжні губи. Ваша шкіра — мов стиглий плід. Ваші очі такі прекрасні, а ваше тіло обпікає мене вогнем..."

Вулицею котилися скляні кулі, за ними бігли діти.

"Я цілуватиму вас довгі місяці й ніколи не зможу насититися. Навіть якщо місяців буде більше, ніж днів у році, мені їх однаково не стане, щоб розцілувати вас усю — ваші руки, ваші коси, очі, шию..."

Пройшло трійко дівчаток: вони виспівували круглу пісню до хороводу і водили його трикутником.

"Хлоє, я хотів би пригорнути вас до самого серця, обійняти вас обома руками, відчувати на шиї сплети ваших рук, а на плечі — вашу голову, пахощі кіс, хочу пестити вашу тремтливую шкіру, вдихати чарівний аромат вашого тіла".

Небо було ясне і блакитне, мороз іще кусався, але менше. Дерев, похмурі й темні, витикали на кінцях зчорнілого пагілля зелені набубнявілі бруньки.

"Коли ви далеко від мене, я бачу вас в отій сукні зі срібними гудзиками, — та коли ж ви одягали її? Може, як ми зустрілися вперше? Ні, то був день нашого побачення, під важке й пухнасте манто ви вдягли на себе ту сукню.

Колен штовхнув двері кіоску й увійшов усередину.

— Мені потрібна сила-силенна квітів для Хлої, — замовив він.

— А коли їх принести їй? — запитала квітникарка. Вона була молода і тендітна, а її руки почервоніли. Вона дуже любила квіти.

— Завтра вранці. Принесіть також і до мене, нехай вони виповнять усю нашу кімнату — лілеї, гладіолуси, троянди і маса інших білих квітів, а насамперед принесіть величезний букет червоних троянд...

17

Брати Демаре зодягалися на весілля. Їх дуже часто запрошували як весільних педерастів, бо вони мали пристойний вигляд. Це були близнята. Старший звався Коріоланом. Волосся в нього — чорне і кучеряве, шкіра — біла й гладенька, на обличчі невинність, ніс прямий, очі сині, прикриті довгими жовтуватими віями.

Молодший, що його названо Пегасом, був дуже схожий на брата, тільки вії мав майже зелені — здебільшого цієї ознаки вистачало, аби розрізнити їх. На шлях педерастії вони стали з необхідності й за покликанням, та оскільки їм щедро платили за ролі весільних педерастів, вони занедбали майже всяку роботу і, на лихо, це згубне неробство інколи доводило їх до нечестя. Внаслідок саме цього Коріолан напередодні розважився з дівчиною. Пегас несамовито дорікав йому, водночас натираючи собі перед великим тристулковим дзеркалом крижі мигдалевим молочком для зваблювання чоловіків.

— Скажи, коли ти повернувся додому? — напосідав Пегас.

— Уже й не пам'ятаю, — буркнув Коріолан. — Облиш мене. Дивися за своїми

крижами.

Коріолан вискубував собі брови, послуговуючись корнцангом.

— Безсоромник! — гримів Пегас. — Злигався з дівчиною! Якби тебе бачила твоя тітка!

— Ет! Ніби ти ніколи того не робив! — кинув з погрозою Коріолан.

— Коли ж це було? — трохи стривожився Пегас. Припинив масаж і зробив перед дзеркалом кілька заспокійливих рухів.

— Гаразд, я мовчатиму, — полагіднішав Коріолан. — Не хочу, щоб ти від сорому крізь землю провалився. Краще застебни мені штанці.

Брати носили штанці осібного крою — з ширінкою позаду, — і защіпнути їх самому було важко.

— От, — хихикав Пегас, — тепер бачиш! Ти не можеш нічого сказати!

— Та годі, кажу ж тобі! — зарепетував Коріолан. — Хто там сьогодні одружується?

— Колен бере за дружину Хлою, — з відразою показав його брат.

— Чого це ти таким тоном? — запитав Коріолан. — Адже цей хлопчик непоганий.

— Атож, непоганий, — погодився Пегас, і в його голосі вчувалося жадання. — Зате в неї такі пишні груди, що навіть уявити не можна, ніби то хлопчик!

— А мені вона здається гарненькою, — почервонів Коріолан. — Хочеться ті груди почіпати... Невже тобі ніколи не кортить?

Брат спершу вражено подивився на нього, а потім спалахнув:

— Яка ж ти паскуда!.. Ти будь-кого переплюнеш своїм нечестям! Кінчитесь тим, що ти коли-небудь таки одружишся з жінкою!

18

Свяченик вийшов із різниці в супроводі Пиякона і Псаромника. Кожен ніс по великому ящику з гофрованого картону, в ящиках лежали церковні оздобы.

— Йосипе, — звернувся він до Псаромника, — коли прибуде машина з квачомазами, нехай під'їде до самого віктаря.

А церковні Псаромники й справді майже завжди звуться Йосипами.

— Пофарбувати все жовтим? — запитав Йосип.

— З фіалковими смугами, — додав Пиякон, високий симпатичний здоровань на ймення Еманюель Жюдо, чиї ризи й золотий ланцюг блищали мов насипані сонцем снігові замети.

— Атож, — potwierдив Свяченик, — бо для благословення приїде Єпископець. Ходімо, все, що в цих ящиках, треба почепити на хори.

— А скільки буде музик? — запитав Псаромник.

— Сімдесят три, — відповів Пиякон.

— І чотирнадцять півчиків, — гордо додав Свяченик.

— Ф'ю, — протягло свиснув Псаромник. — А одружуються всього лиш двоє, — додав він у захваті.

— Атож, — мовив Свяченик. — У багатіїв завжди так.

— І багато буде народу? — спитав Пиякон.

— Сила! — відповів Псаромник. — Я візьму довгу червону алебарду і червоного ціпка з головою.

— Ні, — заперечив Свяченик, — слід узяти жовту алебарду і фіалкового ціпка, так буде вишуканіше.

Усі троє зупинилися під хорами. Свяченик намацав невеличкі дверцята, заховані в одній з колон, що підтримували склепіння, і відчинив їх. Один по одному вони піднялись вузькими сходами у формі Архімедової спіралі. З гори сіялось тьмяне світло.

Зробивши двадцять чотири оберти, вони зупинились перепочити.

— Ох і тяжко! — зітхнув Свяченик.

Псаромник, що стояв найнижче, потвердив, а Пиякон, затиснутий між двома вогнями, був змушений погодитись із ними.

— Ще два з половиною оберти, — потішив Свяченик.

Вони вийшли на хори навпроти вівтаря на висоті ста метрів від підлоги, і звідти вівтар ледве мрів у тумані. Хмари без усяких перешкод запливали до церкви й пливли по нефу сірими бахматими клаптями.

— Погода буде гарна, — сказав Пиякон, вдихаючи запах хмар. — Чебрецем пахнуть.

— І трохи волошками, — додав Псаромник, — їх теж чути.

— Сподіваюсь, церемонія відбудеться на славу! — мовив Свяченик.

Усі троє опустили коробки й почали розвішувати на стільцях для музик усілякі прикраси. Псаромник виймав їх, здував з них порох і передавав Пияконові та Свяченикові.

Колони над ними й далі тяглись угору і, здавалось, з'єднуються десь у високості. Гарне жовтаво-біле масивне каміння, пещене лагідним денним світлом, повсюди розсівало спокійне світіння. Вгорі воно видавалось зеленаво-синім.

— Слід начистити мікрофони, — сказав Свяченик Псаромникові.

— Я виймаю вже останню прикрасу, — крикнув Псаромник, — і зараз до них візьмуся!

Він витяг із торбинки червону сукнянку і почав ретельно натирати підставку першого мікрофона. Мікрофонів було чотири, в один ряд перед стільцями для оркестрантів, і були вони налаштовані таким чином, що кожній мелодії відповідало бамкання дзвонів за стінами церкви; проте всередині чулася лише музика.

— Йосипе, швидше! — підганяв Свяченик. — Ми з Еманюелем уже закінчили.

— Зачекайте мене, — благав Псаромник. — Згляньтесь, мені потрібно ще п'ять хвилин!

Пиякон і Свяченик закрили коробки на оздобу й поставили їх у закутку хорів, щоб забрати після весілля.

— Я вже готовий! — крикнув Псаромник.

Усі троє застєбнули ремені парашутів і граційно стрибнули в безодню. Затріпотів шовк, розкрилися три великі барвисті квітки, і свята трійця без жодних перешкод

опустилася на гладенькі плити нефа.

19

— Гарна я тобі?

Хлоя задивлялася на себе, схилившись над акваріумом зі срібним пісочком на дні, де у воді, нічого не боячись, вигравала червона рибка. На Хлоїному плечі сиділа чорновуса сіренька мишка, терла лапками свого писочка й дивилася на мінливі відблиски.

Хлоя натягла панчохи, тоненькі, мов дим з кадила, що барвою добре пасували і до її білого тіла, і до білих шкіряних туфликів на високих підборах. Решта її тіла була оголена, тільки на руці висів важкий браслет із синього золота, від чого тендітний зап'ясток видавався ще тоншим.

— Як ти гадаєш, мені вже зодягатися?

Мишка ковзнула вздовж круглої Хлоїної шиї й зіперлась на одну з її грудей. Тваринка дивилась на неї знизу і, здавалося, відповідала ствердно.

— Тоді я пускаю тебе на землю, — сказала Хлоя. — Ти ж знаєш, що сьогодні ввечері ти повернешся до Колена. Йди попрощайся з усіма тутешніми мишками!

Хлоя посадила мишку на килим, визирнула у вікно, знов опустила завісу й підійшла до ліжка. На ньому лежала, вже розправлена, її біла сукня та дві сукні барви прозорої води для Ізиди й Аліси.

— Ви вже готові?

У ванній кімнаті Аліса допомагала Ізиді робити зачіску. Дівчата теж уже натягли панчохи й озулися.

— Щось ніхто з нас не квапиться, ні ви, ні я! — сказала Хлоя, вдаючи суворість. — Ви хоч знаєте, діти мої, що я сьогодні виходжу заміж?

— Залишилась одна година! — вигукнула Аліса.

— Устигнемо, — докинула Ізіда. — Адже ти вже зачесана!

Хлоя сміялась, трусячи крученими косами. Кімната наповнилася паром, стало душно, й Алісіна спинка видавалась такою знадливою, що Хлоя виставила долоні й ніжно погладила її. Ізіда, сидячи перед дзеркалом, слухняно крутила головою, корячись точним Алісиним рухам.

— Мені лоскотно! — засміялась Аліса.

Хлоя гладила саме ті місця, що бояться лоскоту — ребра і боки до самих стегон. Тепла Алісіна шкіра здригалася від доторків.

— Ти мені не дасиш зачесатися, — дорікнула Ізіда, що, збавляючи час, опоряджувала нігті.

— Які ви гарні обидві, — захоплювалася Хлоя. — Який жаль, що вам не можна піти просто так, мені б більше подобалось, якби ви zostались у самих панчохах і туфлях.

— Іди одягнися, лялечко! — відказала Аліса. — Ми спізнаємось через тебе.

— Поцілуй мене, — попросила Хлоя. — Я така щаслива!

Аліса випхала її з ванної кімнати, і Хлоя сіла на ліжку.

Вона сміялась сама до себе, роздивляючись мережива на сукні. Потім, аби почати, вдягла невеличкий целофановий бюстгальтер і білі сатинові трусики, що легенько віддулися, охопивши її пружні форми.

20

— Уже все? — запитав Колен.

— Ще ні, — мовив Шик, учотирнадцяте розв'язуючи вузол Коленової краватки, що її ніяк не щастило пов'язати як слід.

— Можна спробувати в рукавичках, — запропонував Колен.

— Навіщо? — здивувався Шик. — Хіба так буде краще.

— Не знаю, — стенив плечима Колен. — Я, власне, нічого не стверджую.

— Добре, що ми загода почали!

— Так, — згодився Колен. — Та якщо не зав'яжемо, то однаково спізнаємось.

— Ет! Зараз зав'яжемо.

Шик проробив низку швидких тісно взаємопов'язаних рухів і щосили потяг за обидва кінці. Краватка тріснула посередині й залилась у нього в руках.

— Це вже третя, — незворушно зауважив Колен.

— Ох! — застогнав Шик. — Бач як... Я й знав, що так буде... — Шик сів на стілець і замислено чухав підборіддя. — Не знаю, що воно діється, — нарешті признався він.

— Я тим паче, — протяг Колен. — Тут щось не гаразд.

— Атож, — спроквола мовив Шик. — А тепер я спробую не дивлячись.

Шик узяв четверту краватку й недбало обкрутив її навколо Коленової шиї, вдаючи, ніби зацікавився дзижчиком, що крутився біля вікна. Довгий кінець поставив під короткий, закинув його в утворену петлю, повернув праворуч, заправив знизу і, на лихо, саме цієї миті Шикові очі опустилися на об'єкт зусиль і краватка з силою затяглась, придушивши палець. Шик з болю аж верескнув.

— Хай йому біс! — горлав він. — Паскудство!

— Вона тебе скалічила? — спочутливо запитав Колен.

Шик завзято смоктав собі пальця.

— У мене весь ніготь почорніє, — скаржився він.

— Бідолаха! — жалів його Колен.

Шик крізь зуби щось бурмотів й дивився на Коленову шию.

— Стривай-но! — прошепотів він. — Вузол зав'язано! Не ворущись!

Шик обережно позадкував, не спускаючи ока з краватки, і взяв зі столу позаду себе пляшку фіксатора для постелі. Повільно підніс до вуст рурку пульверизатора і беззвучно підступив до Колена. Колен мугикав, затято роздивляючись стелю.

Цівка пульверизованої маси вдарила в самісінький центр вузла. Краватка на мить підскочила і застигла, скута в'язкою й дедалі твердішою смолою.

Колен вийшов з дому разом із Шиком і друзі пішки пішли по Хлою. Ніколя мав приєднатися до них вже в церкві. Він наглядав за готуванням незвичайної страви, рецепт якої виявив у Гуффе, і сподівався, що вона стане справжнісіньким дивом.

По дорозі друзям трапилась книгарня і Шик як стій зупинився перед нею. Майже посередині вітрини, виблискуючи, наче коштовний самоцвіт, лежав примірник Партрової "Затхлості" в палітурці з фіалкового сап'яну, на якій виднів герб герцогині де Бувоар.

— Ох! — знетямився Шик. — Подивися лишень!

— На що? — спитав Колен, вертаючи назад. — А... Це?

— Так, — кивнув Шик.

Шика пойняло нездоланне жадання, з його рота покотилася слина. Між ногами в нього утворився невеликий струмочок і побіг до краю тротуару, огинаючи найменші нерівності придорожного пороку.

— Ну? — запитав Колен. — У тебе ж вона є?

— Не в такій оправі! — вигукнув Шик.

— Ет! Годі вже з тебе! — скривився Колен. — Ходімо, в нас обмаль часу.

— Вона коштує принаймні один або й два фальшони, — озвався Шик.

— Атож, — проказав Колен, відходячи.

Шик почав ритися в кишенях.

— Колене! — гукнув він розпачливо. — Позич мені трохи грошей.

Колен знову зупинився й сумно похитав головою:

— Гадаю, тих двадцяти п'яти тисяч фальшонів, що я їх тобі пообіцяв, вистачить ненадовго.

Шик збуряковів, похнюпив носа, але руку простяг. Схопив гроші і кинувся до книгарні. Колен, зажурившись, чекав на нього. Побачивши радісне Шикове обличчя, знову похитав головою, цього разу спочутливо, а на вустах у нього з'явилася ніби посмішка.

— Бідолохо, ти збожеволів! Скільки ти заплатив?

— Яке це має значення! — мовив Шик. — Ходімо тепер швидше.

Друзі наддали ходи. Шик, здавалося, сів верхи на крилатого дракона.

Біля Хлоїних дверей натовп розглядав розкішну білу машину, що її замовив Колен. Разом з машиною приставили і водія, який мав обслуговувати церемонію. Всередині все було вистелене білим хутром, пашило теплом, чулася музика.

Небо було блакитне, де-не-де пливли дрібні легенькі хмарки. Холод пробирав, але не до кісток. Зима закінчувалась.

Підлога ліфта здибилась під їхніми ногами і, повільно, спазматично скоротившись, винесла їх нагору. Вийшовши з ліфта, друзі подзвонили. Двері перед ними розчахнулися: Хлоя чекала.

Окрім целофанового бюстгальтера, вузьких білих трусиків і панчіх, Хлоїне тіло

вкривав лише складений удвоє муслін, з пліч спадала широка прозора намітка, голова була непокрита.

Аліса й Ізіда одяглись так само, проте їхні сукні були водяної барви. Їхні зачухерявлені коси виблискували на сонці й закруглювались на плечах запашною важкою масою. Певне, ніхто б не відповів, котра з дівчат найвродливіша. Колен відповідь знав. Він не зважився поцілувати Хлою, щоб не порушити гармонію її вбору, зате надолужив утрачене з Ізідою та Алісою. Ті анітрохи не опиралися, бачачи, який він щасливий.

Уся кімната була заставлена білими квітами, що їх вибрав Колен для Хлої, а на подушці розстеленого ліжка лежала червона трояндова пелюстка. Квіткові аромати і дівочі пахощі змішувалися й поєднувались, отож Шик уявив себе бджілкою у вулику. Аліса приколола до кіс бузкову орхідею, Ізіда — яскраво-червону троянду, а Хлоя — велику білу камелію. В руках вона тримала букет лілей, а біля важкого браслета з синього золота тепер з'явивсь іще браслетик із свіжих і немов полакованих листочків прочитана. Хлоїна обручка нареченої була оздоблена невеличкими квадратними і довгастими діамантами, що утворювали Коленове ім'я, написане абеткою Морзе. В кутку за квітами видніло тім'я кінооператора, що відчайдушно крутив ручку камери.

Якийсь час позували Колен із Хлоєю, потім їх заступили Шик, Аліса і Ізіда. Після цього всі зібрались у гурт і пішли за Хлоєю, що перша ступила в ліфт. Під великою вагою линви ліфта розтяглися так, що не було жодної потреби натискати на гудзик, натомість з ліфта треба було вискакувати всім зразу, щоб не злетіти вгору разом з кабінкою.

Водій відчинив дверцята. Дівчата і Колен сіли ззаду, Шик уместився попереду. На вулицях на них озиралися геть усі й довго махали руками їм навздогін, гадаючи, ніби це президент, а потім знову рушали кому куди треба, думаючи про все блискуче й золочене.

До церкви було не дуже далеко. Машина зобразила елегантну кардіоїду й зупинилася перед сходами.

На паперті між двома високими різьбленими колонами Свяченик, Пиякон і Псаромник влаштували передвесільну виставу. За ними майже до самої долівки опускалось біле шовкове драпування, а чотирнадцять півчиків витанцьовували балет. Вони були вбрані в білі блузки, в червоні штанці й білі капчики. Замість штанців дівчатка мали коротенькі червоні складчасті спіднички і кожна з них заколола собі в коси червону пір'їну. Свяченик гупав у величезний бубон, Пиякон грав на флейті, а Псаромник відбивав ритм, послуговуючись маракасом. Всі троє хором проспівали рефрен, після чого Псаромник спробував витинати гопки, далі схопив контрабас і виконав смичком нечувану джазову варіацію підхожої до ситуації музики.

Сімдесят три музики на балконі почали вже награвати, що є сили забамкали дзвони.

Почувся тільки один негармонійний акорд, бо диригент, що підійшов дуже близько до краю хорів, шугнув у порожнечу і оркестром почав керувати його заступник. Тієї

миті, коли диригент розбився об плити, музики взяли інший акорд, щоб заглушити звук падіння, проте церква здригнулася до самого підмурку.

Колен і Хлоя зачудовано дивилися виставу Свяченика, Пиякона і Псаромника, а два Псаромниченки, ставши біля церковних дверей, чекали слухного моменту, щоб винести алебарду.

Свяченик востаннє прогримотів, жонглюючи паличками, Пиякон видобув із флейти пронизливе нявчання, що вправило в побожний настрій половину святенників, що поставали вздовж сходів, аби побачити молоду, а Псаромник, узявши останній акорд, порвав струни свого контрабаса. Потому чотирнадцять півчиків вервечкою зійшли з ганку й дівчатка поставали правобіч, а хлопчики лівобіч від дверцят машини.

Хлоя вийшла з машини, чарівна і сяйлива у білій весільній сукні. Слідкома за нею йшли Аліса та Ізіда. Надійшов Ніколя і приєднався до гурту. Колен узяв за руку Хлою, Ніколя — Ізіду, Шик — Алісу, і всі три пари піднялися сходами, позаду йшли брати Демаре, Коріолан праворуч, Пегас ліворуч, а півчики, причепурюючись, парами поставали на сходах. Свяченик, Пиякон і Псаромник відклали інструменти і, чекаючи наречених, водили хоровод.

На ганку Колен із друзями здійснили складні маневри і поставали в тому порядку, в якому годилось увійти до церкви. Колен з Алісою, Ніколя під руку з Хлоєю, за ними Шик та Ізіда і нарешті брати Демаре, тільки цього разу Пегас праворуч, а Коріолан ліворуч. Свяченик і його апостільці вже не крутились, повернули голови до процесії і, виспівуючи давній григоріанський хорал, метнулися до дверей. Коли процесія проминала Псаромниченків, ті розбивали об голови людей кришталеві пляшечки зі свяченою водою і стромляли їм у волосся палички, що курилися ладаном: у чоловіків вони спалахували жовтим полум'ям, у жінок — фіалковим.

Біля входу до церкви стояли вагонетки. Колен та Аліса сіли в першу і відразу поїхали. Вони опинилися у темному коридорі, що тхнув релігією. Вагонетка котилася по рейках, гуркочучи, наче грім, не менш гучно відлунювала музика. В кінці коридора вагонетка розчахнула двері, ковзнула праворуч і перед пасажирами постав Святий у зеленому сяєві. Він страшено кривлявся і Аліса притислася до Колена. Клапті павутиння чіплялися їм за обличчя, а в пам'яті виринали уривки молитов. Другим видом була постать Діви, а при третьому видиві — перед скривленим лицем Бога з підбитим оком — Колен уже пригадав усю молитву і зміг переказати її Алісі.

З оглушливим гуркотом вагонетка заїхала під склепіння бічного нефа й зупинилася. Колен вийшов, показав Алісі, де їй сісти, й зачекав Хлою, що відразу й приїхала.

Колен і Хлоя стали обдивлятися неф. Зібралася величезна юрба. Прийшли геть усі, хто знав наречену й нареченого, кожен слухав музику й тішився такою чудовою церемонією.

Пританцьовуючи в осяйних ризах, з'явилися Псаромник і Пиякон, за ними показався Свяченик, що вів Єпископця. Усі попідводилися, а Єпископець сів у великий оксамитовий фотель. Стільці гармонійно човгнули по кам'яних плитах.

Музика враз ушухла. Свяченик став навколішки перед віттарем, тричі гепнув головою об землю, а Пиякон підступив до Колена і Хлої, щоб показати їм їхнє місце, Псаромник вишикував дітей обабіч віттаря. У церкві тепер залягла глибока тиша, кожен намагався не дихати.

Великі прожектори звідусіль посиляли пучки променів, що, потрапляючи на золочене церковне начиння, навсебіч розкидали блискітки, а широкі жовті та фіалкові смуги, якими розмалювали неф, зробили його схожим на черево велетенської осі, бачене зсередини.

Ген угорі музики почали стиха наспівувати. До церкви запливли перші хмари. Вони пахли коріандром і гірським зіллям. В церкві стало душно, кожен пройнявся зичливістю й лагідністю.

Ставши навколішки перед віттарем на молитовні ослінчики, застелені білим оксамитом, Колен і Хлоя побралися за руки й чекали, доки їх повінчають. Перед ними стояв Свяченик і гарячково гортав грубезну книжку, бо не міг пригадати ритуальних фраз. Часом він обертався, аби зиркнути на Хлою: йому дуже сподобалась її сукня. Нарешті він втомився гортати, випростався, махнув рукою диригентові й музики заграли увертюру.

Свяченик набрав повітря й затягнув піснеспіви, з глибини його підтримали одинадцять заглушених труб, що грали в унісон. Єпископець, не випускаючи патериці, любісінько спав. Він знав, що, як надійде його черга співати, його розбуркають.

Увертюра й піснеспіви були варіаціями класичних блюзових тем. Колен звелів, щоб на заручинах грали дуже давню й відому мелодію в аранжуванні Дюка Еллінгтона — "Хлою".

На стіні перед Коленом на великому чорному хресті висів Ісус. Він немовби тішився, що запросили і його, й до всього приглядався з цікавістю. Колен тримав Хлоїну руку й ледь усміхався Ісусові. Колен уже трохи втомився. Церемонія обійшлася йому недешево — в п'ять тисяч фальшонів — і він радів, що вона вийшла на славу.

Увесь віттар був заквітчаний. Коленові дуже сподобалася музика, яку грали в цей час. Перед собою він побачив Свяченика й упізнав мелодію. Тоді повільно заплющив очі, нахилився трохи вперед і проказав:

— Так.

Хлоя теж сказала "Так" і Свяченик завзято потис їм руки. Оркестр заграє найчудовнішу мелодію, і Єпископець підвівся для напучування. Псаромник пройшов між двома рядами людей і ціпком щосили вперіщив Шикові по пальцях, бо той замість слухати читав книжку.

22

Єпископець пішов; Колен і Хлоя, стоячи в різниці, тисли руки всім, хто вітав їх, і вислуховували лайки, що начебто заповідали їм щастя. Дехто давав їм поради щодо шлюбної ночі, вуличний торгівець пропонував фотографії, що мали напутити їх.

Молодята вже дуже натомилися. Невмовчно награвала музика, в церкві всі танцювали, гостям подавали свячене морозиво й обожнювальні напої, а ще бутерброди з шинкою, які дуже тхнули жінкою. Свяченик переодягся у свою повсякденну рясу з великою діркою на гузні, проте сподівався, що купить собі новісіньку зі своєї частки прибутку, одержаного з п'яти тисяч фальшонів. Окрім того, він, як і завжди, обшахрує оркестр і не видасть платні диригентові, бо той згинув раніше, ніж став диригувати. Пиякон і Псаромник роздягали півчиків, щоб скласти їхній одяг, причому Псаромник надто вже опікувався дівчатами. Два Псаромниченки, що їх наймали поденно, вже пішли. Надворі стояла машина й чекала на квачомазів. Ті вже приготувалися здирати жовту й фіалкову фарби і складати їх у невеличкі огидні слоїки.

Збоку від Колена і Хлої Аліса й Шик, Ізіда й Ніколя теж тисли всім руки. Підійшли до них і брати Демаре. Коли Пегасові здавалося, ніби його брат надто близько присувався до Ізіди, що стояла поряд із ним, то щосили щипав його за стегно, обзиваючи збоченцем.

Усі розійшлися, лишилося тільки з десяток людей — найближчі друзі Колена та Хлої, що пополудні мали стати учасниками учти. Вони гуртом вийшли з церкви і, востаннє подивившись на завітчаний вівтар, відчули, як на ганку їх шмагонув по обличчю зимний вітер. Хлоя закашлялася і майже збігла сходами, щоб якомога швидше сісти в теплий автомобіль. Там, зібгавшись між подушок, вона чекала Колена.

Решта гурту, зупинившись на ганку, дивилась, як від'їжджають музики: їх садовили в тюремне авто, бо всі вони за борги потрапили до в'язниці. Їх напхали, мов оселедців, і, аби помститися, вони дули в свої інструменти, причому якнайогидніші звуки виходили у скрипалів.

23

До Колонової кімнати — майже квадратної і з досить високою стелею денне світло заходило через проріз, що мав п'ятдесят сантиметрів заввишки і тягся вздовж усієї стіни приблизно на висоті метр двадцять. На підлозі лежав грубий жовтогарячий килим, а стіни були оббиті натуральною шкірою.

Ліжко, щоправда, стояло не на килимі, а на помості: він сягав середини стіни. На ліжко вели східці з сіракузького дуба, оздоблені білими платівками червоної міді. Ніша під ліжком, утворена помостом, правила за будуар. Там були книжки, вигідні фотелі й фотографія далай-лами.

Колен іще спав. Хлоя прокинулась і дивилась на нього. Її коси були розкуйовджені, і від цього вона видавалася ще молодшою. На ліжку залишилося тільки нижнє простирадло, решта білизни розлетілася по всій кімнаті, добре нагрітій вогнеметами. Хлоя сіла, підібгавши коліна до підборіддя, й протерла очі, потім потяглась і впала назад на подушку, що вгнулася під її вагою.

Колен лежав долілиць, обнявши подушку, а з його рота, немов у великої дитини, котилася слина. Хлоя засміялась, стала біля Колена навколішки і щосили затермосила

його. Колен прокинувся, піднявся на руках, сів і, навіть не розплющивши очей, почав цілувати Хлою. Та скорилась із певною поблажливістю, ведучи його до місць щонайбільшої втіхи. Хлоїна шкіра була пахка й апетитна, мов мигдалеве тістечко.

Сіра чорновуса мишка видерлася сходами нагору й попередила їх, що Ніколя вже чекає. Молодята згадали про подорож і вискочили з ліжка. Мишка скористалася з їхньої неувважності, аби щедро почастуватися сапотовим шоколадом з ящика біля узголів'я.

Молодята швидко причепурилися, вдягли дорожні костюми й поспішили на кухню. Ніколя запросив їх на сніданок до свого царства. Мишка пішла за ними й зупинилася в коридорі. Їй закортіло подивитися, чому сонячні промені не світять так добре, як звичайно, і принагідно нагримати на них.

— Ну що? — запитав Ніколя. — Як спалося?

Під очима в Ніколя проступали синці, обличчя йому посіріло.

— Чудово, — промовила Хлоя, — падаючи на стілець, бо стояти їй було несила.

— А тобі? — запитав Колен, сповзаючи просто на підлогу й не роблячи жодних зусиль, аби підвестися.

— Я, — відповів Ніколя, — провів Ізиду додому і вона, як і годиться в таких випадках, пригостила мене чаркою.

— А що, її батьків не було? — запитала Хлоя.

— Ні, там були тільки дві кузини і вони конче хотіли, щоб я залишився.

— А по скільки ж їм років? — підступно запитав Колен.

— Не знаю, — мовив Колен. — Але на дотик одній я б дав шістнадцять, а другій вісімнадцять.

— Ти там і ночував? — спитав Колен.

— Ет! — махнув рукою Ніколя. — Вони всі троє були напідпитку, тож... я мусив покласти їх спати. Ізидине ліжко дуже широке... Там ще залишалося трохи місця. Я не хотів вас будити, тому й спав із ними.

— Спав? — здивувалася Хлоя. — Мабуть, ліжко було тверде, бо вигляд у тебе хворобливий...

Ніколя вдавано кашлянув і нібито заходився коло електричного приладдя.

— Покуштуйте оце, — запропонував він, аби про щось говорити.

То були абрикоси, начинені фініками й сливами, ще й политі густим скарарелізованим сиропом.

— А ти зможеш вести машину? — занепокоївся Колен.

— Спробую, — відповів Ніколя.

— Чудова страва, — похвалила Хлоя. — Ніколя, сідай з нами.

— Мені треба покріпитися по-справжньому, — відмовив Ніколя й на очах Колена і Хлої приготував собі жахливий напій. Він складався з білого вина, ложки оцту, п'яти яєчних жовтків, двох устриць, ста грамів посіченого м'яса, сметани та дрібки гіпосульфїту натрію. Все це опустилось у його горлянку, і здавалось, ніби загув циклотрон на максимальних обертах.

— Ну? — запитав Колен, що мало не пирхав від сміху, побачивши, як скривився Ніколя.

— Добре, — ледве вимовив Ніколя.

І таки справді, синці під очима раптом зникли, немов їх протерли бензином, обличчя вочевидь проясніло. Ніколя форкнув, стис кулаки й заревів. Хлоя занепокоєно дивилась на нього.

— Ніколя, а живіт тобі не болить?

— Анітрохи! — ревнув Ніколя. — Все гаразд. Зараз я подам ще одну страву і рушаємо.

24

Велика біла машина обережно пробиралася по дорожних ритвинах. Колен і Хлоя сиділи ззаду й дивились на краєвиди, на серці в них було незатишно. Небо мовби присіло, на рівні телеграфних дротів шугали червоні птахи, піднімаючись та опускаючись разом з ними, їхні пронизливі крики відлунювали від свинцевих калюж.

— Чого ми подалися сюдою? — запитала Хлоя в Колена.

— Це дорога навпрошки, — відповів Колен. — Якось інакше проїхати не можна, старий шлях розритий. Ним всі хотіли їздити, бо там завжди світило сонце, а тепер залишилась тільки ця. Не переймайся тим, Ніколя водить добре.

— Ця сірість пригнічує мене, — поскаржилася Хлоя. Її серце калатало, мов затиснене в занадто тісній шкаралущі. Колен пригорнув Хлою, проліз рукою під коси і охопив тендітну шию, немов беручи за карк котенятко.

— Атож, — мовила Хлоя, увібравши голову в плечі, бо Колен лоскотав її, — не забирай руки, бо коли я сама, мені страшно.

— Хочеш я поставлю жовте скло? — запропонував Колен.

— Постав різне...

Колен натис зелені, сині, жовті, червоні гудзики і скло тих кольорів заступило звичайне автомобільне. Здавалося, ніби їдеш усередині веселки й після кожного телеграфного стовпа на білому хутрі салону танцюють барвисті тіні. Хлої стало краще.

Обабіч дороги ріс сухий низенький виляючий мох, подекуди траплялися покручені обшарпані дерева. Жоден вітерець не брижив поверхні калюж із багнюкою, що чвиркала з-під автомобільних коліс. Ніколя над силу спрямовував машину куди слід, намагаючись не з'їхати з розбитого шосе. На якусь мить озирнувся.

— Не зважайте на це, — сказав він Хлої, — скоро буде кінець. Невдовзі дорога буде краща.

Хлоя повернулася до скла з правого боку і здригнулася. На них дивилося лускате створіння, яке зіперлось на телеграфний стовп.

— Колене, глянь... Що це?

— Не знаю, — відповів Колен, подивившись. — Воно... начебто не загрожує нам.

— Це один з монтерів, що обслуговують телеграфні лінії, — пояснив Ніколя через

плече. — А ця дивна роба захищає від багнюки.

— Які... які ж вони бридкі, — пробурмотіла Хлоя.

— Люба Хлоє, не бійся, — поцілував її Колен, — то тільки людина.

Дорога під колесами стала ніби твердіша. На обрії невиразно заясніло.

— Поглянь, — сказав Колен. — Там сонце...

Ніколя похитав головою, заперечуючи:

— То мідні копальні. Ми зараз під'їдемо до них.

Мишка, що сиділа поруч з Ніколя, нашорошила вуха.

— Так, — потвердив Ніколя, — буде спекотно.

Дорога раз по раз кудись завертала. Багнюка закурилася, навколо машини здіймалися білі випари з сильним запахом міді. Невдовзі багнюка зовсім висохла, з'явилося курне й порепане шосе. Далеко попереду, немов над величезною плитою, повітря тремтіло.

— Я такого не люблю, — мовила Хлоя. — А не можна поїхати якось інакше?

— Тут є лише ця дорога, — відповів Колен. — Може, почитаєш Гуффе? Я маю його з собою.

Якогось іншого багажу молодята не брали, гадаючи купити все, що буде потрібне, по дорозі.

— Може, вже зняти барвисте скло? — спитав іще Колен.

— Так, — кивнула Хлоя. — Тієї лиховісної сірості вже нема.

Дорога раптом знову повернула й машина опинилася серед мідних копалень. Вони містились обабіч, утворюючи тераси. Перед очима у безмежжя тяглись величезні голі купи зеленової міді. Біля печей поралися сотні людей, зодягнених у герметичні комбінезони. Інші складали в правильні піраміди паливо, що його без упину привозили електричні вагонетки. Мідь, нагріваючись, плавилась і текла червоними струмочками, облямованими губчастим і твердим, наче камінь, шлаком. Подекуди мідь збирали у величезні резервуари, звідки машини відпомповували її до овальних труб.

— Яка пекельна робота! — вжахнулася Хлоя.

— За неї добре платять, — сказав Ніколя.

Кілька робітників зупинилися, дивлячись на машину. В їхніх очах можна було прочитати тільки глузливий жаль. Вони були кремезні й дужі, від них віяло незворушністю.

— Вони нас не люблять, — промовила Хлоя. — їдьмо звідси.

— Вони ж працюють, — сказав Колен.

— Це аж ніяк їх не виправдовує, — заперечила Хлоя. Ніколя поїхав трохи швидше. Машина неслася потрісканим шосе під гуркіт механізмів та булькання розтопленої міді.

— Невдовзі ми будемо на старій дорозі, — потішав усіх Ніколя.

— Чому вони так зневажають нас? — допитувалася Хлоя. — Хіба праця — вже таке велике добро?

— Їм сказали, що це добро, — відповів Колен. — І вони загалом гадають, ніби й справді так. А по суті, ніхто про те не думає. Вони, власне, працюють за звичкою — і на те, щоб не думати.

— В усякому разі безглуздо робити те, що можуть виконувати машини.

— Ті машини ще слід сконструювати, — мовив Колен. — А хто це робитиме?

— Ох, таж це ясно, — погодилася Хлоя. — Щоб мати яйце, потрібна курка, а коли курка вже є, можна отримати цілу купу яєць. Отже, краще було б почати з курки.

— Слід з'ясувати, — пропонував Колен, — що стає на заваді до конструювання машин. Напевне, бракує часу. Люди марнують його на те, аби жити, тож на роботу їм вже не стає.

— Хіба не навпаки? — здивувалася Хлоя.

— Ні, — відповів Колен. — Якби вони мали час на конструювання машин, то тому їм уже нічого не треба було б робити. Тобто я хочу сказати, що вони працюють, аби жити, замість працювати задля конструювання машин, які б дозволили їм жити не працюючи.

— Щось дуже складно, — замислилася Хлоя.

— Ні, — заперечив Колен, — усе дуже просто. Але це, звичайно, мало б відбуватися поступово. Проте марнувати стільки часу на виготовлення речей, які зуживаються...

— Невже ти гадаєш, ніби вони не воліли б сидіти вдома й цілувати своїх дружин, купатись у басейні й ходити на всілякі розваги?

— Ні, — відповів Колен, — бо вони не думають про це.

— Але хіба це їхня провина, що вони вірять, ніби праця — добро?

— Ні, — відказав Колен, — це не їхня провина. Адже їх переконують: "Праця — священна, в ній добро і краса, праця — найголовніше в житті і тільки робітники мають право на все". Проте влаштовують усе так, щоб вони весь час працювали, тому й зі свого права вони скористатися не можуть.

— Тоді, виходить, вони дурні? — спитала Хлоя.

— Атож, вони дурні. Через те й погоджуються з тими, що навівають їм віру, ніби праця — найкраще, що є на світі. Це позбавляє їх потреби міркувати й прагнути поступу, який дав би їм змогу не працювати.

— Погомонімо про щось інше, — попросила Хлоя. — Такі теми дуже стомлюють. Краще скажи мені, чи ти любиш мої коси...

— Я тобі вже казав...

Колен посадовив Хлою собі на коліна. Він знову почувався цілком щасливим.

— Я тобі вже казав, що люблю тебе всю — як загалом, так і зокрема.

— Тоді зокрема, — сказала Хлоя, віддаючись Коленовим рукам і ластячись, наче змійка.

— Перепрошую, пане, — звернувся Ніколя. — Чи пан часом не зводять зупинитися тут?

Авто під'їхало до придорожного готелю. Сама дорога була чудова — гладенька, з переливами фотогенічних відблисків, з на диво циліндричними деревами обабіч, зі свіжою травою, сонцем, коровами на луках, огорожами, поточеними шашелем, квітучими живоплотами, яблунями з овочами, купками сухого листя, а подекуди — для урізноманітнення краєвиду — латками снігу, пальмами, мімозами й північними соснами в готельному садку та рудим розпатланим хлопчиськом, який вів двох баранів та п'яного собаку. З одного боку дороги віяв вітер, з протилежного — ні, тож можна було вибрати те, що більше до вподоби.

З кожних двох дерев тінь давало тільки одне і тільки в одному кюветі кумкали жаби.

— Зупинімося, — погодився Колен. — Адже на південь ми сьогодні не потрапимо.

Ніколя відчинив дверця та і ступив на землю. На ньому був гарний шоферський костюм зі свинячої шкіри й елегантний шкіряний кашкет. Ніколя відійшов на два кроки і обдивлявся машину. Колен і Хлоя вийшли теж.

— Яка ж вона брудна, — мовив Ніколя. — Це й не дивно, ми їхали по такій багнюці.

— Пусте, — проказала Хлоя, — в готелі помиють.

— Зайди й подивись, чи є в них вільні кімнати, — звелів Колен, — і що подають на обід.

— Гаразд, пане, — відповів Ніколя, підносячи руку до кашкета, мов навмисне дратуючи цим Колена.

Ніколя відчинив хвіртку з навощеного дуба, несамохіть здригнувшись від доторку до обтягненої оксамитом ручки. Під ногами захрустіла жорства, в кінці треба було піднятися на дві сходинки. Складні двері подалися під рукою і Ніколя зник у будинку.

Жалюзі були спущені і з будинку не долиняло жодного звуку. Сонце лагідно пригрівало падалишні яблука і вони від того розвивалися у невеличкі свіжі й зелені яблуні, що миттю покривалися цвітом і родили ще менші яблучка. В третьому поколінні можна було побачити тільки якусь подобу зелено-червоного моху, з якого, мов ягідки, сипалися дрібнесенькі яблучка.

На осонні дзижчало кілька кузюк, обернувшись на якісь невиразні цятки; деякі з них складалися з чистого обертання. На вітряному боці дороги погойдувалися пшениці, з нечутним шелестом розліталось листя. Кілька комах, озброївшись надкрилами, намагалися летіти проти вітру, витворюючи звуки, подібні до плюскоту коліс пароплава, що пливе до Великих озер.

Колен і Хлоя, пригорнувшись одне до одного, мовчали і грілися на сонечку, а їхні серця билися у ритмі буги.

Рипнули складні двері, знову показався Ніколя. Кашкет його зсунувся набік, одяг розшарпався.

— Тебе вигнали? — запитав Колен.

— Ні, пане, — мовив Ніколя. — Господарі можуть прийняти пана й пані та доглянути автомобіль.

— Що з тобою сталося? — запитала Хлоя.

— Ет! — скривився Ніколя. — Самого господаря нема. Тож довелося порозмовляти з його донькою.

— Заправся, — сказав Колен. — У тебе непристойний вигляд.

— Благаю пана пробачити мене, — виправдувався Ніколя, але я гадав, що дві кімнати варті такої жертви...

— Іди переберись у цивільне, — повелів Колен, — і розмовляй, нарешті, по-людськи. Ти мені всі нерви вимотуєш!

Хлоя зупинилась і стала гратися з невеликою купкою снігу. Сніжинки, м'які й холодні, іскрилися всіма відтінками білого кольору й не танули.

— Подивись, як гарно, — сказала Хлоя Коленові. Під снігом росли примули, мак і волошки.

— Так, але тобі не треба їх чіпати. Ти застудишся.

— Таж ні! — заперечила Хлоя й закашлялася, немов у її грудях рвалася шовкова тканина.

— Хлоє, — обіруч обняв дружину Колен, — не кашляй так, у мене серце болить.

Хлоя впустила сніг, що повільно, мов пух, упав і заблищав на сонці.

— Не люблю я цього снігу, — буркнув Ніколя й відразу схаменувся: — Прошу пана пробачити мені, що я виявив аж таке зухвальство і бовкнув зайве.

Колен скинув черевики й пожбував його в Ніколя, але той саме тієї миті нахилився, аби зішкребти засохле болото з холошії штанів, і підвівся на дзенькіт розбитого скла.

— Ох, пане, — докірливо мовив Ніколя, — це ж вікно вашої кімнати!

— А нехай йому грець! — лайнувся Колен. — Принаймні повітря заходитиме. Окрім того, це, може, навчить тебе по-людськи розмовляти!

Спираючись на Хлою, Колен застрибав на одній нозі до дверей готелю. Розбита шибка почала відростати, на її краях з'явилася тонесенька плівка, що непевно вигравала й мінилася різними барвами.

27

— Як ти спав? — запитала Хлоя.

— Непогано, а ти? — відповів Ніколя, будши цього разу в звичайному вбранні.

Хлоя позіхнула і взяла дзбан із каперсовим сиропом.

— Та шибка не давала мені спати, — протягла Хлоя.

— Вона що, не заросла? — запитав Ніколя.

— Не зовсім. Залишився досить великий живчик, а відтак з'явився сильний протяг. Уранці мої груди геть забило снігом.

— Неподобство! — обурився Ніколя. — Зараз я їх як слід вилаю. Ми, власне, коли

від'їжджаємо?

— Пополудні, — відповів Колен.

— То я вдягнуся у своє, шоферське, — мовив Ніколя.

— Ох, Ніколя! — вигукнув Колен. — Якщо ти й далі... я...

— Гаразд, — кивнув Ніколя, — тільки не тепер. — Ніколя перехилив свою чашку каперсового сиропу й дожував грінки. — Піду навідаюся на кухню, — оголосив він, підводячись і поправляючи кишенюковим дрилем вузол краватки.

Ніколя вийшов з кімнати, його кроки долинали все глухіше, віддаляючись, певне, в бік кухні.

— Хлоє, що нам робити? — запитав Колен.

— Поцілуймося, — відповіла Хлоя.

— Авжеж, — погодився той. — А потім?

— Про те, що потім, я не можу сказати вголос.

— Гаразд, — схвалив Колен, — а потім?

— А потім, — усміхнулася Хлоя, — буде сніданок. Пригорни мене, мені холодно. Той сніг...

Сонце золотими хвилями заливало кімнату.

— Таж тут зовсім не зимно, — проказав Колен.

— Так, — сказала Хлоя, горнучись до нього, — зате мені зимно. А потім я ще напишу Алісі...

28

Вже з кінця вулиці юрмився натовп, аби потрапити до зали, де Жан Соль читатиме лекцію.

Люди вдавалися до найрізноманітніших викрутнів, щоб приспати пильність експертів-криміналістів, які перевіряли автентичність запрошень, бо в обіг пущено десятки тисяч фальшивих карток.

Дехто прибував на катафалках і поліцаї довгою сталевою пікою протинали труни, навіки прибиваючи до дубових дошок хитрунів, що залізли всередину: їх, отже, вже й не треба було обряджати для похорону і це позбавляло родичів великого клопоту, нікому не завдаючи шкоди, окрім справжніх мерців, що випадково лежали у трунах і мусили йти на той світ з подертим саваном. Інші стрибали з парашутом зі спецлітака (і билися в Бурже, щоб потрапити на той літак). Ціла ватага пожежників мала парашутистів за мішень і спрямовувала на них брандспойти, збиваючи бідолах на сцену й топлячи їх без найменшого жалю. Нарешті ще інші намагалися проникнути через каналізаційні труби. Їх запихали назад, б'ючи підкутими залізом черевиками по пальцях саме тієї миті, коли вони хапалися за край люка, аби піднятися і вийти; рештою опікувались пацюки. Проте несамовитих не лякало ніщо. Слід, правда, признатися, що топились одні, а в залу перлися інші і рейвах здіймався аж до неба, відлунюючи від хмар глухим гримкотінням.

Тільки чисті, сподоблені, наближені мали справжні картки, що дуже легко вирізнялися з-поміж фальшивих, і тому власників цих запрошень безперешкодно пускали на вузьку стежину вздовж будинків, яку через кожні п'ятдесят сантиметрів охороняли таємні агенти, прибравши подобу гальмівного механізму. Проте й чистих було забагато і вже повна зала щохвилини і щосекунди без упину приймала нових прибульців.

Шик зайняв своє місце ще з вечора. Він, давши хабаря, купив у консьєржа право заступити його, а щоб уможливити цю заміну, вжив додаткових заходів: залізним шворнем зламав консьєржеві ліву ногу. Адже коли йшлося про Партра, Шик ніколи не шкодував фальшонів. Разом з ним чекали на лектора Аліса та Ізіда. Вони теж ночували тут, боячись, що не потраплять на лекцію. Шик у темно-зеленому консьєржевому однострої обернувся на справжнього красеня. Отримавши двадцять п'ять тисяч Коленових фальшонів, він майже занедбав свою роботу.

Зібрана в залі публіка мала цілком осібні прикмети. Око натрапляло лише на нестямні заокулярені обличчя з настовбурченим волоссям, жовтими недопалками і гикавкою; в жінок були не коси, а якісь пацьорки, обв'язані довкруг голови, просто на голе тіло вони повдягали вишуровані на грудях курточки.

Велика зала на першому поверсі мала наполовину скляну, а наполовину розписану фресками стелю, причому фарби були розчинені у важкій воді, тут цілком могли зародитися в душах присутніх сумніви в сенсі існування, виповненого такими неоковирними жіночими формами. Зала була повнісінька, тож хто запізнився, мав задовольнятися тим, що десь позаду ставали на одну ногу, а другою відпихали найближчих сусідів. Погляди пошарпаного з'юрмиська були прикуті до окремої ложі, в якій, наче на троні, сиділа герцогиня де Бувоар, а також її почет; урівноваженістю своєї пишноти ложа немов кидала виклик тимчасовості статусу провідних філософів, бо ті тулилися на складаних стільцях.

Початок лекції наближався і юрмисько дедалі дужче несамовитіло. В глибині зародивсь якийсь гамір, кілька студентів намагалися посіяти сумніви в душах, гучно декламуючи поперекручувані уступи з нагірної проповіді баронеси Орці.

Та ось уже підходить і Жан Соль. На вулиці заревів слон, і Шик прихилився до вікна своєї ложі. Вдалині показалася постать Жана Соля, що визирав з панцерного паланкіна; шорстка й зморшкувата слонова спина, освітлена червоним ліхтарем, видавалася чимось несусвітнім. На кожному розі паланкіну ревно пильнував добірний стрілець, озброєний сокирою. Широко ступаючи, слон прокладав собі шлях серед юрби, і важкий тупіт чотирьох ніг-стовпів, приглушений розчавленою плоттю, неухильно наближався. Перед дверима слон став навколішки й добірні стрільці зійшли на землю. Партр граційно стрибнув поміж них і, пробиваючи шлях сокирами, всі вони рушили до сцени. Таємні агенти замкнули двері, і Шик, випхнувши наперед Алісу та Ізіду, метнувся потаємним хідником, що вів за лаштунки.

Ззаду сцена була задрапована оксамитовою завісою, в якій Шик проткнув дірки, аби можна було дивитися. Всі троє в чеканні посідали на подушки. За який метр від них

Партр готувався читати доповідь. Його гнучке аскетичне тіло випромінювало незвичайну енергію, і публіка, захоплена нездоланим чаром, властивим його найменшим порухам, затамувавши віддих, чекала на стартовий сигнал.

Чимало слухачів непритомніли внаслідок внутрішньо-маткового збудження, що траплялося здебільшого в жіночій публіки, а зі свого місця Аліса, Ізіда й Шик виразно чули переривчастий віддих двадцяти чотирьох чоловік, що пробралися під сцену і навпомацки розляглись, аби займати менше місця.

— Ти пригадуєш? — запитала Аліса, з ніжністю дивлячись на Шика.

— Певне, ми отам познайомились, — мовив Шик, нахилиючись до Аліси і розчулено цілуючи її.

— Ви були там унизу? — запитала Ізіда.

— Так, — сказала Аліса, — там дуже приємно.

— Та вже ж, — мовила Ізіда. — Шику, що це?

Шик заходився відкривати великий чорний ящик, що стояв біля нього.

— Це звукозаписувач, — пояснив він. — Я купив його заздалегідь, знаючи, що відбудеться лекція.

— Ого! — здивувалась Аліса. — Яка чудова ідея! Коли так, то можна й не слухати!

— Атож, — кивнув Шик. — Зате, повернувшись додому, можна, коли заманеться, слухали всеньку ніч, тільки варто остерігатися, аби не затерти платівку. Я спершу виготовлю копію, а може, й звернуся до фірми "Господарів окрик", щоб вона випустила для мене комерційний тираж.

— Напевне, це вам дорого обходиться, — обізвалась Ізіда.

— Ет! — відмахнувся Шик. — Це не має жодного значення!..

Аліса зітхнула. Зітхання була таке легеньке, що тільки вона й чула його, а може, не чула й вона.

— Ось воно! — гукнув Шик. — Починається. Я поставив свій мікрофон на столі, біля мікрофонів офіційного радіо, вони його не помітять.

Жан Соль заговорив. Спершу чулося тільки клацання затворів. Фотографи, газетярі й кінорепортери всім серцем віддалися цій роботі. Та ось один з них після віддачі свого апарата впав на підлогу і зчинилася страшенна веремія. Розлютившись, колеги несамовито копали бідолаху ногами і засипали його порошковим магнієм. На превелику втіху товариства, він зник у сліпучому спаласі, а решту кореспондентів поліцаї забрали до в'язниці.

— Чудово! — нетямився з захвату Шик. — Тепер лише я матиму запис.

Публіка, що досі була майже спокійна, потроху шаленіла, шквалами вигуків і оплесків після кожного вимовленого слова виявляючи своє захоплення Партром, через що було дуже важко бодай щось второпати, про що говорилося.

— Навіть не намагайтеся второпати, — порадив Шик. — Ми потім послухаємо запис.

— Надто коли тут нічого не чути, — дорікнула Ізіда. — Він пищить наче мишка. А від Хлої є якісь вістки?

— Я отримала від неї листа, — сказала Аліса.

— Вони вже доїхали?

— Так, їм пощастило виїхати, але вони хочуть вернутися раніше, бо Хлоя не дуже добре почувається, — відповіла Аліса.

— А Ніколя? — запитала Ізіда.

— У нього все гаразд. Хлоя написала мені, що він страшенно нечемно поводить себе з усіма доньками господарів готелів, у яких вони зупиняються.

— Ніколя — хлопець чудовий, — мовила Ізіда. — Я часом запитую себе, чому він куховар.

— Атож, — притакнув Шик, — дуже дивно.

— Питаєте чого? Гадаю, краще вже куховарити, ніж збирати Партра, — сказала Аліса, вщипнувши Шика за вухо.

— А яка в Хлої хвороба? — поцікавилась Ізіда. — Може, вона скоро й одужає?

— Вона мені не каже, що в неї, — зітхнула Аліса. — В неї в грудях болить.

— Хлоя така гарна. Я навіть уявити не можу, що вона хвора, — проказала Ізіда.

— Ох! — шепнув Шик. — Подивіться!

Одна частина заскленої стелі подалась угору і з отвору повисувались людські голови. То сміливі Партрові шанувальники видерлись аж на стелю і здійснили ту делікатну операцію. За ними товклися ще й інші, пхаючи їх наперед, і ті перші судомно хапалися за край отвору.

— Молодці, — похвалив їх Шик. — Лекція просто видатна!

Партр підвівся і почав показувати публіці муляжі блювотини. Найгарніший — сире яблуко з червоним вином — здобув щире і галасливе схвалення, тож Ізіда, Аліса й Шик, сидячи за лаштунками, вже не чули одне одного.

— Нарешті, хоч трохи стихло, — мовила Ізіда. — Коли ж вони приїдуть?

— Завтра або післязавтра, — відказала Аліса.

— Як давно ми не бачили їх! — вигукнула Ізіда.

— Так, — підтвердила Аліса, — відколи вони побралися.

— А яке славне в них весілля було! — сказала Ізіда.

— Ще б пак! — кивнула Аліса. — Саме того вечора Ніколя проводжав тебе...

На щастя, геть уся стеля обвалилася, тож Ізіді не довелося докладно обговорювати подробиці того вечора. Знялась густа курява. Серед уламків ворушились якісь біляві постаті, заточувались і падали, задушені важкою хмарою, що нависла над руїнами. Партр замовк і зареготав від щирого серця, ляскаючи себе по стегнах, радіючи, що в цій несподіваній пригоді заангажовано таку силу людей. Проте наковтався пилюки й зайшовся несамовитим кашлем.

Шик, тремтячи від збудження, повернув ручки на своєму записувачі. З апарата вискочив потужний зелений спалах, що шаснув над підлогою і сховався в паркетній шпарині. За ним гайнув другий, третій, і Шик вимкнув струм саме тоді, коли з мотора мала вилізти огидна багатоніжка.

— Що ж я роблю? — спитав себе Шик. — Таж апарат зламався, у мікрофон

набилося пилюки.

Тим часом пандемоніум у залі досяг кульмінації. Партр дочитав останній аркуш і заходився дудлити воду просто з карафки, бо вже збирався йти. І Шик раптом наважився:

— Я запропоную йому вийти тут. Ідіть уперед, я дожену вас.

29

Опинившись у коридорі, Ніколя зупинився. Обидва сонця світили чомусь не так яскраво, як давніше. Жовті керамічні плитки ніби зчорніли й затуманились, промені замість відскакувати металевими крапельками розпливалися по підлозі невеликими ледачими калюжами. Стіни, де-не-де покриті імистою пліснявою, вже не випромінювали колись рівного сяєва.

Мишки ніби й не переймалися тією зміною, але вражало, що чорновуса мишка вкрай пригнічена. Ніколя подумав, що вона шкодує за перерваною подорожжю і тужить за набутими в дорозі і вже втраченими приятелями.

— Ти невдоволена? — запитав Ніколя.

Мишка з огидою скривилась і показала на стіни.

— Так, — мовив Ніколя, — цього не було. Раніше все сяяло. Навіть не знаю, що сталося...

Мишка ніби замислилася на хвилику, потім похитала головою й безпорадно розвела лапками.

— Я тим паче, — признався Ніколя, — нічого не розумію. Навіть коли протирати скло, нічого не змінюється. Мабуть, у повітрі з'явилися якісь згубні випари.

Ніколя замислився і теж похитав головою, потім рушив далі. Мишка склала лапки на грудях і, задивившись у далечінь, заходилася жувати, але зненацька сплюнула, відчувши смак жуйки для котів. Отже, продавець наплутав.

У їдальні снідали Хлоя і Колен.

— Ну? — запитав Ніколя. — Тобі вже краще?

— Ти ба, — здивувався Колен, — ти нарешті наважився розмовляти по-людськи?

— Бо я ще не взувся в службові черевики, — пояснив Ніколя.

— Атож, мені краще, — відповіла Хлоя.

Її очі блищали, на щоках пломенів рум'янець, вона щиро раділа, що поверталася додому.

— Вона вже з'їла половину пирога з курчатами, — сказав Колен.

— Це мене тішить, — усміхнувся Ніколя. — Цей пиріг не за рецептом Гуффе.

— Хлоє, що ми сьогодні робимо? — запитав Колен.

— А й справді, — докинув Ніколя, — і коли подавати обід?

— Я б хотіла погуляти з вами обома та Ізідой, Шиком і Алісою, сходити на ковзанку, позаглядати до крамниць, піти на вечірку, — заговорила Хлоя, — купити собі перстень із зеленим самоцвітом.

— Добре, — вклонився Ніколя, — в такому разі я притьмом йду на кухню.

— Ніколя, кухарюй у звичайній одежі, — попросила Хлоя, — ми так менше втомимось. Окрім того, тобі не доведеться ще раз переодягатися.

— Я піду візьму з сейфу трохи фальшонів, — сказав Колен, — а ти, Хлоє, зателефонуй друзям. Сьогодні ми погуляємо на славу.

— Вже телефоную, — відказала Хлоя, підвівшись і поспішаючи до телефону. Зняла трубку й завила совою, попередивши в такий спосіб, що розмовлятиме з Шиком.

Ніколя прибрав зі столу, натиснувши на невеликий важіль: брудний посуд поїхав на кухню по широкій пневматичній трубі, схованій під килимом. Ніколя вийшов і знову зупинився в коридорі.

Мишка, ставши на задні лапки, чистила передніми потьмянілі кахлі. Там, де вона потерла, плитка знову блищала.

— Отакої, ти таки спромоглася! — похвалив Ніколя. — Дивовижно!

Мишка захекалася, зупинилась і показала Ніколя обдерті й закривавлені лапки.

— Ох, ти постирала лапки! — забідкався Ніколя. — В такому разі облиш. Світла тут і так вистачає. Ходімо, я подбаю про тебе.

Ніколя поклав мишку до нагрудної кишені, а вона, насилу переводячи дух, напівзаплющивши очі, виставила назовні свої бідолашні знівечені лапки.

Щось мугикаючи, Колен швидко покрутив ручки замків свого сейфа з фальшонами. Протягом останніх днів він уже менше потерпав за Хлою і почував, що його серце як помаранча. Сейф був із білого мармуру, інкрустований слоновою кісткою, ручки — з чорно-зеленого аметисту. Рівень показував шістдесят тисяч фальшонів.

Віко піднялося, клацнули добре змащені механізми, і Коленова усмішка зникла. Рівень, досі зупинений з невідь-якої причини, хитнувсь і вказав на позначку тридцять п'ять тисяч фальшонів. Колен засунув руку до сейфу і притьмом перевірив достеменність останньої цифри. Нашвидку порахувавши в голові, визнав її правдивість. Зі ста тисяч фальшонів двадцять п'ять він дав Шикові на весілля з Алісою, п'ятнадцять за машину, п'ять тисяч на церемонію, решта грошей пішла на всілякий дріб'язок. Обрахунки трохи потішили його.

— Усе гаразд, — проказав Колен уголос, але власний голос видався йому чужим.

Колен дістав потрібну суму, завагався, відтак втомлено поклав половину назад та опустив віко. Ручки, сухо клацнувши, закрутилися. Колен постукав по вічку покажчика й переконався, що рівень збіжний з сумою фальшонів.

Колен підвівся. Кілька секунд він стояв, дивуючись надмірності сум, які йому довелось витратити, щоб забезпечити Хлої гідне, як на нього, життя, і всміхнувся, згадавши, як Хлоя з розпущеними косами лежить уранці в ліжку, як простирadlo облягає її простерте тіло, як сяє її бурштинова шкіра, коли він знімає простирadlo, тож мерщій відігнав думку про сейф, бо не час було думати про такі-от речі.

Хлоя зодягалася.

— Скажи Ніколя, хай намастить бутерброди, — звеліла вона, — бо ми вже від'їжджаємо. Я всім сказала збиратися в Ізиди.

Колен, скориставшись нагодою, поцілував її в плече й побіг попередити Ніколя. Той щойно скінчив перев'язувати мишку і вирізав для неї пару бамбукових милиць.

— Ось, — закінчив він. — Ходи з ними до самого вечора і все загоїться.

— Що з нею? — запитав Колен, глядячи мищі голову.

— Мищі заманулося почистити кахлі в коридорі, — пояснив Ніколя. — Шматок плитки засаяв, зате вона стерла собі лапки.

— Не переймайся тим, — заспокоював мишку Колен. — Вони самі колись знову заблищать.

— А я не певен, — засумнівався Ніколя. — Коїться щось дивне. Плитки немов задихаються.

— Все владнається, — запевнив Колен. — Принаймні як на мене... А раніше такого ніколи не траплялося?

— Ніколи.

Колен став перед вікном і замислився.

— Це, мабуть, нормальне зуживання, — виснував він. — Можна було б замінити їх...

— Це страшенно дорого коштуватиме, — обізвався Ніколя.

— Авжеж, — погодився Колен. — Краще почекаймо.

— А чого ти хотів? — запитав Ніколя.

— Не готуй нічого, намасти лише бутерброди, ми зразу ж і поїдемо.

— Гарзд, я вже зодягаюся, — відповів Ніколя.

Він поставив мишку на підлогу і вона подибала до дверей, хитаючись між миличками, обабіч яких звисали її вуса.

30

Поки Колен та Хлоя їздили на Південь, вулиця геть змінилася. Листя на деревах сповна розвинулось, а будинки позбулися блідості, прибравши лагідного зеленого кольору, що згодом мав обернутись на ніжні бежеві барви літа. Бруківка стала м'яка і пружна, а в повітрі пахло малиною.

Було ще зимно, але за блакитнявими шибками вже вгадувалась погідність. Уздовж хідників росли зелені та сині квіти й живні соки зміїлися навколо їхніх маленьких стебел із легеньким цмоканням, схожим на поцілунки слимака.

Попереду йшов Ніколя. Він убрався в теплий вовняний спортивний костюм гірничного кольору, а зверху натяг светра з закоченим коміром; на светрі жакардова машина зобразила лосося по-шамборському — такого, яким він постає на шістсот сьомій сторінці куховарської книжки Гуффе. Його жовті шкіряні черевики з каучуковими підшвами рослин майже не притолочували, бо Ніколя намагався ступати у колії, zostавлені для проїзду автомобілів.

Позаду Ніколя йшли Хлоя і Колен, Хлоя трималася за Коленову руку і глибоко вдихала духмяне повітря. Хлоя одягла вузьку білу вовняну сукню і оброблену бензолом накидку з леопардового хутра; її плями, приглушені хімікатом, поширшали, навколо

них з'явилися немов німби, що прецікаво інтерферували між собою. Буйні Хлоїні коси, погойдуючись, пливли у повітрі, розливаючи ніжний ароматичний дух жасмину та гвоздики.

Колен, напівзаплющивши очі, ловив той дух, і його губи ледь помітно здригалися при кожному вдихові. Будинкові фасади дали собі трохи попуску, позбувшись суворой прямолінійності, вулиця стала невпізнання, іноді збиваючи Ніколя з пантелику, і він мусив зупинятись, читаючи емалеві таблички.

— Що в нас там на першому плані? — запитав Колен.

— Похід до крамниць, — відповіла Хлоя. — В мене вже жодної сукні нема.

— Ти не хочеш, як звичайно, піти до сестер Каллот? — знову спитав Колен.

— Ні, я хочу до крамниць, аби купити готові сукні та всілякі дрібнички.

— Ніколя, Ізіда, певне, зрадіє, побачивши тебе, — сказав Колен.

— Чого б це? — вразився Ніколя.

— Не знаю...

Всі троє завернули на вулицю Сіднея Бечета, відтак прибувши куди слід. Перед дверима гойдалася консьєржка у механічному гойданому фотелі, мотор якого оглушливо чмихав у ритмі польки. Модель була дуже стара.

Двері відчинила Ізіда. Шик та Аліса вже прийшли. Вбрана в червону сукню Ізіда всміхнулася Ніколя. Поцілувала Хлою і з хвилину весь гурт цілувався одне з одним.

— Хлоє, в тебе чудовий вигляд, — сказала Ізіда. — А я гадала, ніби ти хвора. Тепер я заспокоїлась.

— Мені стало краще, — обізвалася Хлоя, — Ніколя й Колен дуже добре дбали про мене.

— Як ваші кузини? — запитав Ніколя.

Ізіда почервоніла по самі вуха.

— Вони мало не кожного дня питали, чи є від вас новини.

— То чарівні дівчата, — мовив Ніколя, ледь відвертаючись, але ви рішучіші.

— Так, — опустила очі Ізіда.

— Ну, як подорож? — запитав Шик.

— Чудово, — відповів Колен. — Дорога спочатку була кепська, але потім усе владналося.

— Окрім снігу, — озвалася Хлоя. — Він дуже... — і піднесла руку до грудей.

— Куди ж ми підемо? — запитала Аліса.

— Я можу, коли ваша ласка, кількома словами переказати вам Партрову лекцію, — запропонував Шик.

— Ти багато його накупив, відколи ми поїхали? — поцікавився Колен.

— Ет! Мало! — відповів Шик.

— А як твоя робота?

— Ет! Помаленьку! — скривився Шик. — Там є чолов'яга, що заступає мене, коли я не можу вийти.

— Він це робить за так? — запитав Колен.

— Ет! Майже! — заквапився відповісти Шик. — Може, підемо зразу на ковзанку?

— Ні, ми підемо до крамниць, — мовила Хлоя. — Та якщо чоловікам кортить на ковзанку...

— Слушно, — погодився Колен.

— Я піду з жінками до крамниць, — докинув Ніколя. — Мені треба дещо купити.

— Отак буде добре, — схвалила пропозицію Ізіда. — Тільки хутчіш, щоб устигти й на ковзанку.

31

Колен і Шик ковзались уже цілу годину і на кризі ставало дедалі більше люду. Щоразу ті самі дівчата, ті самі хлопці, завжди хтось падає і виходять прибиральники із скребками. Служник крутить на програвачі ту ж таки пісню, що її завсідники вже кілька тижнів як вивчили напам'ять. Зараз він переверне платівку, цього чекала вся публіка, бо зрештою кожен вивчив служникові вподобання, аж раптом диск зупинився і в усіх гучномовцях зазвучав глухий голос, — в усіх, окрім одного, що, відбившись від гурту, й далі награвав музику. Голос просив пана Колена підійти до контролера, де на нього чекає телефон.

— У чому річ, що це означає? — розгубився Колен.

Він чимшвидше під'їхав до бортика й перескочив на гумовий килимок, Шик не відставав від нього. Пробіг уздовж бару й увалився у контролерову будку, де стояв телефон. Платівкар саме чистив одну з платівок щіткою з вовчака тернистого, зчищаючи задирки, що з'явилися під час роботи.

— Алло! — гукнув Колен, хапаючись за трубку, скам'янівши в чеканні.

Шик бачив, як він спершу здивувався, а потім ураз збілів як сніг.

— Щось серйозне? — запитав Шик.

Колен дав йому знак помовчати.

— Іду! — крикнув він у трубку і повісив її.

Стіни будки почали зсуватись, але Колен устиг вийти, перш ніж вони придушили б його; за ним вискочив Шик. Колен біг на ковзанах і його ноги вихилялися на всі боки.

— Мерщій відкрийте мені триста дев'яту кабінку! — гукнув Колен служникові.

— І мені, — додав Шик, — триста одинадцятую.

Хлопець пішов за ними, не дуже поспішаючи.

Колен обернувся, побачив, що той метрів на десять позаду, й зачекав, поки хлопчина наздожене. Розмахнувшись, із дикою силою вдарив його ковзаном по шиї, і хлопцева голова заткнула вентиляційну трубу, що охолоджувала холодильні агрегати; Колен вихопив ключі з руки трупа, що їх той, мовби нічого не сталося, й далі тримав перед собою. Колен відкрив якусь кабінку, запхав туди труп, плюнуv на нього й помчав до триста дев'ятої. Шик зачинив позаду двері.

— Що сталося? — запитав він, засапавшись, коли наздогнав Колена.

Колен тим часом уже зняв ковзани і взув черевики.

— Хлоя захворіла.

— Тяжко?

— Не знаю, — відповів Колен. — Вона знепритомніла.

Він уже одягся й побіг.

— Куди ти? — гукнув йому навздогін Шик.

— Додому, — закричав Колен, зникаючи на лунких бетонових сходах.

На протилежному боці ковзанки показалаь машинна обслуга: вентиляція вже не працювала і робітники, мало не задушившись, знесилено попадали край доріжки.

Приголомшений Шик, тримаючи ковзана в руках, непевно дивився туди, де зник Колен.

З-під дверей сто двадцять восьмої кабінки повільно зміївся пінистий струмочок крові, що, паруючи, потекла на кригу важкими великими краплями.

32

Колен біг щодуху і люди на його шляху повільно нахилялись і, мов кеглі, м'яко гепались на бруківку, наче великі аркуші картону, що лігма валилися на землю.

А Колен біг та й біг, і гостра грань обрію, затиснута між будинками, мчала йому назустріч. Під його ногами наставала ніч. Ніч із чорної вати, аморфна й безживна, а небо втрачало свої барви — стеля та й годі, ось іще одна грань, Колен збігав на верхівку піраміди, в його серце врзалися скалки ночі, не такої, щоправда, чорної, але ж попереду ще три вулиці.

Хлоя, дуже бліда, спочивала на прекрасному ложі їхнього шлюбу. Її очі були відкриті, проте дихала вона над силу. Біля неї сиділа Аліса. Ізіда допомагала Ніколя готувати, за рецептом Гуффе, якусь покріплювальну страву, а мишка перетирала гострими зубками насіння трав для відвару, що його мала пити хвора.

Але Колен не знав, він біг, він боявся, чого це людям не вистачає бути завжди разом і потрібен ще страх, може, стався нещасний випадок, її переїхало авто, вона лежатиме, а я не зможу її бачити, мені заборонять увиходити, та невже ви гадаєте, ніби я боюся своєї Хлої, я її однаково побачу, проте ні, Колене, не заходь. А може, вона тільки забилася, тоді годі потерпати, завтра ми підемо до Булонського лісу, посидимо на лаві, де я стискав їй руку, а її коси торкалися мого обличчя, вся подушка пропахла її косами. Я завжди беру її подушку, сьогодні ми знову поб'ємося через неї. Хлоя каже, ніби моя подушка надто тверда, не вгинається під її головою, а я потім беру свою подушку і вона теж уже пропахнена її духмяними косами. Я вже ніколи не почую цих ніжних пахощів.

Проти нього здивився хідник, Колен, мов велетень, перескочив його, ось він уже на другому поверсі, піднімається, відчиняє, там усе тихо й мирно, нема постатей у жалобі, нема священиків, спокійно лежать килими з сірувато-синіми візерунками. Ніколя сказав йому: "Це пусте", а Хлоя всміхнулася, зрадівши, що побачила його.

Колен тримав у своїй руці теплу і довірливу Хлоїну руку. Хлоя дивилася на чоловіка і її ясні трохи здивовані очі заспокоювали його. Нижче помосту на підлозі збиралися, штовхаючись і гризучись, невгамовні турботи. Хлоя відчувала в своєму тілі, у грудях якусь темну силу, незримого ворога і не знала, як його долати, тільки іноді кашляла, аби посунути ненависника, що вчепився в глибини її ества. Їй здавалось, ніби дихаючи на повні груди, вона живцем віддається чорній ворожій люті, лиховісній підступності зла. Її груди ледве здіймались, а дотики гладенького простирадла, що вкривало її довгі оголені ноги, заспокоювали все тіло. Колен, згорбившись, сидів поряд і дивився на Хлою. Опустилася ніч, лігши концентричними верствами навколо вогняної серцевини біля узголів'я: лампа була вмурована в стіну й закрита круглою платівкою з матового кришталю.

— Колене, постав мені музику, — попросила Хлоя. — Постав мелодії, які любиш ти.

— Вони втомлять тебе, — сумно зітхнув Колен. Він говорив немов із далечини і був дуже пригнічений. Його серце, здається, заповнило всі груди, і він тільки тепер це усвідомив.

— Таж ні, благаю тебе, — наполягала Хлоя.

Колен підвівся, спустився дубовими східцями й увімкнув автоматичний пристрій. Гучномовці були геть в усіх приміщеннях, і Колен увімкнув тільки той, що висів у кімнаті.

— Що ти поставив? — запитала Хлоя, всміхаючись, бо знала про те дуже добре.

— Пригадуєш? — і собі запитав Колен.

— Ще б пак...

— Тобі часом не зле?

— А мені й не було дуже зле...

Там, де річки впадають в море, утворюється майже нездоланний бар'єр, зароджуються високі хвилі, що на них танцює шумовиння та уламки потрощених кораблів. Між ніччю надворі та сяєвом лампи теж є такий бар'єр, спогади випливають із темряви і б'ються об нього; то зникаючи, то виринаючи, вони показують або білі черева, або срібні спинки. Хлоя трохи звелася:

— Іди сядь біля мене.

Колен підійшов до неї і ліг упоперек ліжка, охопивши лівою рукою Хлоїну голову. Ажурна сорочка малювала на її золотавій шкірі примхливе мереживо, ніжно напнуте там, де виростали груди. Хлоя обняла Колена за плече.

— Ти не сердишся?

— Чого б це?

— Що в тебе жінка така дурна.

Колен поцілував пахвину Хлоїної руки, що з такою вірою пригорталася до нього.

— Хлоє, прикрий трохи руку, ти замерзнеш.

— Мені не холодно, — мовила Хлоя. — Краще слухай платівку.

У грі Джонні Ходжеса було щось ефірне, незбагненне й напрочуд чуттєве. Чуттєвість була чиста, зовсім безтілесна.

Під впливом музики кутки кімнати змінились і заокруглились. Колен і Хлоя лежали тепер у центрі сфери.

— Що це було? — спитала Хлоя.

— Це "The Mood to be Wooed".

— Саме оце я й відчуваю, — призналася Хлоя. — Як лікар зайде до нашої кімнати, якщо вона стала кругла?

34

Ніколя відчинив двері. На порозі стояв лікар.

— Я лікар, — представився він.

— Добре, — сказав Ніколя. — Зробіть таку ласку й ідіть за мною, — і повів лікаря на кухню.

— Ось, — сказав Ніколя, коли вони дісталися на кухню. — Покуштуйте і скажіть, що ви про це думаєте.

У кремнієво-натрієво-кальцієвій посудині стояла рідина своєрідного кольору — почасти пурпурова, як імператорська мантия, почасти зеленкувата, мов риб'ячий міхур, з хромовосиніми переливами.

— Що це? — запитав лікар.

— Лікувальна мікстура, — пояснив Ніколя.

— Знаю, — завагався лікар, — але яке її призначення?

— Це покріплювальний засіб.

Лікар підніс склянку до носа, понюхав, заохотився, взяв до рота, покуштував, потім випив і схопився обіруч за живіт, випустивши валізку з інструментами.

— Ну що? Діє? — допитувався Ніколя.

— Ух! Ще й як, — майже проквилів лікар. — Так і здохнути можна... Ви ветеринар?

— Ні, — відповів Ніколя. — Але головне, що засіб таки діє.

— І то непогано, — похвалив нарешті й лікар. — Я от одразу збадьорився.

— Ходімо ж до хворої, — запросив Ніколя, — ви тепер знезаражені.

Лікар пішов, але у зворотний бік. Здавалося, він дуже кепсько володає власними рухами.

— Ого! — мовив Ніколя. — Чи ти ба! Ви хоч спроможні оглянути хвору?

— Ще б пак, — белькотів лікар, — проте я волів би почути думку ще й свого колеги і тому запросив Рукав'їжа.

— Добре, тоді, будь ласка, сюди, — сказав Ніколя, відчиняючи двері на задні сходи. — Спустіться на три поверхи вниз і поверніть праворуч. Заходьте, і ви вже на місці.

— Гаразд, — мовив лікар і почав спускатися сходами. Та раптом зупинився: — Скажіть, а де я?

— Там.

— А, гаразд! — заспокоївся лікар.

Ніколя замкнув двері. Прийшов Колен.

— Хто то був?

— Якийсь лікар. Він, здається, справжнісінький йолоп, тож я його й спровадив.

— Але ж нам треба лікаря, — мовив Колен.

— Звичайно. Зараз прийде Рукав'їж.

— Ну, це вже краще.

У квартиру хтось знову подзвонив.

— Не йди, — наказав Колен, — я сам відчиню.

У коридорі мишка збігла йому по нозі нагору і сіла на праве плече. Колен квапився відчинити професорові.

— Добридень! — привітався той. Костюм у нього був чорний, а сорочка — яскраво-жовта. — З погляду фізіології, — проголосив він, — чорне на жовтому тлі напрочуд контрастує. Додам, що це анітрохи не втомлює ока і на вулиці зменшує шанси потрапити під колеса.

— Певне, — погодився Колен.

Професорові Рукав'їжі було десь років сорок. Статуру він мав саме таку, щоб витримувати їхній тягар. Але жодного року поверх них він уже б не підняв. Його поголене обличчя загострювалось клинцюватою борідкою, очі були прикриті невиразними окулярами.

— Чи пан буде такий ласкавий пройти за мною? — запропонував Колен.

— Не знаю, — відповів професор, — я вагаюсь.

Та все ж наважився:

— Хто хворий?

— Хлоя.

— Ох! — зойкнув професор. — Це мені нагадує одну мелодію...

— Так, саме цю.

— Що ж, — підсумував Рукав'їж, — ходімо. Слід було сказати про це раніше. Що з нею?

— Не знаю.

— Я тим паче, — признався професор, — і кажу це вам з цілковитою певністю.

— Але ви хоч дізнаєтесь? — стривожився Колен.

— Хтозна, — з сумнівом показав професор Рукав'їж. — Усе-таки її годилося б оглянути...

— Таж ходімо.

— Так-так, — закивав професор.

Колен провів його аж до дверей кімнати і раптом спохопився:

— Як зайдете, будьте уважні, — застеріг Колен, — вона кругла.

— Так, я вже звик до цього. Значить, вагітна!

— Та ні, — заперечив Колен, — ви йолоп. Кімната кругла.

— Зовсім кругла? — запитав професор. — Ви, отже, слухали музику Еллінгтона?

— Авжеж.

— Удома я теж її слухаю, — сказав Хапав'їж. — Ви знаєте "Slap Happy"?

— Мені більше подо... — почав Колен, і, згадавши про Хлою, що чекає, запхав професора до кімнати.

— Добридень, — сказав професор і ступив на східці.

— Добридень, — відповіла Хлоя. — Як ся маєте?

— Боже мій, мені іноді дуже дошкуляє печінка. Ви хоч знаєте, що це?

— Ні.

— Атож, — зітхнув професор, — у вас, певне, здорова печінка. — Підійшов до Хлої і взяв її за руку. — Гаряча?

— Не відчуваю.

— Що ж, — сказав професор, — це вже гірше. — І сів на ліжку. — Зараз я вас послухаю, якщо ця процедура не буде для вас прикрою.

— Прошу.

Професор витяг із валізки стетоскоп із підсилювачем і приклав апарат до Хлоїної спини.

— Рахуйте, — звелів він.

Хлоя рахувала.

— Неправильно, — озвався лікар, — після двадцяти шести йде двадцять сім.

— Так, — потвердила Хлоя, — перепрошую.

— А зрештою досить, — сказав лікар. — Кашель є?

— Є, — відповіла Хлоя й закашлялася.

— Докторе, що в неї? — запитав Колен. — Щось серйозне?

— Е, — завагався професор, — у неї щось у правій легені. Але я не знаю, що то.

— Що ж робити? — розгубився Колен.

— Треба, щоб вона прийшла до мене для ретельного огляду.

— Лікарю, я б не хотів, аби вона вставала, — сказав Колен. — Раптом їй знову стане погано, як сьогодні вдень?

— Ні, тут нема нічого серйозного. Я випишу вам рецепт, тільки його треба неухильно дотримуватись.

— Добре, лікарю, — відповіла Хлоя. Піднесла руку до рота і знову закашлялась.

— Не кашляйте, — звелів Рукав'їж.

— Люба, не кашляй, — заблагав Колен.

— Я не можу стриматись, — уривчастим голосом відповіла Хлоя.

— У її легені вчувається якась дивна музика, — зауважив професор. На його обличчі проступила досада.

— Докторе, це нормально? — запитав Колен.

— Певною мірою, — відповів професор. Він потяг себе за борідку і вона, сухо ляснувши, повернулася на місце.

— Лікарю, коли нам до вас прийти? — запитав Колен.

— Через три дні. Мені треба підготувати апарати.

— А хіба ви не завжди користуєтесь ними? — і собі запитала Хлоя.

— Ні. Мені набагато більше подобається конструювати зменшені моделі літаків, але мене весь час відволікають, тож я вже цілий рік працюю над однією моделлю і не можу знайти часу, щоб її закінчити. Зрештою впадаю в розпач!

— Безперечно, — погодився Колен.

— То справжні акули, — мовив професор. — Я втішаюсь тим, що порівнюю себе з бідолашною жертвою кораблетроші, ненажерливі чудовиська тільки й чекають, поки вона засне, щоб перекинути її благоденський човник.

— Чудовий образ, — сказала Хлоя і засміялась, але тихо, щоб знову не закашляти.

— Стривай, голубонько, — мовив професор, — кладучи їй руку на плече. — Цей образ цілком безглуздий з огляду на те, що згідно з "Генієм обивателя" за п'ятнадцяте жовтня тисяча дев'ястсот сорок четвертого року і цілком усупереч розповсюдженій думці лише три чи чотири з тридцяти п'яти видів акул відомі як людожери! До того ж, якщо їх не чіпати, то й вони не нападуть...

— Ви так гарно розповідаєте, — захоплено проказала Хлоя. Лікар їй дуже сподобався.

— Це не я, — відмахнувся лікар, — а "Геній обивателя". На цьому я вас і покину.

Професор із виляском поцілував Хлою в праву щоку, поплескав її по плечі і спустився східцями. Правою ногою він зачепився за ліву, а лівою ногою — за останню сходинку і впав.

— Ваші меблі надто вже дивні, — зауважив він Коленові, — енергійно розтираючи собі спину.

— Перепрошую, — знітився Колен.

— До того ж, — додав професор, — така сферична кімната дуже пригнічує. Спробуйте поставити "Slap Harry", і це, може, поверне їй первісну форму, — або ж удайтеся до рубанка.

— Авжеж, — визнав Колен. — Може, вип'єте аперитиву?

— Ходімо, — погодився професор. — До побачення, голубонько, — крикнув він Хлої, виходячи з кімнати.

Хлоя й далі сміялася. Знизу було видно, як вона сидить на широкому похилому ліжку, мов на пишній естраді, збоку її освітлювала електрична лампочка. Світло сіялось крізь її волосся — здавалося, сонце виграє у свіжих травах, а сяйво, відбите від її шкіри, золотило всі навколишні речі.

— У вас гарна дружина, — сказав професор Коленові в передпокої.

— Так, — відповів Колен і раптом заплакав, бо знав, що Хлої недобре.

— Годі, — збентежився професор, — ви мене ставите в прикре становище... Тепер мені треба втішати вас... Стривайте.

Професор попорпався у внутрішній кишені піджака й витяг звідти невеличкий блокнот у червоній шкіряній палітурці.

— Подивіться, це моя.

— Ваша що? — вразився Колен, що тим часом намагався заспокоїтись.

— Моя дружина, — пояснив професор.

Колен машинально розкрив блокнот і щиро розсміявся.

— Отож, — мовив професор, — і так завжди. Всі ви тішитесь. Зрештою... що в ній такого кумедного?

— Не... не знаю, — пробелькотів Колен і покотився з реготу аж на підлогу.

Професор забрав назад свій блокнот.

— Усі ви однакові, — вирік він. — Гадаєте, ніби жінки мають бути гарними... Ну, де той апетитив?

35

Колен, а за ним і Шик пхнули двері аптеки. Почулося "Дзеньк!" і дверне скло посипалось на складну систему колб та лабораторного начиння.

Стривожений шумом, вибіг аптекар. То був старий, худий і високий дід, голову йому прикрашала буйна грива сивого волосся. Він одразу побіг до прилавка, схопив телефон і набрав номер із швидкістю, яка свідчила про за давнену звичку.

— Алло! — гукнув він. Його голос лунав, наче ріжок у тумані, підлога під довжелезними чорними плоскостопими ногами захиталась, а на прилавок упали снопи бризок слини.

— Алло! Це майстерня Гершвінів? Я прошу вставити мені скло у вхідних дверях. За чверть години?.. Швидше, бо може нагодиться ще один клієнт... Добре. — І поклав трубку, що ніяк не хотіла лягати на звичне місце. — Панове, чим можу прислужитися?

— Приготуйте мені ліки за цим приписом, — звелів Колен, виймаючи рецепт.

— Це не припис, а присуд, — мовив аптекар, ледь поглянувши на рецепт, і вихопив його з Коленових рук, склав удвоє, зробив з нього довгу смужку і вставив у настільну гільйотину.

— А виконують його ось так, — сказав аптекар, натиснувши червоного гудзика.

Ніж опустився, рецепт зів'яв і осів.

— Приходьте сьогодні ввечері о шостій годині, ваші ліки будуть готові.

— Але ми дуже поспішаємо, — заговорив Колен.

— Ми, — докинув Шик, — хотіли б узяти їх негайно.

— У такому разі трохи зачекайте і я одразу приготую все, що треба.

Колен і Шик сіли на лаву, оббиту червоним оксамитом. Почали чекати перед самісіньким прилавком. Аптекар заліз під прилавок і майже нечутно прокрався до потаємного ходу в лабораторію. Човгання його худих довгих ніг по паркету спершу згасало, а потім розчинилось у повітрі.

Колен і Шик оглядали стіни. На довгих, покритих патиною мідних поличках рядочками стояли слоїки з простими речовинами і препаратами місцевої, проте дивовижної дії. Останній слоїк у кожному ряду випромінював Інтенсивне флуоресцентне сяєво. В конічній посудині з грубого поточеного скла штопором опускалися вниз пуголовки, а досягти дна, стрілою вилітали на поверхню і знов

починали своє химерне обертання, лишаючи позаду білі борозенки збуруненої води. Поряд на дні акваріума в кілька метрів завдовжки аптекар установив випробувальний стенд для реактивних жаб, то тут, то там лежали непридатні жаби і всі їхні чотири серця ще потихеньку билися. На стіні позаду Шика й Колена була велика фреска, на якій у костюмі Цезаря Борджа на перегонах зображено аптекаря під час блуду з власною матір'ю. На столах у кімнаті стояло чимало апаратів для виготовлення пігулок і деякі з них навіть працювали, дарма що уповільнено.

Пігулки, вискакуючи зі скляних синіх патрубків, потрапляли у воцані руки, що розкладали їх у паперові гофровані торбиночки.

Колен підвівся, аби зблизька приглянутись до першої машини, і підняв заіржавлений кожух, що захищав її. Всередині композитна тварина — наполовину з металу, наполовину з плоті, — тяжко гаруючи, ковтала пігулкову масу й виділяла її у формі правильних кульок.

— Шик, іди подивися, — запросив Колен.

— На що?

— Прецікава річ!

Шик подивився. Тварина мала видовжені щелепи, що швидко совались, перетираючи поживу. Під прозорою шкірою видніли її ребра з тонких сталевих трубок і травний тракт, що лінкувато ворухився.

— То модифікований кролик, — сказав Шик.

— Невже?

— Це робиться дуже просто. Зберігають ту функцію, яка потрібна. Тут зберегли рухи травного тракту, усунувши хімічну складову травлення. Це набагато простіший засіб, аніж пігулки виготовляв би звичайний формувальник.

— А що це він їсть? — запитав Колен.

— Хромовану моркву. Її роблять на заводі, де я працював, коли покинув контору. Окрім того, йому дають складові елементи пігулок.

— Чудовий винахід, — захоплювався Колен, — і які гарні пігулки.

— Атож, досить круглі.

— Скажи мені... — почав було Колен, знову сідаючи.

— Що?

— Скільки в тебе лишилося з тих двадцяти п'яти тисяч фальшонів, що я дав тобі, коли вирушав у подорож?

— Ет! — скривився Шик.

— Ти вже мав би нарешті зважитись та й побратися з нею. Адже їй страшенно прикро, що ти так поводишся.

— Певне ж...

— Зрештою в тебе ж, мабуть, лишилося тисяч двадцять? Усе-таки... цього досить, аби одружитися.

— Бачиш, — почав Шик і затнувся, бо казати далі було важко.

— Що бачиш? — наполягав Колен. — Адже не ти один маєш клопіт з грішми.

— Воно то так, — схилив голову Шик.

— Ну, кажи, — заохочував Колен.

— Та в мене, — наважився Шик, — залишилось тільки три тисячі двісті фальшонів.

Колен раптом відчув величезну втому. У голові закрутилось щось гостре і безбарвне, стиха плюскочучи, наче море: тіло випросталось на лаві.

— Це неправда, — насилу видушив Колен. Він був знеможений — знеможений так, немов його батогом прогнали на довжелезній дистанції стипл-чейзу. — Це неправда, — повторив він, — ти кпиш із мене...

— Ні, — відповів Шик.

Шик стояв, шкрябаючи нігтем найближчий до нього ріжок столу. Пігулки котились по скляних рурках, чулося тихе торохтіння, а шурхіт паперу в воцаних руках створював ідилію екзотичного ресторану.

— Куди ж ти подів їх? — запитав Колен.

— Я накупив Партра, — відповів Шик. Він понишпорив у кишені. — Ось подивися. Я відкопав її вчора. Хіба це не диво?

То було "Зригування цвіту" в пречудовій сап'яновій оправі з ілюстраціями К'еркегора.

Колен узяв книжку, розгорнув, але сторінок не бачив. Він бачив Алісині очі в день свого весілля, те зачудування і сум, з якими вона дивилася на весільну Хлоїну сукню. Та Шик не міг цього зрозуміти. Він ніколи не сягав так високо.

— І що ж мені казати тобі? — бурмотів Колен. — Отже, ти всі їх витратив?

— Минулого тижня я дістав два його рукописи, — хвалився Шик і голос його тремтів з тамованого збудження. — Окрім того, я вже записав сім його лекцій.

— Так...

— А чого ти мене запитуєш про це? Алісі байдуже, поберуся я з нею чи ні. Вона й так щаслива. Ти ж знаєш, я її щиро кохаю і вона теж надзвичайно любить Партра!

Одну з машин, здається, понесло. Пігулки вискакували градом, а коли вони падали в паперові торбинки, з'являлися фіалкові спалахи.

— Що скоїлось? — захвилювався Колен. — Це небезпечно?

— Не думаю. В усякому разі не стіймо так близько біля нього.

Друзі почули, як десь далеко хряснули двері, і за прилавком раптом показався аптекар.

— Я змусив вас чекати, — вибачився він.

— Дарма, — запевнив його Колен.

— Ні, — наполягав аптекар. — Я гаявся навмисне, прагнув надати собі більшої ваги.

— Одну з ваших машин, мабуть, понесло, — підказав аптекареві Колен.

— А! — вигукнув аптекар. Він схилився, взяв під прилавком карабін, спокійно підніс до плеча і вистрелив. Машина підскочила і впала, спустивши дух.

— Це пусте, — пояснив аптекар. — Кролик іноді перемагає сталь, і тоді його слід пристрелювати. — Він підняв машину, натис на нижній кожух, щоб вона видавила сечу, і повісив на цвях. — Ось ваші ліки, — провадив далі аптекар, дістаючи з кишені

коробочку. — Будьте обережні, вони дуже активні. Не передозовуйте.

— Ох! — зойкнув Колен. — І, як ви гадаєте, проти чого вони?

— Я вам не можу сказати, — відповів аптекар. Довгою рукою з покривленими нігтями він став чухати свою сиву розпатлану голову. — Спектр їхньої дії дуже широкий, — закінчив він. — Але звичайна рослина опирається їм не дуже довго.

— Ох! — знову зойкнув Колен. — Скільки я вам винен?

— Ліки дуже дорогі, — споважнів аптекар. — Вам краще прибити мене й піти не заплативши.

— Ох! Я для цього дуже втомлений...

— Тоді два фальшони, — мовив аптекар.

Колен витяг гаманця.

— Знайте, що з мого боку це справжнє здирство! — знову заговорив аптекар.

— А мені байдуже, — відповів Колен згаслим голосом. Заплатив і вийшов. За ним Шик.

— Ви дурні, — правив своєї аптекар, проводжаючи їх до дверей. — Я старий і не здатен чинити опір.

— У мене нема часу, — пробурмотів Колен.

— Неправда, — доводив аптекар, — інакше ви не чекали б мене так довго.

— Тепер у мене є ліки. До побачення, пане.

Колен перетинав вулицю навскіс, нападав на неї, так би мовити, збоку, щоб заощадити на силі.

— Знаєш, — мовив Шик, — з Алісою я не порву, навіть якщо й не одружуся з нею.

— Ох! Я тобі нічого не можу сказати. Зрештою, це обходить лише тебе.

— Просто життя таке, — сказав Шик.

— Ні.

36

Вітер пробивав собі дорогу поміж листя і виходив із крон, набравшись пахоців бруньок і квітів. Люди ходили випроставшись і глибоко дихали, бо повітря всім було вдосталь. Сонце повільно розпускало промені і обережно просувало їх туди, куди не могло потрапити просто так: плавно загинало і повертало їх, але, натрапивши на дуже чорні предмети, відсахувалось, нервовим і точним рухом усмоктувало золотаву масу. Мало-помалу його величезна яскрава постать наближалась, а потім, знерухомівши, стала випаровувати материкові води, тричі бамкнули дзигарі.

Колен читав Хлої роман. У ньому йшлося про кохання і все закінчувалося добре. Саме на цю пору герой і героїня писали одне одному листи.

— Чому так довго? — запитала Хлоя. — Звичайно все відбувається набагато швидше.

— А що, в тебе така звичка вже є?

Колен щосили вщипнув край променя, що цілив у Хлоїне око. Промінь м'яко

подався назад і перебрався на меблі.

Хлоя почервоніла.

— Ні, я не маю такої звички, — несміливо проказала вона, — але мені здається...

Колен згорнув книжку.

— Люба Хлоє, ти маєш рацію.

Підвівся й підійшов до ліжка.

— Тобі треба випити пігулку.

Хлоя здригнулася.

— Вони страшенно гидкі. Невже це конче треба?

— Гадаю, що так. Сьогодні ввечері ти підеш до лікаря і ми нарешті дізнаємося, що в тебе. А доти маєш пити пігулки. Потім він, може, призначить тобі щось інше.

— Це жахливо, — мовила Хлоя.

— Треба бути розумною.

— Коли я випиваю пігулку, в моїх грудях немов б'ються два звірі. Окрім того, це неправда. Не треба бути розумною.

— Звичайно, краще не треба, але іноді слід, — напучував Колен, відкривши коробочку.

— Вони наче викачані в болоті, а на додачу ще й смердять.

— Вони й справді дивні, — признався Колен, — але пити їх треба.

— Подивися, — сказала Хлоя. — Пігулки рухаються самі собою, до того ж вони напівпрозорі і, напевне, коли випити їх, і далі живуть у людському тілі.

— Але у воді, якою ти їх запиваєш, вони, безперечно, гинуть.

— Ти кажеш дурниці... А може, це рибки?

Колен зареготав:

— Тоді заодно й пообідаєш! — Нахилився й поцілував її. — Люба Хлоє, не будь така вперта, випий!

— Я вип'ю, а ти мене за це поцілуєш!

— Звичайно, — мовив Колен. — Якщо тобі не обридло цілуватися з такою марою, як я.

— А ти й справді погидшав, — подражнила Хлоя.

— Я тут не винен. — Колен похилив голову. — Я тепер мало сплю.

— Любий Колене, поцілуй мене, я страшенно лиха. Дай мені дві пігулки.

— Ти збожеволіла, — мовив Колен, — можна тільки одну. Ну, ковтай.

Хлоя заплющила очі, зблідла і схопилася руками за груди.

— Уже, — сказала вона через силу, — починається.

Біля лискучих Хлоїних кіс на лобі і на скронях проступили крапельки поту.

Колен сів поряд з Хлоєю і обняв її рукою за шию. Хлоя обіруч притулила ту руку до грудей і заскімлила.

— Хлоє, вгамуйся, не треба.

— Мені дуже погано, — скаржилась Хлоя.

Великі, мов очі, сльозинки з'явилися у куточках повік і холодними борознами

стекли по ніжних заокруглених щоках.

37

— Я вже не можу стояти, — квилала Хлоя. — Вона поставила ноги на підлогу й намагалася встати. — Нічого не виходить... Я геть знесиліла.

Колен підійшов і підвів її. Хлоя вчепилася йому за плечі.

— Тримай мене, Колене! Я зараз упаду!

— Це ліжко тебе втомило.

— Не воно, а пігулки твого старого аптекаря.

Хлоя спробувала стояти сама й заточилась. Колен зловив її, але, падаючи, вона і його потягла на ліжко.

— Гарна ж я отака, — мовила Хлоя. — Побудь біля мене. Ми так давно вже не спали вдвох!

— Бо не можна.

— Ні, можна. Поцілуй мене. Хіба я не твоя дружина?

— Моя, але ж ти нездорова.

— Я не винна, — і куточки Хлоїних вуст здригнулися, ніби вона от-от заплаче.

Колен нахилився до неї і став обережно цілувати її, наче тендітну квітку.

— Ще, — просила Хлоя. — І не тільки в обличчя. Ти вже не кохаєш мене? Ти вже не хочеш своєї жіночки?

Колен міцніше стис її в обіймах. Хлоя була духмяна і тепла, мов пляшечка парфумів, що визирає з коробки, вистеленої всередині білою тканиною.

— Так, — шепотіла Хлоя, випростуючись, — іще...

38

— Ми вже запізнюємось, — підганяв Колен.

— Дарма, — відповіла Хлоя, — підкрути свій годинник.

— Ти справді не хочеш, щоб ми туди їхали машиною?

— Так. Я хочу пройтися з тобою по вулиці.

— Але ж нам далеченько йти!

— Пусте, — запевнила Хлоя. — Коли ти мене щойно... цілував, я набралася сили. І тепер мені хочеться пройтися.

— Тоді я скажу Ніколя, щоб він приїхав по нас на машині, — запропонував Колен.

— Як хочеш.

Збираючись до лікаря, Хлоя одягла коротеньку блакитну сукню з глибоким трикутним декольте, накидку з рисячого хутра і таку ж шапочку. Туфлі з фарбованої зміїної шкіри завершували ансамбль.

— Ходімо, котику, — промовив Колен.

— Це не з кота, а з рисі.

— Але називати тебе так я не можу.

Молодята вийшли з кімнати і ступили в передпокій. Біля вікна Хлоя зупинилася.

— Що тут сталося? Адже світла тепер менше, ніж звичайно.

— Та ні, — заперечив Колен. — Тут і зараз багато сонця.

— Так, але я добре пам'ятаю, що сонце сягало аж до цього малюнку на килимі, а тепер воно доходить тільки сюди...

— Це залежить від пори дня, — сказав Колен.

— Ні, не залежить, бо то було о цій самій порі!

— Що ж, подивимось завтра такої самої пори.

— Бачиш, воно доходило аж до сьомої риски, а тепер тільки до п'ятої.

— Ходімо, — поквапив Колен, — ми спізнюємось.

Проходячи біля великого дзеркала у вимощеному кахлями коридорі, Хлоя всміхнулася: ні, її хвороба не може бути серйозною, відтепер вони часто гулятимуть удвох. Колен буде ощадити, в нього ще досить фальшонів, щоб їм жилося без клопоту. Може, він іще й працюватиме...

Замок клацнув і двері замкнулися. Хлоя взяла Колена під руку. Вона йшла дрібною легенькою ходою, і якщо Колен ступав раз, вона двічі.

— Я така щаслива, — мовила Хлоя. — Всюди сонечко і дерева так гарно пахнуть!

— Авжеж, адже надворі весна!

— Невже? — запитала Хлоя, лукаво позираючи на Колена.

Молодята повернули праворуч. Проминули ще дві будівлі і ввійшли до медичного кварталу. Вже за сотню метрів від нього тхнуло анестезійними препаратами, хоч у вітряні дні запах долинав значно далі. Змінився і хідник. Тепер це був широкий рівний канал, перекритий бетонними плитами з вузькими і частими прорізами. Внизу збігав спирт упереміш з ефіром, несучи ватні тампони, просякнуті гноєм, сукровицею, а іноді й кров'ю. Там і сям у леткому струмочку вирізнялися довгі цівки напівзагуслої крові, повільно пропливали напівзогнілі клапті людського тіла, часом перевертаючись, мов підтоплені айсберги. Все забивав дух ефіру. Потокom пливли також шматки марлі й бинти, розмотуючи свої зміїні кільця. Проти кожного будинку в канал уливалася стічна труба, і кілька секунд подивившись на отвір тієї труби, можна було визначити спеціалізацію лікаря. Само собою крутилось око, з хвилину подивилось на них і зникло під великим шматком розмоклої зачервоненої вати, що скидалася на бридку медузу.

— Не люблю я цього, — проказала Хлоя. — Повітря тут, звісно, здорове, але дивитися на це гидко.

— Анітрохи, — сказав їй на те Колен.

— Ходімо серединою вулиці.

— Добре. Але там нас зіб'є машина.

— Даремно я відмовилась від авто, — пошкодувала Хлоя. — Я вже ніг не чую з утоми.

— Тобі пощастило, що він живе досить далеко від кварталу загальної хірургії.

— Замовкни! — обурилась Хлоя. — Нам ще довго йти?

Хлоя раптом закашлялась і Колен зблід як мрець.

— Хлоє, не кашляй! — благав він.

— Добре, Колене! — проказала вона, ледве стримуючись.

— Не кашляй... Ми вже прийшли... Ось тут.

Вивіска професора Рукав'їжа зображувала велетенські шелепи, що ковтали лопату — стирчало тільки металеве лезо. Хлоя, глянувши, засміялася — дуже тихо, бо боялася знову закашляти. Вздовж стін висіли кольорові фотографії дивовижних лікувальних методів професора, освітлені ліхтариками, які саме цієї миті не горіли.

— Бачиш, — переконував Колен, — він видатний фахівець. Адже решта будинків не мають такого пишного декорування.

— Це тільки показує, що в нього багато грошей, — відказала Хлоя.

— Або що в нього є смак, — докинув Колен. — Це ж високе мистецтво.

— Так, — погодилась Хлоя, — скидається на взірцеву різницю.

Увійшовши, вони опинились у великому круглому передпокої, пофарбованому білою емаллю. До них підійшла медсестра.

— Ви домовились про прийом? — запитала вона.

— Так. Щоправда, ми, здається, трохи спізнилися.

— Дарма, — запевнила медсестра. — Професор сьогодні вже не оперує. Пройдіть, будь ласка, за мною.

Вони послухались, тупіт ніг пронизливо відлунював від емалевої підлоги. В передпокій виходило кілька дверей, і медсестра підвела їх до тих, де висіла вибита на золотій платівці зменшена репродукція величезної вивіски, що стояла надворі. Медсестра відчинила двері й відступила вбік, даючи їм дорогу. Молодята штовхнули другі прозорі масивні двері й зайшли до професорового кабінету. Професор, ставши біля вікна, напахчував борідку зубною щіткою, змоченою екстрактом опопанакса.

На шум професор обернувся і, простягнувши руку, пішов до Хлої.

— Ну, як ви почуваетесь сьогодні?

— Ті пігулки просто жахливі, — сказала Хлоя.

Професор спохмурнів, на його темнім обличчі немов проступили риси далекого негритянського пращура.

— Погано, — бурмотів він. — Я так і думав.

Професор на хвилину замислився і раптом усвідомив, що в його руках ще й досі зубна щітка.

— Тримайте, — звернувся професор до Колена, запихаючи щітку йому в руку. — Сідайте, голубонько, — він знову повернувся до Хлої. Обійшов свій стіл і теж сів.

— Бачите, — почав він, у вас щось із легенею. Або, точніше, щось у легені. Я сподівався, що це... — Урвавши себе на слові, професор як стій підвівся. — Балачки тут нічого не зарадять, — провадив він далі. — Ідіть зі мною. Покладіть ту щітку, де хочете, — додав він, звертаючись до Колена, що й справді не знав, куди її подіти.

Колен хотів іти за Хлоєю і професором, але спершу йому довелось відгорнути якесь

невидиме грубе запинало, що раптом відгородило їх. Незбагнений страх пройняв Коленове серце, воно забилося уривчасто. Колен зосередився, напружився, стис кулаки. Доклавши всю свою силу, спромігся пройти кілька кроків, та коли торкнувся Хлоїної руки, дівчина зникла.

Вона дала руку професорові і той завів її до невеликої білої кімнати з хромованою стелею, цілу стіну кімнати займав присадкуватий блискучий апарат.

— Краще присядьте, — звелів професор. — Це триватиме недовго.

Навпроти апарата стояв екран з червоного срібла, обрамлений кришталем, унизу чорною емаллю поблискував один-єдиний гудзик.

— Ви залишитесь? — запитав професор Колена.

— Якщо можна.

Професор натис на гудзик. Світло з кімнати ясным потоком утекло в шпарину під дверима й у вентиляційну трубу над апаратом, екран мало-помалу засвітився.

39

Професор Рукав'їж поплескував Колена по спині.

— Друзе, не побивайтеся так, — утішав він його. — Це, може, минеться.

Прибитий горем Колен утупився в землю. Хлоя тримала його за руку, силкуючись вдавати веселу.

— Аякже, — запевняла вона, — колись же воно скінчиться.

— Звичайно, — бурмотів Колен.

— Зрештою, — додав професор, — якщо вона дотримуватиметься мого лікувального курсу, їй напевне покращає.

— Напевне, — погодився Колен.

Вони стояли у круглому білому передпокої і Коленів голос, відлунюючи від стелі, доходив немов із далечіні.

— Хоч як розвиватиметься далі хвороба, — закінчив професор, — я вам надішлю свій рахунок.

— Авжеж, професоре, — кивнув Колен. — Я вам дуже вдячний за вашу турботу.

— А якщо їй не стане краще, — повів далі професор, — прийдіть до мене знову. Адже ми навіть не заводили мову про оперативне лікування.

— Атож, — сказала Хлоя. Вона стиснула Коленову руку і цього разу заплакала ридма.

Професор обіруч смикнув себе за борідку.

— Мені дуже шкода, — співчутливо промовив він.

Настала тиша. За прозорими дверима показалася медсестра і двічі постукала. Перед нею в товщі дверей засвітилася зелена табличка "Увійдіть".

— Прийшов добродій, який попросив попередити пана й пані, що Ніколя вже тут.

— Дякую, Шльондріно, — відповів професор. — Ви вільні, — додав він, і медсестра вийшла.

- Що ж, професоре, — мовив Колен, — тоді ми попрощаємось із вами...
— Авжеж. До побачення. Лікуйтеся... Спробуйте кудись виїхати...

40

— Що, кепські справи? — запитав Ніколя, не обертаючись, перше ніж машина поїхала.

Хлоя й далі плакала, ткнувшись обличчям у біле хутро, а Колен більше скидався на мерця, ніж на живу людину.

Дух хідників ставав усе гостріший, ефірні випари виповнювали вулицю.

— Їдь, — звелів Колен.

— Що в неї? — запитав Ніколя.

— Ох! Чогось гіршого уявити годі! — застогнав Колен і раптом усвідомив, що каже, й подивився на Хлою. Цієї миті він так її кохав, що вбив би себе за таку нерозважливість.

Хлоя, забившись у куток автомобіля, кусала собі руки. Лискучі коси закрили її обличчя, шапочка валялась під ногами. Вона плакала ревно, мов дитина, але беззвучно.

— Хлоє, пробач мені, — говорив Колен, — я страховисько.

Підсунувся до неї і пригорнув до себе. Цілував її бідолашні несамовиті очі і чув, як у дівочих грудях повільно і глухо б'ється серце.

— Тебе вилікують, — заспокоював дружину Колен. — Я тільки хотів сказати, що немає нічого гіршого, як бачити тебе хворою, байдуже, яка та хвороба.

— Я боюсь, — схлипувала Хлоя. — Мене, певне, оперуватимуть.

— Ні, тебе й так вилікують.

— Що в неї? — знову спитав Ніколя. — Може, я чимось зараджу?

Ніколя теж видавався нещасним, його звичайної впевненості не стало.

— Хлоє, любов моя, заспокойся, — благав Колен.

— Атож, — потвердив Ніколя, — невдовзі вона знову буде здорова.

— У неї біле латаття, — пояснив Колен. — І де ти його підхопила?

— У неї біле латаття? — не ймучи віри перепитав Ніколя.

— У правій легені. Професор спершу гадав, ніби там якась тваринка. А виявилось оце. Ми побачили його на екрані. Воно вже досить велике, але можна, зрештою, з ним упоратись.

— Авжеж, — кивнув Ніколя.

— Ви навіть уявити не можете, що це, — ридала Хлоя, — як мені боляче, коли воно ворухиться!

— Не плачте! — умовляв Ніколя. — Це нічого не дасть і ви тільки втомитесь.

Машина рушила, Ніколя повільно повів її крізь кам'яні хащі. За деревами помалу сідало сонце, холоднішав вітер.

— Лікар каже, що їй треба їхати в гори, — розказував Колен. — Він гадає, ніби

холод уб'є ту гидоту.

— Вона підхопила його десь по дорозі, — міркував Ніколя. — На тій дорозі завжди повно всілякого паскудства.

— Сказав іще, що навколо неї весь час треба ставити квіти, — додав Колен, — щоб латаття злякалось.

— Навіщо? — запитав Ніколя.

— Бо якщо воно зацвіте, з нього виростуть інші. Але ми не дамо йому цвісти.

— І це все лікування? — дивувався Ніколя.

— Ні, — відповів Колен.

— А які інші способи?

Колен загаявся з відповіддю. Він чув, як збоку скімлила Хлоя, і ненавидів себе за тортури, що мав їй завдати.

— Їй не слід також пити, — насилу видушив він.

— Як? Нічогісінько? — вразився Ніколя.

— Так.

— Уявіть лишень: ані крапельки!

— Хіба дві столові ложки за день, — пробурмотів Колен.

— Дві ложки! — вигукнув Ніколя. Замок і став пильно дивитися на дорогу попереду.

41

Аліса двічі подзвонила і чекала. Вхідні двері видались їй вужчими, ніж завжди. Килим ніби вицвів і збігся. Двері відчинив Ніколя.

— Добридень! — привітався він. — Ти прийшла їх провідати?

— Так. Вони тут?

— Тут, — кивнув Ніколя. — Заходь. Хлоя вдома.

Ніколя зачинив двері, Аліса придивлялася до килима.

— Раніше килим був ніби яскравіший. Чого це він вицвів?

— Не знаю, — відповів Ніколя.

— Дивно, — буркнула Аліса. — А отут хіба не висіла картина?

— Не пригадую, — відповів Ніколя, невпевнено торкнувшись волосся на голові. — Таке враження, — врешті признався він, — що тут і справді щось змінилося.

— Таки правда, — підтвердила Аліса.

Аліса була вбрана в добре скроєний брунатний англійський костюм і мала в руці букет нарцисів.

— Бачу, — відзначив Ніколя, — що ти у формі. У вас усе гаразд?

— Так, усе гаразд. Шик подарував мені костюм — ось він на мені.

— Він тобі дуже личить, — похвалив Ніколя.

— Мені пощастило: герцогиня де Бувоар носить точнісінько такий розмір, як і я. Це проста випадковість: Шик був потрібен папірець, що лежав в одній з кишень, і через

те він купив його. — Аліса подивилась на Ніколя й додала: — А ось у тебе кепський вигляд.

— Ет! — зітхнув Ніколя. — Не знаю, що й діється. В мене таке враження, ніби я постарішав.

— Покажи свого паспорта.

Ніколя поліз у задню кишеню.

— Ось, — подав він паспорт.

Аліса розгорнула документ і сплотніла.

— Скільки тобі років? — запитала вона майже пошепки.

— Двадцять дев'ять, — відповів Ніколя.

— Подивись...

Ніколя порахував. Виходило тридцять п'ять.

— Нічого не розумію, — розгубився він.

— Це, певне, якась помилка, — втішала його Аліса. — Адже тобі можна було дати не більше двадцяти дев'яти років.

— Мені всі давали двадцять один.

— Дарма, це якось уладнається

— Ох, які в тебе гарні коси, — сказав Ніколя. — Таж заходь до кімнати, побачиш Хлою.

— Що ж тут відбувається? — замислено казала Аліса.

— Ох, це через ту хворобу. Вона сплутала нам усе. Але тільки-но Хлоя одужає, я помолодшаю.

Хлоя лежала на ліжку, вдягнена в бузкову шовкову піжаму і в довгий помаранчево-бежевий простібаний сатиновий халат. Навколо неї стояло багато квітів, надто орхідей і троянд. Були також гортензії, гвоздики, камелії, квітучі гілочки персика й мигдаля, а ще оберемки жасмину. Хлоїні груди були розкриті і біля правої на бурштиновій шкірі яскраво вирізнявся широкий синій віночок. Її вилиці покривав рум'янець, очі блищали, дарма що були сухі, легке шовкове волосся наелектризувалося.

— Ти застудишся! — скрикнула Аліса. — Вкрийся!

— Ні, — відповіла Хлоя. — Так треба. Це таке лікування.

— Які прекрасні квіти! — зачудувалася Аліса. — Та Колен зруйнується через них, — весело додала вона, щоб Хлоя всміхнулася.

— Так, — кволо всміхнулася Хлоя. — Він шукає собі роботу. Саме тому його й нема, — сповістила вона дуже тихо.

— Чому ти так розмовляєш? — запитала Аліса.

— Я хочу пити, — чи то сказала, чи то зітхнула Хлоя.

— Ти справді п'єш тільки дві ложки на день?

— Так.

Аліса нахилилась до неї й поцілувала:

— Ти скоро одужаєш.

— Атож, — мовила Хлоя. — Завтра Ніколя повезе мене в машині.

— А Колен? — запитала Аліса.

— Він залишиться. Йому треба працювати. Мій бідолашний Колен! У нього вже немає фальшонів.

— Чому?

— Через квіти.

— Воно що, росте? — пробурмотіла Аліса.

— Латаття? — майже нечутно спитала Хлоя. — Ні, я гадаю, що воно в'яне.

— Отже, тобі полегшало?

— Так, — відповіла Хлоя. — А пити однак хочеться.

— Чого ти не запалюєш світла? Адже тут дуже темно.

— Це лише віднедавна, — сказала Хлоя. — Лише віднедавна. Нічого не можна вдіяти. Хіба спробуй...

Аліса покрутила вимикач і навколо лампи з'явилося слабеньке сяєво.

— Лампи вмирають, — сказала Хлоя. — І стіни звужуються. І вікно, ось тут, теж.

— Невже? — здивувалась Аліса.

— Подивись.

Широка засклена шибка, що тяглась уздовж усієї стіни, обернулась тепер на два довгасті заокруглені прямокутнички. Посередині шибки утворилася своєрідна перетинка, що з'єднувала обидва краї й не пропускала світла. Стеля значно присіла, а поміст, на якому стояло ліжко Колена й Хлої, майже не підіймався над підлогою.

— Як це все могло статися? — допитувалась Аліса.

— Не знаю... Дивись, онде трохи світла.

Увійшла чорновуса мишка, несучи невеликий уламок плитки з коридора, що вів на кухню, уламок яскраво світився.

— Оце лиш стає дуже темно, — пояснила Хлоя, — як вона мені приносить якусь скалку. — І погладила тваринку, що поклала уламок на стіл біля узголів'я. — Все ж як добре, що ти, Алісо, провідала мене.

— Ох, ти ж знаєш, що я тебе дуже люблю.

— Знаю, — відповіла Хлоя. — А як там Шик?

— Ах, усе гаразд. Він купив мені цей костюм.

— Дуже гарний, — похвалила Хлоя. — І личить тобі. — Й ураз замовкла.

— Тобі погано? — занепокоїлась Аліса. — Бідолашна.

Нахилилась і погладила Хлою по щоці.

— Так, — застогнала Хлоя, — я дуже хочу пити.

— Розумію, — мовила Аліса. — Якщо я тебе поцілую, тобі не так хотітиметься.

— Авжеж.

Аліса нахилилась до неї.

— Ох! — зітхнула Хлоя. — Які в тебе губи вологі.

Аліса всміхнулася. Її очі заіскрилися слізьми.

— Куди ти їдеш? — запитала вона.

— Не дуже далеко, — відповіла Хлоя. — В гори. — Повернулась на лівий бік і

запитала: — Ти дуже кохаєш Шика?

— Так, але він більше кохається в книжках.

— Не знаю, — сказала Хлоя. — Напевне, це правда. Якби я не побралася з Коленом, я б дуже хотіла, щоб з ним жила саме ти.

Аліса знову поцілувала Хлою.

42

Шик вийшов з книгарні. Там не було нічого цікавого для нього. Він ішов, задивившись на власні ноги, взуті в червоно-бурі черевики, і здивувався, побачивши, що одна нога намагається потягти його в один бік, а друга — в протилежний. На кілька хвилин Шик замислився, потім подумки провів бісектрису утворюваного кута і подався уздовж тієї лінії. Він мало не потрапив під колеса дебелого таксі і завдячував власним спасінням тільки граційному стрибкові; стрибнувши, він збив з ніг перехожого, що лайнувся і опинився в лікарні, де йому надали допомогу.

Шик пішов далі, дивлячись просто себе: попереду видніла книгарня — на вулиці Джіммі Нуна; мальована вивіска книгарні імітувала "Mahogany Hall de Lulu White". Шик пхнув двері, вони брутально віддали той поштовх йому назад, і, не наполягаючи далі, він зайшов крізь вітрину.

Книгар палив люльку миру, сидючи на повному зібранні творів Жюля Ромена, що саме для цього й написав їх. У нього була дуже гарна люлька миру — з верескової глини, — а натоптував він її оливковим листям. Збоку від нього стояла ще миска для блювотини, лежала волога серветка для охолодження скронь і пляшечка м'ятної горілки, яка мала посилювати дію люльки.

Книгар підвів на Шика безживний смердючий погляд:

— Чого вам треба?

— Подивитися книжки.

— Дивіться, — дозволив книгар і схилився над мискою, проте цього разу потяги були несправжні.

Шик пройшов углиб книгарні. Увесь її дух немов заохочував до відкриття. Ступаючи, Колен роздушив кілька комах. Тхнуло старою шкірою і димом оливкового листа — чи, радше, огидним смородом.

Книжки були складені за абеткою, проте книгар до ладу не знав абетки, і Шик знайшов Партрів закуток між літерами Б і Т. Підніс до ока лупу і заходився досліджувати оправу. Дуже скоро на примірнику книжки "Неонопис", славетної критичної розправи про світляні вивіски, він виявив цікавий відбиток пальця. Переїнявшись гарячковим неспокоєм, Шик витяг із кишені коробочку, де окрім пензлика з м'яким волосом були порошок для фіксації і "Пам'ятка взірцевого шпиґа", написана каноніком Вуйє. Він працював дуже старанно, порівнюючи відбиток з картонкою, яку дістав з гаманця, і, насилу зводячи дух, зупинився. То був автентичний відбиток вказівного пальця лівої руки самого Партра і досі його ніхто не міг виявити

десь-інде, окрім старих Партрових люльок.

Притиснувши до серця неоціненну знахідку, Шик повернувся до книгаря.

— Скільки за цю?

Книгар поглянув на книжку і глузливо посміхнувся:

— Ага! Ви таки знайшли її!

— А що в ній незвичайного? — вдавано здивувався Шик.

— Ух! — пирснув книгар, випустивши люльку, що впала в миску й погасла. Книгар вилаявся і задоволено потер руки, радіючи, що йому вже не доведеться смалити ту гидоту.

— Я запитую вас... — наполягав далі Шик.

Мужність зраджувала його, серце несамовито й уривчасто гупало в грудях.

— Ха-ха-ха! — аж захлинався книгар, покотившись з реготу і впавши на землю. — Ото простак!

— Послухайте, — розгубився Шик, — поясніть мені...

— Коли я згадую, — заговорив книгар, — що для того, аби дістати цей відбиток, я мусив не раз запрошувати його викурити зі мною люльку миру й опанував штукарство, щоб останньої миті замінити люльку на книжку...

— Гаразд, — мовив Шик. — Якщо ви вже знаєте, то скільки?

— Недорого, — відповів книгар, — але в мене є й кращі речі. Зачекайте хвилинку.

Підвівся, зайшов за невисоку перегородку, що ділила книгарню навпіл, щось пошукав і одразу повернувся.

— Ось, — сказав він, кинувши на прилавок штани.

— Що це? — стривожено буркнув Шик. Усе його єство сповнилось радісного збудження.

— Партрові штани! — гордо оголосив книгар.

— Як ви дістали їх? — аж нетямивсь од щастя Шик.

— На лекції, — пояснив книгар. — Він навіть не помітив. Тут є й пропалини від люльки, ви ж знаєте...

— Я купую, — твердо вимовив Шик.

— Що саме? — запитав книгар. — Бо в мене є й інша річ...

Шик схопився рукою за груди. Він не спромігся притишити лункого гупання, серце йому мало не вискакувало.

— Ось, — знову сказав книгар.

То була люлька, на цибусі якої Шик одразу впізнав відбиток Партрових зубів.

— Скільки? — запитав він.

— А ви знаєте, — заговорив книгар, — що тепер він готує "Енциклопедію нудоти" в двадцяти томах із фотографіями і я скоро матиму рукописи...

— Я ж ніколи не зможу... — простогнав приголомшений Шик.

— А я тут до чого? — стенив плечима книгар.

— Скільки ви хочете за ці три речі? — запитав Шик.

— Тисячу фальшонів. Це моя остання ціна. Вчора мені пропонували тисячу двісті і

я відмовився, бо знаю, що ви дуже цікавитесь.

Шик витяг гаманець, обличчя йому сполотніло.

43

— Бачиш, — мовив Колен, — ми вже не стелимо скатертини.

— Дарма. Проте я не розумію, чому стіл такий масний.

— Не знаю, — відповів неуважно Колен. — Гадаю, що його вже не можна відмити. Той бруд увесь час випирає зсередини.

— А хіба тут не було вовняного килима? — запитав Шик. — Цей ніби із звичайної бавовни.

— Це той-таки. Ні, я не думаю, що він став іншим.

— Дивно, — чудувався Шик. — У мене таке враження, ніби у помешканні все стискається.

Ніколя приніс жирну юшку, у якій плавали скоринки, і налив їм повні тарілки.

— Ніколя, що це? — поцікавився Шик.

— Юшка із круп і жаборошном. Смачнюча страва.

— Ах! — зрадів Шик. — Ви знайшли це в Гуффе?

— Та що ви! Це рецепт з Поміана. Гуффе тільки для снобів добрий. Та й потім: для його страв треба стільки всілякої всячини!

— Але ж у вас є все потрібне, — зауважив Шик.

— Що? — ревнув Ніколя. — У мене як усюди: є тільки газ і холодильник. А ви чого сподівалися?

— Ох! Нічого! — відповів Шик, зайорзавши на стільці. Він не знав, як далі провадити розмову.

— Хочеш вина? — запропонував Колен. — У мене в погребі лишилося тільки це, але воно непогане.

Шик подав свого келиха.

— Уже три дні, як до Хлої приходила Аліса, — мовив Колен. — Тоді я не зміг її побачити, а вчора Ніколя завіз Хлою в гори.

— Так, Аліса казала мені.

— Я отримав листа від професора Рукав'їжа, — говорив далі Колен, — і він вимагає від мене силу грошей. Гадаю, це тямущий чоловік.

Коленові боліла голова. Йому хотілось, аби Шик говорив, розповідав невідь-які історії. Але Шик затято втупивсь у порожнечу за вікном. Раптом він скочив на рівні ноги, витяг із кишені сантиметр і став вимірювати віконну раму.

— У мене таке враження, що вона міняється, — виснував він.

— Як? — байдуже спитав Колен.

— Звужується. І кімната теж.

— Як таке може статися? — знову спитав Колен. — Адже здоровий глузд...

Шик не відповідав. Він узяв блокнот та олівець і записав цифри.

— Ти вже знайшов роботу? — спитав він Колена.

— Ще ні. Мені треба зайти ще в дві контори: в одну сьогодні, а в другу завтра.

— А якої роботи ти шукаєш?

— Ху, байдуже якої, аби тільки гроші платили, — відповів Колен. — Квіти коштують дуже дорого.

— Авжеж.

— А як твоя робота? — запитав Колен.

— Я колись просив, щоб мене заступав один чоловік, бо в мене самого була купа всілякого клопоту.

— І начальство погодилось? — знову питав Колен.

— Так, без жодних заперечень, він ту роботу добре знав.

— А потім?

— Коли я хотів повернутися, — пояснював Шик, — мені сказали, що той чоловік дуже добре справляється з обов'язками, але якщо я згоден на іншу посаду, вони можуть мені її запропонувати. Щоправда, платять там менше.

— Твій дядько далі вже не може давати тобі гроші, — проказав Колен. Він навіть не запитував: цей факт видавався йому очевидним.

— Я вже не можу просити їх у нього, — потвердив Шик. — Дядько вмер.

— Цього ти мені навіть не казав.

— Бо ж у тому нічого цікавого, — буркнув Шик.

Знову прийшов Ніколя, несучи брудну, засмальцьовану сковороду, на якій звивалися три чорні сосиски.

— Їжте їх так, — сказав він. — Я не зміг посмажити їх як слід, бо вони неймовірно живучі. Я полив їх азотною кислотою, саме через це вони чорні, але й кислота не зарадила.

Колен спромігся проштрикнути виделкою одну з сосисок, що забила в останніх корчах.

— Я вже одну зловив! Шик, тепер твоя черга!

— Спробую, але ж вона вислизає! Прокляття!

Шик заляпав олією весь стіл.

— Дарма, — заспокоїв його Ніколя, — для дерева це корисне.

Зрештою і Шик узяв собі страву, а третю сосиску Ніколя забрав.

— Не втямлю, що тут відбувається, — мовив Шик. — Хіба раніше тут теж таке коїлось?

— Ні, — признався Колен. — Усюди все міняється. Я нічого не можу вдіяти. Неначе якась проказа. І почалось, відколи в мене не стало фальшонів.

— У тебе що, взагалі нічого нема?

— Майже, — відповів Колен. — Я наперед заплатив за гірський санаторій і за квіти, бо мені не шкода нічого, аби тільки Хлоя одужала. Ну а тут речі псуються самі собою.

Шик тим часом доїв сосиску.

— Піди глянь на кухонний коридор! — запросив Колен.

— Іду.

Крізь скло з кожного боку видніло бліде, тьмяне сонце, всіяне великими чорними плямами і тільки трохи світліше в центрі. Кілька жалюгідних променевих пучків спробували потрапити в коридор, але, зіткнувшись із кахлями, колись такими блискучими, зріджувались і лишали довгі мокрі патьоки. Стіни відгнали духом підземелля. У кутку чорновуса мишка збудувала собі гніздо на палях. Вона вже не мала змоги, як давніше, гратися на підлозі з золотими променями. Вона закуталась у купу ганчірок і тремтіла, її довгі вуса злипалися від вологи. Певний час їй ще вдавалося натерти кахлі, щоб вони знову блищали, але робота була затяжка для її дрібних лапок і відтоді знесилена мишка, здригаючись усім тілом, лежала в кутку.

— А чому батареї не гріють? — запитав Шик, піднімаючи комір піджака.

— Та гріють, топлять цілісінський день, але нічого не можна вдіяти. Отут, у коридорі, все й починалося.

— Яка прикрість. Треба запросити архітектора.

— Він приходив, — сказав Колен. — І відтоді заслаб.

— Ох! — зойкнув Шик. — Гадаю, це якось уладнається.

— Не думаю, — зітхнув Колен. — Ходімо, закінчимо сніданок з Ніколя.

Друзі зайшли на кухню. Вона теж дуже зменшилась. Ніколя сидів за білим полакованим столом і неуважно їв, читаючи книжку.

— Ніколя, послухай, — заговорив Колен.

— Так, — кивнув Ніколя. — Я вже от-от мав нести вам десерт.

— Ні, не це, — мовив Колен. — Ми й тут попоїмо. Я про інше. Ніколя, ти не хочеш, щоб я тебе вигнав?

— Не хочу, — відповів Ніколя.

— Треба, — наполягав Колен. — Тут ти деградуєш. За тиждень ти постарів на десять років.

— На сім років, — поправив Ніколя.

— Я не хочу тебе бачити таким. Ти тут ні до чого. В цьому домі отруйна атмосфера.

— А ти? — заперечив Ніколя. — З тобою хіба нічого не діється?

— Зі мною інша річ, — відповів Колен. — Я хочу вилікувати Хлою, а до решти мені байдужісінько, тож на мені нічого й не окошується. А як твій клуб?

— Я туди вже не ходжу...

— Не хочу я бачити такого, — повторив Колен. — Знавкожени шукають куховара, і я порадив їм тебе. Скажи мені, чи ти згоден.

— Ні.

— Що ж, — промовив Колен, — ти однаково підеш.

— Це паскудство з твого боку, — обурився Ніколя. — Я не пацюк, щоб утікати з корабля.

— Ні, — казав Колен, — треба. Ти сам добре знаєш, яких мук це мені завдає.

— Знаю.

Ніколя згорнув книжку і опустив голову на руки.

— Тобі нема чого гніватись, — мовив Колен.

— Я не гніваюсь, — бурмотів Ніколя. Він підвів голову, його обличчям мовчки котилися сльози. — Я просто дурень.

— Ніколя, ти чудовий хлопець, — проказав у захваті Колен.

— Ні, — заперечив Ніколя, — я хотів би залізити в духмяну айву, впиватися її запахом і здобути нарешті спокій.

44

Колен підвівся тьмяно освітленими сходами — вітражі, певне, ніхто ніколи не мив — і опинився на другому поверсі. Перед ним на холодному камені стін вирізнялися чорні двері. Колен не дзвонячи відчинив, заповнив картку і дав швейцарові, той випорожнив її, скрутив з неї клейтух, забив його в цівку вже зарядженого пістолета і ретельно прицілився у віконечко, пробите в сусідній стіні. Лівою рукою заткнув праве вухо і натис на цингель, гримнув постріл. Після цього почав неквапом заряджати пістолет для нового відвідувача.

Колен стояв, аж поки дзвоник наказав швейцарові завести його до директорового кабінету. Він ішов за швейцаром по довгому хіднику, причому на поворотах підлога нахилилась, натомість стіни навіть на поворотах увесь час були перпендикулярні до підлоги, отже, відхилялися від вертикалі, і для утримання рівноваги Коленові доводилося бігти. Ще не отямившись від крутих віражів, він постав перед директором. Скоряючись запрошенню, Колен сів у баский фотель, що став під ним дибки й угамувався лише після владного жесту свого господаря.

— Ну? — мовив директор.

— Отакої! — чудувався Колен.

— Що ви вмієте робити? — запитав директор.

— Я опанував начатки... — почав було Колен.

— Я хочу сказати, — поправився директор, — чому ви присвячуєте свій час?

— Коли в мене видається світла година, я її занурюю в морок, — відповів Колен.

— Навіщо? — вже тихіше спитав директор.

— Бо світло гнітить мене.

— Ах! Гм! — замимрив директор. — Ви знаєте, для якої роботи тут потрібна людина?

— Ні.

— Я тим паче, — сказав директор. — Треба запитати в мого заступника. Але, як на мене, ви не здатні справлятися з роботою.

— А це чого? — й собі запитав Колен.

— Не знаю, — протяг директор. Він видавався занепокоєним і трохи відсунув свого фотеля. — Не підходьте! — закричав він зненацька.

— Таж я й не ворущуся.

— Так, так, — мимрив директор. — Усі так кажуть, а потім... — Не спускаючи з

Колена очей, він сторожко нахилився до столу, зняв з телефона трубку й несамовито затрусив апаратом: — Алло! — репетував він. — Ідіть сюди, негайно!

Поклав трубку на місце й далі з підозрою дивився на Колена.

— Скільки вам років? — спитав директор.

— Двадцять один, — відповів Колен.

— Я так і думав, — промимрив його співрозмовник.

У двері постукали.

— Увійдіть! — ревнув директор і його обличчя заспокоїлось.

До кабінету зайшов чоловік, зруйнований постійним удиханням паперового пилу, що, певне, по самі вінця виповнив його бронхіоли, знов обернувшись на целюлозну масу. В руках у нього було бильце.

— Ви поламали стільця, — мовив директор.

— Так, — кивнув заступник, кладучи на стіл бильце. — Але ж, бачите, його можна полагодити. — Він повернувся до Колена: — Ви вмієте лагодити стільці?

— Як на мене... — розгубився Колен. — А це дуже складно?

— Я витратив, — повідомив йому заступник, — аж три пляшечки канцелярського клею, але нічого з того не вийшло.

— Ви за них заплатите! — зарепетував директор. — Я стягну збитки з вашої платні.

— Пане, не хвилюйтеся так. Я вже стягнув їхню вартість із зарплати своєї секретарки, — запевнив директора заступник.

— Отже, вам потрібна людина для лагодження стільців? — несміливо запитав Колен.

— Атож! — потвердив директор.

— Я до ладу й не пам'ятаю, — втрутився заступник. — А проте ви не зможете лагодити стільці.

— Чому? — вразився Колен.

— А тому, що не зможете, — відповів заступник.

— Я хотів би почути, звідки ви те знаєте? — запитав директор.

— Знаю, бо стільці, зокрема, ремонтіві не підлягають, а він загалом не скидається на чоловіка, здатного полагодити стілець.

— Але що спільного у стільця з канцелярською працею? — здивувався Колен.

— То ви, може, сядете на підлогу і там працюватимете? — глузував директор.

— Мабуть, нечасто вам доводилось працювати! — під'юджував заступник.

— Ось що я скажу, — мовив директор. — Ви ледащо.

— Так, ледащо, — притакував заступник.

— Ми, — виснував директор, — аж ніяк не можемо брати на роботу ледаща.

— Надто коли в нас для нього немає ніякої роботи, — говорив заступник.

— Це абсолютно нелогічно, — боронився Колен, приголомшений канцелярською навалою.

— А чому нелогічно? — запитав директор.

— Тому, — розтлумачував Колен, — що ледащу й на роботі не треба ніякої роботи.

— Отже, ви хочете посісти директорове місце? — спитав заступник.

Директор розреготався на саму думку про таку перспективу:

— Ото дивак! — Та враз його обличчя спохмурніло і він знову відсунувся назад. — Виведіть його, — звелів він заступникові. — Я вже добре бачу, чого він прийшов... Ідіть швидше! Забирайтеся звідси, лінють!

Заступник метнувся до Колена, але той схопив забуте на столі бильце.

— Якщо ви зачепите мене... — і помалу позадкував до дверей.

— Геть! — шаленів директор. — Сатанинське поріддя!

— Бовдуре ти старий! — крикнув Колен, шарпаючи двері за ручку. Пожбурих бильце в бік столу і ринув у хідник. Коли він добіг до виходу, швейцар стрілив у нього і паперова куля пробила у дверях, що захряпнулись, дірку у формі черепа.

45

— Це й справді чудова річ, — приказував антиквар, крутячись навколо Коленого піаноктейля.

— З плямистого клену, — докинув Колен.

— Бачу, — відповів антиквар. — Він, певне, й працює добре.

— Я намагаюсь продати те, що в мене найкращого, — заявив Колен.

— Мабуть, це тяжко для вас, — мовив антиквар, нахилиючись, аби придивитись до малюнку дерева. Здмухнув кілька порошинок, що темними цятками вирізнялися на полірованій поверхні й запитав: — А ви б не хотіли заробляти гроші своєю працею і зберегти його?

Колен згадав директорів кабінет, швейцарів постріл і сказав, що ні.

— Вам однаково колись доведеться це зробити, — переконував антиквар, — якщо вже нічого не зостанеться на продаж.

— Якби мої витрати не зростали, — сказав Колен і уточнив: — Якби мої витрати перестали збільшуватись, я, продаючи всілякі речі, мав би досить грошей, аби жити не працюючи. Щоправда, не заможно, але жити.

— Ви не любите праці? — запитав антиквар.

— То жахіття, — відповів Колен. — Праця обертає людину на бездушний механізм.

— А ваші витрати не припиняють рости? — запитав антиквар.

— Квіти коштують дуже дорого, та й життя в гірському санаторії не дешево...

— А якщо вона одужає?

— Ох! — щасливо всміхнувся Колен. — Це було б чудо!

— Але ж можна сподіватись на одужання? — запитав антиквар.

— Звичайно!

— Але потрібен час.

— Атож, — погодився Колен, а сонця все менше.

— Воно ще повернеться, — підбадьорив його антиквар,

— Я вже не вірю. Щось коїться в самих глибинах.

Запала тиша.

— А він заправлений? — запитав антиквар, показуючи на піаноктейль.

— Так, усі посудини повні.

— Я досить добре граю на фортепіано, може, випробуймо його? — запропонував антиквар.

— Як хочете.

— Піду знайду стільця.

Вони стояли посеред крамниці, куди Колен привіз свій піаноктейль. Повсюди був кумедний старий мотлох — фотелі, стільці, столики та інші меблі. Світла до крамниці заходило небагато, всередині тхнуло індійським воском і холерними вібріонами. Антиквар приніс стільчик з легованого залізного дерева і сів перед клавіатурою; по дорозі він замкнув двері крамниці, щоб своїм рипом вони бува не порушили гармонії.

— Ви знаєте музику Дюка Еллінгтона? — запитав Колен.

— Так. Зараз я вам награю "Blues of the Vagabond".

— На скільки ж його поставити? — перевіряв машину Колен. — Ви вип'єте три варіації?

— Так.

— Добре, — сказав Колен. — Отже, на двох у нас буде десь півлітра. Гаразд?

— Гаразд, — відповів антиквар, починаючи грати.

Він торкався клавішів надзвичайно легко і ноти злітали, такі ж невагомі, як і перла з кларнета Барні Бігарда в аранжуванні Дюка.

Колен сів на підлогу, щоб слухати, зіперся на піаноктейль і плакав великими еліптичними слізьми, що притьмом скочувались по його одежині й губились у поросі. Музика проходила крізь нього, мов крізь фільтр, і мелодія вже більше скидалася на "Хлою", ніж на "Блюз волоцюги". Антиквар з пасторальною простотою щось мугикав собі під ніс і, мов гримуча змія, похитував головою від плеча до плеча. Він програв три варіації й зупинився. Колен, щасливий до самих глибин душі, сидів і далі, йому здалося, ніби Хлоя ніколи й не хворіла.

— А що тепер робити? — запитав антиквар. Колен підвівся, спритно відсунув невеличку панель і вони взяли два келихи, наповнені райдужною рідиною.

Антиквар пив першим і прицмокував.

— У нього справді смак блюзу, — чудувався він. — Саме цього блюзу. Слухайте, ваш винахід видатний!

— Так, він працює навдивовижу.

— Знаєте, — мовив антиквар, — я, звісно, дам вам за нього дуже добру ціну.

— Я був би дуже радий. Бо в мене тепер самі негаразди.

— Буває, — потішив антиквар. — Адже не завжди саме добро та й добро.

— Але і лихо має свій кінець, — зауважив Колен. — Здебільшого пам'ятають лише щасливі миті, — навіщо ж тоді прикрі?

— А що, як заграти "Misty Morning"? — запропонував антиквар. — Яким буде коктейль?

— О, просто чудовий. Сіроперлистий і м'ятнозелений коктейль із смаком перцю та диму.

Антиквар сів за піаніно й загравав "Misty Morning". Вони його випили. Потім він загравав іще "Blue Bubbles" і зупинився, бо став награвати дві варіації зразу, а Коленові почулися водночас чотири різні мелодії. Колен обережно опустив фортепіанове віко.

— Ну, а тепер до справ? — запитав антиквар.

— Так!

— Ваш піаноктейль — незрівнянна річ, і я пропоную вам за нього три тисячі фальшонів.

— Ні, — мовив Колен, — це багато.

— Я наполягаю.

— Таж це дурниця, — затявся Колен. — Не хочу. Дві тисячі, якщо ваша ласка.

— Ні, — сказав антиквар. — Забирайте його, я відмовляюсь.

— Я не можу продати вам його за три тисячі, це здирство.

— Та ні, — наполягав антиквар, — я через хвилину зможу продати його за чотири тисячі.

— Ви ж його залишите собі.

— Певна річ, — мовив антиквар. — Послухайте, хай буде не моє і не ваше: дві тисячі п'ятсот.

— Гаразд, я згоден. Але кому ж він дістанеться, як не мені і не вам?

— Ось, — сказав антиквар.

Колен узяв гроші і дбайливо склав їх у гаманець. Він трохи заточувався.

— Щось земля піді мною хитається, — мовив Колен.

— Нема нічого дивного. Ви хоч інколи приходьте до мене послухати чарку або й дві.

— Неодмінно, — пообіцяв Колен. — А тепер мені треба йти, Ніколя лаятиме мене.

— Я проведу вас трохи, мені однаково треба на прогулянку.

— Дякую, ви дуже люб'язні!

Вони вийшли. Синьо-зелене небо провисло майже до самої бруківки і великі білі плями позначали на землі ті місця, де розбилися хмари.

— Тут була буря, — відзначив антиквар.

Коли вони пройшли вдвох кілька метрів, Коленів товариш зупинився перед крамничкою.

— Зачекайте мене хвилину, я повернуся.

І зайшов до крамниці. Крізь скло Колен бачив, як він вибрав якийсь предмет, старанно перевірів його на прозорість і сховав до кишені.

— Ось так! — вигукнув антиквар, виходячи на вулицю.

— Що це? — запитав Колен.

— Ватерпас. Після того, як вас проведу, я маю намір зіграти весь свій репертуар, і ходити мені доведеться з ним.

Ніколя оглядав свою піч. Він сидів перед нею з кочергою та паяльною лампою і дивився, чи все гаразд усередині. Верхня частина печі трохи просіла, а металеві листи обм'якли, набувши консистенції тоненьких скибочок швейцарського сиру. Почувши в коридорі Коленові кроки, Ніколя випростався. В усьому своєму тілі він відчував утому. Колен трутив двері й зайшов. Його обличчя вдоволено сяло.

— Ну? — запитав Ніколя. — Пощастило?

— Я продав його. Дві тисячі п'ятсот...

— Фальшонів?

— Так, — potwierдив Колен.

— Неймовірно!

— Я й сам на таке не сподівався. Дивишся піч?

— Еге ж. Вона потроху обертається на казан, який треба топити дровами, і я себе запитую, як, нехай йому біс, усе це відбувається.

— Дуже дивно, — пожурився Колен, — але не дивніше за решту. Ти вже бачив коридор?

— Так, тепер він стеженна труна, замість кахлів — дерево.

— Ніколя, повторюю тобі ще раз: я не хочу, щоб ти тут залишався.

— Тут лист прийшов.

— Від Хлої?

— Так, оно він на столі, — показав Ніколя.

Розпечатавши лист, Колен почув лагідний Хлоїн голос, і, щоб дізнатися зміст, йому треба було тільки наслухати.

Отож він почув:

"Любий Колене!

Я почуваюся добре, погода чудова. Єдиний клопіт — снігові кроти, тваринки, що повзають по землі під снігом, у них жовтогаряче хутро, а ввечері вони голосно пищать. Вони нагрібають великі снігові кучугури, і в них можна зашпортатись. У нас багато сонця, незабаром я повернуся додому".

— Вістки втішні, — сказав Колен. — А ти, отже, маєш іти до Знавкоженів.

— Ні.

— Так. Їм потрібен куховар, а я вже не хочу, щоб ти тут залишався... ти дуже швидко стаєш старим дідом і, кажу тобі, я вже підписав твій контракт.

— А мишка? — запитав Ніколя. — Хто її годуватиме?

— Я піклуватимуся про неї, — запевнив Колен.

— Це неможлива річ, — зітхнув Ніколя. — Окрім того, урветься наша дружба.

— Та ні, — переконував Колен. — Тебе пригнічує тутешня атмосфера. Ніхто, окрім мене, не може...

— Ти завжди таке кажеш, — промовив Ніколя, — але це нічого не пояснює.

— Зрештою, — озвався Колен, — питання полягає не в цьому.

Ніколя встав і потягся, очі його були сумні.

— Ти вже нічого не готуєш за Гуффе! — став дорікати Колен. — Ти занедбав куховарство, пустився берега!

— Та ні, — протестував Ніколя.

— Дай мені закінчити. Ти вже не вдягаєш святкового в неділю, не голишся кожного ранку.

— Це ж не злочин, — виправдовувався Ніколя.

— Це злочин. Я не можу платити тобі за твоєю вартістю, але тепер твоя вартість упала і в цьому трохи й моя провина.

— Неправда, — заперечив Ніколя. — Хіба ти винен, що в тебе купа клопоту?

— Винен. Це тому, що я одружився, і...

— Дурниці, — мовив Ніколя. — Хто тобі страву готуватиме?

— Я сам.

— Але ж ти підеш на роботу. В тебе не буде часу.

— Ні, я не працюватиму. Адже я все-таки продав піаноктейль за дві тисячі п'ятсот фальшонів.

— Атож, надовго тобі їх вистачить! — уїдливо зауважив Ніколя.

— Ніколя, ти однаково підеш до Знавкоженів!

— Ох, як ти набрид мені! Добре, я піду. Але з твого боку це паскудство.

— Ти там знову набудеш гречних манер.

— Ти ж завжди мене лаяв за ті манери.

— Так, — погодився Колен, — бо в моєму домі вони були недоречні.

— Ох, як ти надокучив мені! Ти мені набрид, остогид!

47

Колен почув, як стукають у вхідні двері й побіг відчиняти. Одна з його пантофель мала велику дірку і, аби приховати її, він засунув ногу під килим.

— Височенько ж до вас іти, — сказав, увіходячи, провесор Рукав'їж, його груди часто здіймалися.

— Добридень, докторе, — привітався Колен, почервонівши, бо був змушений переставити ногу.

— Бачу, ви переїхали на іншу квартиру, та була набагато ближче.

— Ні, — спростував Колен, — це та сама.

— Де ж ні, як так, — і собі заперечив професор. — Якщо беретеся жартувати, то годилося б мати поважнішу міну й виявляти більше дотепності.

— Невже? — запитав Колен. — Атож, певне.

— Який тепер стан у хворої? — поцікавився професор.

— Їй уже краще. В неї посвіжішало обличчя, болю вона не відчуває.

— Гм, — озвався професор, — це підозріле.

Ідучи за Коленом, він ступив до Хлоїної кімнати й нахилив голову, щоб не

вдаритись об одвірок, але саме тієї миті той прогнувся і професор лайнувся на всі заставки. Хлоя, побачивши такий професорів вступ, розсміялась у ліжку.

Кімната вже стала малою і тісною. Килим, на відміну від килимів в інших приміщеннях, погрубшав, а навколо ліжка з'явився невеличкий альков з атласними завісами. Кам'яні проділи, що вже припинили ріст, тепер остаточно поділили велику шибку на чотири невеликі квадратні віконця. Світло в кімнаті було сіре, але чисте, повітря — тепле.

— Ви, може, й зараз мені скажете, ніби не поміняли квартири, га? — спитав Рукав'їж.

— Докторе, присягаюсь, — почав було Колен і замовк, бо професор дивився на нього занепокоєно й підозріло. — Я пожартував! — закінчив він із реготом.

Рукав'їж підступив до ліжка.

— Що ж, розкрийтеся, я слухатиму вас.

Хлоя відгорнула пухову ковдру.

— А! — протяг Рукав'їж. — Вони там оперували вас...

— Так, — потвердила Хлоя.

Під правою груддю в неї був невеличкий ідеально круглий рубець.

— Вони витягли його звідси, коли воно зів'яло? — запитав професор. — І яке воно завелике?

— Мабуть, десь із метр завдовжки, — відповіла Хлоя. — І велика квітка діаметром у двадцять сантиметрів.

— Отакої! — бурмотів професор. — Як вам не поталанило. Такі великі трапляються нечасто.

— Його вбили інші квіти, — розказувала Хлоя. — Надто квіти ванілі, що їх принесли мені наприкінці.

— Дивно, — мовив професор. — Я ніколи не думав, що ваніль може дати такі наслідки. Я більше покладався на квіти ялівцю або акації. Бачите, медицина — чорт батька зна що, глузду не добереш, — виснував він.

— Атож, — докинула Хлоя.

Професор послухав її і підвівся.

— Гаразд, — зітхнув він. — Хвороба, певне, ще лишила свої сліди.

— Невже? — запитала Хлоя.

— Так. Тепер у вас одна легеня цілком або майже не функціонує.

— Це мені байдуже, коли друга легеня здорова! — вигукнула Хлоя.

— Якщо ви підхопите щось і в другу легеню, — застеріг професор, — це буде великою прикрістю для вашого чоловіка.

— А чому не для мене? — спитала Хлоя.

— І тим паче для вас, — відповів, підводячись, професор. — Я не хочу вас даремно лякати, але стережіться.

— Я стережуся, — запевнила Хлоя. Її очі розширились, рукою вона боязко пригладила коси. — А що мені робити, аби впевнитись, що я нічого не підхоплю в

другу? — запитала вона майже плачучи.

— Не переживайте, голубонько, — заспокоював професор. — Нема жодних підстав гадати, ніби ви підхопите щось у другу легеню. — Професор розглянувся на кімнату. — Ваше попереднє помешкання мені подобалось більше. Воно мало здоровий вигляд.

— Так, — проказав Колен, — але ми тут не винні.

— А що ви взагалі робите? — запитав професор.

— Я вчуся розуміти життя. І кохаю Хлою.

— І ваша робота не дає вам ніякого прибутку?

— Ні. Я не маю роботи в тому сенсі, як її розуміють люди.

— Згоден, адже робота — це таки справжнісінька зараза, — бурмотів професор, — але те, що робиш задля власної втіхи, вочевидь не даватиме прибутку, бо... — Професор урвав себе на слові й запитав: — Минулого разу ви мені показували апарат, що давав дивовижні результати. Може, він часом ще у вас?

— Ні, — відповів Колен, — я продав його. Але пригостити вас я можу й тепер.

Рукав'їж засунув пальці за комір своєї жовтої сорочки й потер собі шию.

— Що ж, ходімо. Голубонько, до побачення.

— До побачення, докторе, — попрощалася Хлоя.

Опустилась на ліжко й накрилася ковдрою до самої шиї. На блакитнолавандовім простирадлі з пурпуром по краях її личко було ясне і ніжне.

48

Шик увійшов у підземну прохідну і дав контрольній машині зареєструвати свою картку. Як і завжди, він зашпортався на порозі залізних дверей, що вели до цехів, а в обличчя йому бухнула хмарка пари і чорного диму. До його вух почали долимати звуки: глухе ревіння турбогенераторів змінного струму, повискування мостових кранів, що совались по перехрещених балках, гримотіння бляшаної покрівлі, яку несамовито торсали атмосферні збурення. Прохід був дуже темний, освітлений через кожні шість метрів тьмяною червоною лампою, світло якої ліниво розтікалось по гладеньких поверхнях, чіпляючись, аби обминути їх, за найменші нерівності стін і підлоги. Гарячі металеві щити під ногами були подовбані, а подекуди мали й діри, що крізь них далеко внизу видніли темно-червоні пащі кам'яних печей. Над головою у широких трубах, пофарбованих сірою і червоною барвами, текли, булькаючи, рідини, а при кожній пульсації механічного серця, що відбувалась, коли кочегари збільшували тиск, уся будівля з невеликим запізненням немов пригиналась і вібрувала. На стінах конденсувалися краплі, що після надто вже потужної пульсації зривались, і коли одна крапля впала Шикові за комір, він здригнувся. То була каламутна вода, що тхнула озоном. Коридор урешті повернув, у підлозі з'явилися просвіти, внизу видніли цехи, перед кожною присадкуватою машиною борсався чоловік, зі шкіри пнучись, аби його не пошматували зажерливі шестерні. До правої ноги кожного робітника було прикуте важке залізне кільце. Його знімали тільки двічі на день: в обідню пору та ввечері. Вони

вихоплювали в машини металеві деталі, що з брязкотом вискакували з вузьких горловин на горішній поверхні. Деталі, якщо їх учасно не забрати, падали у великий отвір, де оберталася сила коліс і здійснювався синтез.

У цехах стояли верстати найрізноманітніших розмірів і форми, Шикові ця картина давно вже стала звичною. Він працював у кінці одного з цехів і мав забезпечувати бездоганну роботу машин і давати слюсарям указівки, які б допомагали їм знову запустити машини: адже верстати, вирвавши в робітників шмат м'яса, зупинялися.

Задля очистки повітря приміщення навскіс перетинали довгі струмені бензину; сяючи відблисками, вони конденсували навколо себе дим, металеві ошурки та масляні випари, що вузькими прямовисними колонами здіймалися над кожною машиною. Шик підвів голову: за ним і далі тяглися труби. Він підійшов до кабінки ліфтової платформи, зайшов усередину й зачинив за собою двері. Витяг із кишені якусь Партрову книжку, натис на гудзик і поринув у читання, чекаючи, поки ліфт опуститься.

Глухий удар платформи об залізну опору вивів Шика з заціпеніння. Він вийшов з кабінки й зайшов до свого кабінету — заскленої тьмяно освітленої будки, з якої він міг спостерігати роботу працівників. Шик сів, розгорнув книжку і знову заглибився у читання, напівприспаний бульканням рідин і гуркотом механізмів.

Порушення звичного ритму стугоніння і брязкоту змусило його підвести голову. Шик пошукав очима, звідки йде підозрілий шум. Один з очисних струменів як стій зупинився посеред зали й повис у повітрі, наче розтятий навпіл. Чотири машини, що він їх припинив обслуговувати, забилися в корчах. Здалеку було видно, як вони ще крутяться, а перед кожною з них помалу осідала постать робітника. Шик відсунув книжку і метнувся назовні. Підбіг до пульта керування струменями і миттю опустив одну з ручок. Поламаний струмінь завис, наче коса, вгору підіймалися вихори диму з чотирьох машин. Шик покинув пульт і помчав до машин. Машини поволі зупинялися. Робітники, що працювали при них, лежали на землі. Оскільки вони були прикуті, їхні праві ноги химерно вигнулися, а кисті правих рук були відірвані. Кров горіла, скапуючи на металевий ланцюг, і в повітрі поширився моторошний сморід спалюваної живцем тварини.

Шик ключем відімкнув кільця, що утримували тіла, і поклав загиблих перед машинами. Повернувшись до свого кабінету й викликав по телефону чергових санітарів. Після цього знову пішов до пульта управління і спробував запустити струмінь. Не зараджувало ніщо. Рідина, щоправда, випорскувала, але, досягши четвертої машини, кудись безслідно зникала, причому переріз струменя був такий гладенький, наче хто сокирою зрубав.

З досадою намагаючи книжку в кишені, Шик пішов до головної контори. Перше ніж вийти з цеху, він відступив, пропускаючи вперед санітарів, що склали чотири трупи на невеликий електричний візок і мали завезти їх до центрального колектора.

Шик ішов уже іншим коридором. Далеко попереду тихо хурчав візок, викидаючи часом кілька білих іскорок. Низька стеля лунко відбивала тупіт його підшов по металу. Підлога поволі підіймалася. Щоб потрапити до головної контори, треба було минути ще

три цехи і Шик плентався нога за ногою. Нарешті дійшов до адміністративного корпусу й подався до начальника відділу кадрів.

— Сталась аварія на машинах номер сімсот дев'ять, сімсот десять, сімсот одинадцять і дванадцять, — повідомив він секретарці у віконце. — Чотирьох людей слід замінити, а машини, певне, почистити. Чи можу я бачити начальника відділу кадрів?

Секретарка натисла кілька гудзиків на панелі з полакованого червоного дерева і сказала:

— Заходьте, він чекає на вас.

Шик увійшов і зразу сів. Начальник відділу кадрів очима запитав, чого він тут.

— Мені потрібні чотири людини.

— Добре, — кивнув начальник кадрів. — Завтра ви їх матимете.

— Один з очисних струменів не працює, — додав Шик.

— А це вже мене не обходить, — відказав начальник відділу кадрів. — Зайдіть до кабінету поряд.

Шик вийшов і виконав ті самі формальності, перше ніж потрапити до начальника матеріально-технічного відділу.

— Один з очисних струменів семисотого цеху не працює, — доповів Шик.

— Зовсім?

— Він доходить тільки до середини.

— Ви пробували запустити його?

— Так, — відповів Шик, — але нічого не можна вдіяти.

— Я піду огляну ваш цех, — пообіцяв начальник матеріально-технічного відділу.

— Тільки швидше, мій виробіток падає, — попросив Шик.

— А це мене не обходить. Зайдіть до начальника виробничого відділу.

Шик дістався до сусіднього корпусу й зайшов до начальника виробничого відділу. Його кабінет був освітлений надзвичайно яскраво, а позаду стола на стіні висіло величезне табло з матового скла, на якому край червоної риски дуже поволі посувався в правий бік, наче гусінь, що повзе по листку. Під табло ще повільніше оберталися стрілки великих круглих показчиків із хромованими обідками вічок.

— Ваша продуктивність упала на 0,7 %, — мовив начальник. — Що сталося?

— Чотири машини не працюють, — відповів Шик.

— При 0,8 вас позбавлять роботи, — повідомив начальник виробничого відділу. Потім крутнувся на своєму хромованому фотелі й перевірів дані: — А тепер 0,78. На вашому місці я б уже речі збирав.

— Це вперше таке в мене сталося, — став було пояснювати Шик.

— Мені дуже жаль, — урвав його начальник. — Ми, може, надамо вам іншу роботу...

— Начхати мені на це, — прорвало Шика. — К чорту всю вашу роботу. Я не люблю працювати.

— Такого ніхто не має права казати вголос, — повчав начальник. — А з роботи ви вже звільнені, — додав він.

— Таж не я спричинився до аварії, — зітхнув скрушно Шик. — І що таке, по-вашому, справедливість?

— Ніколи не розумів цього слова, — відповів начальник виробничого відділу. — Ідіть, у мене багато роботи.

Шик вийшов з кабінету й повернувся до начальника відділу кадрів.

— Чи можу я отримати зарплату? — запитав він.

— Який ваш номер?

— Семисотий цех. Інженер.

— Гаразд, — мовив начальник і повернувся до секретарки: — Зробіть усе потрібне. — Потім нахилився до внутрішнього переговорного пристрою: — Алло! — гукнув він. — Потрібен змінний інженер, спеціальність п'ять, цех сімсот.

— Ось, — сказала секретарка, простягаючи Шикові конверт. — Там сто десять фальшонів.

— Дякую, — мовив Шик і вийшов з кабінету.

По дорозі він зустрівся з інженером, що мав заступити його, — білявим худим і виснаженим молодиком. Підійшов до найближчого ліфта й зайшов у кабінку.

49

— Заходьте! — крикнув записувач платівок, повертаючись до дверей.

— Добридень, — привітався Шик. — Я прийшов до вас по записи, що їх недавно приносив.

— Ага, пам'ятаю. За тридцять сторін, виготовлення кількох потрібних інструментів, запис на пантографі двадцяти пронумерованих примірників — записано на обох сторонах — сума, якщо все додати, становитиме сто вісім фальшонів. Я вам віддам за сто п'ять.

— Візьміть, — сказав Шик. — У мене чек на сто десять фальшонів, я переписав його на вас, а ви мені дайте п'ять фальшонів.

— Згода, — кивнув записувач.

Висунув шухляду і дав Шикові новісінькі п'ять фальшонів. Шикові очі погасли.

50

Ізіда вийшла. Машину вів Ніколя. Він глянув на годинник і очима провів дівчину, що заходила до будинку Колена і Хлої. На Ніколя був новий білий габардиновий однострій і кашкет з білої шкіри. Він помолодшав, але неспокій на виду виказував прихований розпач.

На Колоновому поверсі сходи раптом повужчали, і Ізіда, навіть не випростуючи рук, чіпляла водночас і стіни, і поренча. Килим обернувся тепер на ріденький пух, що ледве прикривав дошки. На сходовому майданчику Ізіда перевела дух і подзвонила.

Двері ніхто не відчинив. На сходах не чулось ніяких звуків, тільки іноді щось рипіло, а потім ніби плямкало: розслаблялася сходи́нка.

Ізіда знову подзвонила й почула, як за дверима легенько постукує молоточок по металевій чашечці. Ізіда шарпнула двері і вони зразу подалися.

Ізіда ввійшла й перечепилася. Долілиць на підлозі лежав Колен, голова його повернулася вбік, а руки простяглись уперед. Його очі були заплющені. В передпокої було темно, з вікна пробивалось слабеньке сяєво, але видніше від цього не ставало. Колен тихо дихав. Він спав.

Ізіда схилилася, стала біля Колена навколішки й погладила йому щоку. Шкіра на обличчі сіпнулася, очі під повіками заворушились. Колен глянув на Ізіду і, здавалося, знову заснув. Ізіда поторсала його. Колен сів, витер рукою рот і сказав:

— Я спав.

— Атож. Ти вже гребуєш ліжком?

— Ні. Я хотів зачекати лікаря і піти по квіти.

Колен видавався цілком розгубленим.

— А що сталося? — запитала Ізіда.

— Хлоя знову кашляє, — мовив Колен.

— Це подразнення, яке досі залишилося, — сказала Ізіда.

— Ні, це друга легеня.

Ізіда підвелась і побігла у Хлоїну кімнату. Від кожного її кроку навсебіч порскали паркетини. Кімнати вона не впізнала. Хлоя, лежачи в ліжку, наполовину сховала голову в подушку і кашляла — беззгучно, але без упину. Ледь підвелася, почувши, що заходить Ізіда, і заспокоїла віддих. Кволо всміхнулася, коли Ізіда підступила до неї, сіла на ліжку і обняла Хлою, наче хвору дитину.

— Не кашляй, Хлоє, — вмовляла Ізіда.

— У тебе дуже гарна квітка, — сказала Хлоя, вдихаючи пахощі великої чорної гвоздики, приколеної до Ізидиних кіс. — Мені зразу полегшало, — додала вона.

— Ти ще хворієш? — запитала Ізіда.

— Гадаю, це вже друга легеня, — відповіла Хлоя.

— Та ні, — заперечила Ізіда, — це перша легеня і саме через неї ти ще й досі кашляєш.

— Ні, — не погодилась Хлоя. — А де Колен? Він пішов по квіти для мене?

— Він скоро прийде, я зустріла його. А гроші в нього є?

— Так, — відповіла Хлоя, — трохи грошей у нього ще є. Навіщо ті квіти, адже від них ніякої користі!

— Тобі боляче? — запитала Ізіда.

— Так, але не дуже. Кімната змінилася, бачиш?

— А такою вона стала ще краща. Бо раніше була завелика.

— А як там решта кімнат? — запитала Хлоя.

— Та... добре, — ухильно відповіла Ізіда. І згадала паркет у передпокої — холодний, немов баговиння.

— А мені байдуже, що воно міняється, — сказала Хлоя. — Якщо є тепло і затишок...

— Звичайно! — підхопила Ізіда. — У маленьких помешканнях затишніше.

— Мишка тепер зі мною, — мовила Хлоя. — Оно вона там, у куточку. Я не знаю, що вона собі думає, але в коридор вона вже не ходить.

— Атож... — кивала Ізіда.

— Дай я ще понюхаю гвоздику, — попросила Хлоя. — Мені легше від неї.

Ізіда відколола квітку й дала її Хлої. Хлоя піднесла гвоздику до вуст і глибоко вдихала її запах.

— Як там Ніколя? — спитала вона.

— Добре, — відповіла Ізіда. — Але він уже не такий веселий, як давніше. Наступного разу я знову принесу тобі квіти.

— Я дуже люблю Ніколя, — мовила Хлоя. — Ти не хочеш побратися з ним?

— Я не можу, — знітилась Ізіда. — Він недосяжний для мене.

— Це пусте, — відказала Хлоя, — якщо він кохає тебе...

— Мої батьки не наважуються заговорити з ним про це, — сказав Ізіда. — Ох!

Гвоздика раптом поблякла, зморщилась, зів'яла. Впала і дрібним порошком розсипалась на Хлоїних грудях.

— Ох! — зойкнула і Хлоя. — Я зараз знову закашляю... Ти бачила?

Хлоя урвала себе на слові й затулила рукою рот, її скрутив потужний напад кашлю.

— Це... оте, що в мені... вбиває їх усі, — насилу видушила вона.

— Не говори про це, — просила Ізіда, — це не має ніякої ваги. Колен принесе зараз нові.

Світло в кімнаті було синє, а в кутках майже зелене. Вогкості ще ніби не було і килим, здається, не тоншав, але одне з чотирьох квадратних вікон майже повністю заросло.

Ізіда почула, як у передпокої ляпотять Коленові кроки.

— Ось він іде, — мовила Ізіда. — Він напевне приніс тобі квіти.

Показався Колен із великим оберемком бузку.

— Люба Хлоє, ти бачиш? — сказав він. — Бери!

— Мій любий, який ти милий! — усміхнулася Хлоя, підставляючи руки.

Поклала букет на іншу подушку, повернувшись у той бік і пірнула обличчям у білі солодкі волоті.

Ізіда підвелась.

— Ти вже йдеш? — запитав Колен.

— Так, на мене чекають. Я вернуся з квітами.

— Було б дуже добре, якби ти прийшла завтра вранці, — сказав Колен. — Мені треба шукати роботу, а я не хочу залишати її саму, не побачивши лікаря.

— Я прийду, — пообіцяла Ізіда.

Обережно схилилась і поцілувала ніжну Хлоїну щоку. Хлоя простягла руку й погладила її обличчя, але голови не повернула. Вона жадібно вдихала пахощі бузку, що м'якими звоями огортав її лискуче волосся.

Колен насилу волочив ноги, йдучи вулицею, що навскіс спускалася в долину поміж кучугур землі зі скляними ковпаками на верхівках, скло невиразно виблискувало зеленими і синіми барвами.

Від часу до часу Колен підводив голову й читав таблички на стінах, щоб упевнитись у достеменності напрямку, і тоді бачив небо, розмальоване синіми і бурими смугами.

Просто перед собою на схилі він бачив низку коминів головної оранжереї. В його кишені лежала газета з оголошенням, у якому запрошували чоловіків від двадцяти до тридцяти років для роботи на оборону країни. Колен дуже поспішав, проте його ноги вгрузали в теплу землю, що повсюди мало-помалу підкоряла собі колись споруджені на ній будівлі й дорогу.

Рослин уже не було, видніла тільки земля, що однаковими брилами громадилась обабіч дороги, утворюючи нестійкі крутосхили; інколи цілий земляний масив здригався і сповзав униз, м'яко розпливаючись по дорозі.

Подекуди земляні вали опускалися нижче і крізь каламутне скло ковпаків Колен розрізняв невиразні темно-сині постаті, що порушилися на світлому тлі.

Колен наддавав ходи, виринаючи ноги з ямок, що вони їх вивчавлювали в ґрунті. Земля одразу ж за ним і змикалася, неначе круговий м'яз, залишалася тільки невеличка, навряд чи й помітна заглибина. Але й вона враз вигладжувалася.

Комини ставали дедалі ближчі. Колен відчував, як його серце скаженим звіром заметалося в грудях, рукою просто поверх тканини він затис газету, що лежала в кишені.

Земля з-під ніг вислизала й утікала, але Колен загрузав уже не так глибоко, дорога стала твердішати. Попереду він побачив перший комин, що наче паля стирчав з землі. З верхівки комина курився тоненький зелений дим, а навколо шугали птахи. Біля підніжжя комин набагато ширшав, що й забезпечувало йому стійкість. Будівлі містилися трохи далі, всередину вели тільки одні двері.

Колен увійшов, витер ноги об лискучу решітку з гострими сталевими пластинами і пішов низьким коридором, освітленим з обох боків миготливими лампами. Підлога була вимощена червоною цеглою, а верхня частина стін, як і стеля, мали віконця, заklenі грубим, у кілька сантиметрів завтовшки, склом, крізь яке видніли якісь темні нерухомі маси. Коридор закінчувався дверима, а на них був номер, названий у газеті, і Колен зайшов не стукаючи, як і радило оголошення.

За столом сидів літній чоловік у білому халаті і читав якийсь підручник, його волосся було скуйовджене. На стіні висіла всіляка зброя: лискучі біноклі, вогнепальні рушниці, смертоносці різних калібрів та повна колекція вирвисерць усіх розмірів.

— Добридень, пане, — привітався Колен.

— Добридень, пане, — відповів чоловік. Його старечий голос був хрипкий і надірваний.

— Я прийшов за оголошенням.

— Га? — перепитав чоловік. — Ось уже цілий місяць, як на нього ніхто не озивався. Адже робота в нас, знаєте, тяжка...

— Так, — підхопив Колен, — зате ж добре платять!

— Господи! — скрикнув чоловік. — Ви ще побачите, як вона вас виснажить; ця робота напевне не варта тих грошей, що за неї дають, проте, звісно, не мені паплюжити моє підприємство.

— Ви вже давно тут працюєте? — запитав Колен.

— Один рік. Мені двадцять дев'ять років, — зморщеною тремтячою рукою старий погладив борозни на обличчі. — А тепер, як бачите, я вже доскочив... Тепер я можу весь день сидіти в кабінеті й читати підручник.

— Мені потрібні гроші.

— Таке трапляється досить часто, — промовив чоловік, — але робота оберне вас на філософа. Через три місяці ви матимете вже меншу потребу в них.

— Мені треба гроші для лікування дружини, — пояснив Колен.

— Га? Що? — перепитував старий.

— Вона хвора, — розказував Колен. — А сам я працювати не люблю.

— Мені шкода вас, — мовив чоловік. — Коли дружина хвора, вона вже ні до чого не придатна.

— Я кохаю її.

— Безперечно, якби не кохання, ви б не пішли на роботу. Зараз я вам покажу ваше місце. Це на верхньому поверсі.

Старий повів Колена чистими коридорами з низькими склепіннями і червоними цегляними сходами аж до дверей, позначених якимсь символом; поряд були й інші двері.

— Отут, — сказав чоловік. — Заходьте, я вам поясню роботу.

Колен увійшов. Кімната була невеличка і квадратована. Стіни та долівка — скляні. На долівці лежала велика подібна до труни брила землі, але набагато товща, десть із метр заввишки. Поряд на підлозі лежала згорнута груба вовняна ковдра. Жодних меблів. У невеличкій ніші в стіні стояла скринька з синюватого заліза. Старий підійшов до скриньки і підняв віко. Витяг із скрині дванадцять блискучих циліндриків із невеликою діркою посередині.

— Земля стерильна, ви знаєте, що це означає, — заговорив старий, — адже для оборони країни потрібні найякісніші матеріали. Проте давно вже з'ясовано, що для правильного, рівномірного росту рушничних цівок потрібне людське тепло. Щоправда, як і для росту будь-якої іншої зброї.

— Так, — погодився Колен.

— Ви зробите дванадцять невеликих дірочок у землі, а потім роздягнетесь і ляжете на землю, щоб отвори опинились на рівні серця й печінки. Вкриєтесь стерильною вовняною ковдрою — оно вона лежить — і налаштуєтесь виділяти абсолютно рівномірне тепло. — Старий тріскотливо засміявся і лягнув себе по правому стегну: — Перші двадцять днів кожного місяця я висиджував по чотирнадцять. Ох, я був дужий!

— А далі?

— А далі ви лежите отак двадцять чотири години; за цей час виростають рушничні цівки. Їх забирають. Землю поливають олією і ви починаєте знову.

— Вони ростуть донизу? — запитав Колен.

— Так, їх знизу й освітлюють, — відповів службовець. — У них позитивний фототропізм, але ростуть вони донизу, бо важчі за землю, через те їх і освітлюють тільки знизу, щоб вони ніде не викривились.

— А нарізи?

— Цівки цього виду виростають з нарізами, — пояснив старий. — Його насіння вивели внаслідок тривалої селекції.

— А навіщо комини?

— Для вентиляції і стерилізації покривал та будівель. Удаватися до якихось складних застережних заходів не варто, бо й ці процедури виконують дуже старанно.

— А якщо вдатися до штучного тепла? — запитав Колен.

— Процес геть уповільнюється. Для хорошого росту їм потрібне людське тепло.

— А жінки у вас теж працюють?

— Цієї роботи вони виконувати не можуть, — пояснив старий. — У них груди недостатньо плоскі для задовільного виділення тепла. Що ж, я піду, працюйте.

— І я справді зароблятиму десять фальшонів на день?

— Звичайно, а якщо більше, ніж дванадцять цівок, то ще й премія буде.

Старий вийшов з кімнати й зачинив двері. Колен тримав у руці дванадцять насінин. Поклав їх збоку й почав роздягатися. Його очі були заплющені, а вуста вряди-годи здригалися.

52

— Не втямлю, що відбувається, — проказав старий, — спочатку все йшло дуже добре. Але з останніх можна виготовляти лише спеціальну зброю.

— Ви хоч заплатите мені? — занепокоївся Колен.

Колен мав отримати сімдесят фальшонів платні і премію десять фальшонів. Він зі шкури пнув на роботі, але перевірка цівок виявила певні аномалії.

— Самі подивіться, — запропонував старий. Перед ним лежала одна з рушничних цівок і він показав Коленові розтруб жерла.

— Не розумію, — збентежився Колен, — перші були цілком циліндричні.

— Їх, звичайно, — провадив далі старий, — можна використовувати для виготовлення мушкетонів, але цю модель уперше застосовано п'ять воєн тому і в нас досить великий запас таких цівок. Дуже шкода.

— Я старавсь як міг, — мовив Колен.

— Авжеж. Я виплачу вам ваші вісімдесят фальшонів.

Старий витяг з шухляди столу запечатаний конверт.

— Я попросив принести його сюди, щоб вам не довелося ходити у відділ зарплатні,

бо часом промине кілька місяців, поки забереш свою платню, а вам гроші потрібні, здається, зараз.

— Дуже дякую, — промовив Колен.

— Я ще не дивився вашу вчорашню продукцію, — додав старий. — Її от-от привезуть. Може, зачекаєте хвилинку?

Тремтячий і уривчастий голос старого був справжньою мукою для Коленових вух.

— Зачекаю, — погодився він.

— Бачите, — пояснював старий, — ми змушені звертати увагу на такі дрібниці, бо всі рушниці, нехай йому біс, мають бути однакові, навіть якщо до них нема набоїв.

— Так, — розгубився Колен.

— Набоїв нема дуже часто, — пояснював далі старий, — бо з програмою виробництва патронів ми відстали; щоправда, є великі запаси набоїв для моделі рушниці, яку вже не випускають, але ми не дістали наказу виробляти набої для нових рушниць, отже, скористатися цією зброєю не можна. А зрештою це пусте. Адже що можна вдіяти з рушницею супроти панцерника. Вороги виготовляють один панцерник на дві наші рушниці. Ми, отже, маємо кількісну перевагу. Але супроти панцерника рушниця або й десять рушниць, надто коли нема набоїв — то ніщо.

— А тут не виробляють панцерників? — запитав Колен.

— Виробляють, але зараз тільки ледь що закінчують програму минулої війни, тож ті машини майже нездатні маневрувати і їх слід знищувати, а оскільки їхня конструкція дуже міцна й надійна, знищення забирає багато часу.

У двері постукали і з'явився завідувач складу, пхаючи поперед себе білий стерилізований візок. Під білим простирадлом лежала вчорашня Коленова продукція. З одного боку простирадло випиналось угору. Такого не мало б бути, якби цівки виростили циліндричні, і Колен захвилювався. Завідувач вийшов і зачинив двері.

— Ох! — зойкнув старий. — Бачу, що нічого не поправилось.

Він задер простирадло. Там лежало дванадцять рушничних цівок з синюватої холодної сталі, а на кінці кожної розпукла прекрасна біла троянда з бежевими тінями в заглибинах між пелюстками.

— Ох, — забурмотів Колен, — які вони гарні!

Старий мовчав і тільки раз або двічі кашлянув.

— Вам не варто приступати завтра до роботи, — нарешті сказав він, вагаючись, судомно впившись пальцями в край візка.

— А я їх можу забрати? — спитав Колен. — Для Хлої?

— Вони зів'януть, якщо їх відірвати від сталі. Адже, як ви знаєте, вони теж сталеві.

— Це неможлива річ, — мовив Колен.

Колен обережно взяв одну троянду за стебло і спробував зламати його. Рука порснула і одна з пелюсток на кільканадцять сантиметрів розпанахала йому руку. Потекла, повільно пульсуючи, темна кров, Колен машинально її злизував. Він дивився на білу пелюстку, по якій розпливалася червона пляма, а старий ляскав його по плечу й потихеньку спроваджував до дверей.

Хлоя спала. Вдень біле латаття надавало її шкірі чудової кремової барви, та під час сну в цьому не було потреби і на її шоках проступали червоні рум'янці. Хлоїні очі синіми плямами вирізнялися на обличчі і здалеку не можна було добачити, чи вони заплющені, чи ні. Колен сидів на стільці в їдальні і чекав. Він накупив багато квітів і виставив їх навколо Хлої. Він міг чекати ще кілька годин, перше ніж податися на пошуки нової роботи. Колен хотів відпочити, щоб потім справити добре враження і знайти справді грошовиту роботу. В кімнаті було майже темно. Вікно звузилось до десяти сантиметрів і світло проникало тонкою горизонтальною смугою. Воно падало тільки на Колонове плече й очі, решта обличчя ховалась у пільмі. Програваач зіпсувався, тепер для кожної платівки його треба було наставляти рукою, і це втомлювало Колона. Та й платівки постиралися. На деяких стало важко розпізнати навіть мелодію. Колен думав, що коли Хлої щось знадобиться, мишка зразу попередить його. Цікаво, чи побереться Ніколя з Ізідіою? Яку сукню вдягне Ізіда на весілля? Хто ж то дзвонить?

— Добридень, Алісо, — привітався Колен. — Ти прийшла до Хлої?

— Ні, — відповіла Аліса. — Я просто прийшла.

Колен з Алісою повернувся до їдальні. Алісині коси додали трохи світла, біля столу ще залишалися два стільці.

— Бачу, ти зажурилася, — мовив Колен. — Я вже добре пізнав, що то смуток.

— Шик уже прийшов, він удома.

— Він тебе послав по щось? — запитав Колен.

— Ні, просто вигнав.

— Зрозуміло, — сказав Колен. — Мабуть, впорядковує квартиру?

— Ні, — заперечила Аліса. — В нього вже є всі книжки і я йому стала нелюба.

— Ти посварилася з ним?

— Ні.

— Він, певне, не зрозумів, що ти йому казала, та коли мине гнів, ти йому знову поясниш.

— Він просто сказав мені, що в нього залишилося саме стільки фальшонів, щоб оправити в шкіру нікчемія його останню книжку і що йому вже нестерпно бачити мене біля себе, бо він нічого не може мені дати, а я, коли в мене почервоніють і порепаються руки, стану негарна.

— Він має слухність, — мовив Колен. — Тобі не слід працювати.

— Я кохаю Шика і охоче працювала б задля нього.

— Це нічого не дасть. Крім того, ти не зможеш, ти для цього надто гарненька.

— Чого він прогнав мене? — жалілася Аліса. — Правда ж, я була гарна?

— Не знаю, — відповів Колен. — Але я дуже люблю твої коси і твоє личко.

— Подивись, — проказала Аліса.

Підвелася, смикнула за кілечко застібки і її сукня впала на підлогу. Сукня була з

ясної вовняної тканини.

— Так... — шепотів Колен.

Кімната виповнилася сяєвом і Колен побачив усе Алісине тіло. Груді, здавалось, ладні спурхнути, довгасті м'язи струнких ніг на дотик, певне, тверді і теплі.

— Можна тебе поцілувати? — запитав Колен.

— Так, я тебе дуже люблю.

— Ти замерзнеш.

Аліса підступила до Колена, сіла йому на коліна і її очі беззвучно заплакали.

— Чому я стала йому нелюба?

Колен лагідно колисав Алісу.

— Тями в нього нема. А знаєш, Алісо, це все-таки добрий хлопець.

— Він мене дуже кохав, — сказала Аліса. — Він гадав, що пристрась до книжок можна поєднувати з коханням! Але це неможливе.

— Ти замерзнеш, — приказував Колен, цілуючи Алісу й пестячи її волосся.

— Чого я не зустріла тебе першим? Я б так кохала тебе, а тепер не можу. Тепер я кохаю Шика.

— Знаю. Я тепер теж дуже кохаю Хлою.

Колен зсадовив дівчину з колін і підібрав її сукню.

— Кицюню, вдягнися, ти застудишся.

— Ні, — хитнула головою Аліса. — Крім того, нічого вже не зміниться.

І мимохіть почала вдягатись.

— Я не хочу, щоб ти журилася, — мовив Колен.

— Ти такий добрий, а я така сумна. І все ж, як на мене, я ще допоможу трохи Шикові.

— Ти можеш повернутися до батьків, — став радити Колен. — Напевне, вони зрадіють, побачивши тебе... Або піди до Ізиди.

— Але Шик туди не прийде. Чого мені йти кудись, коли там не буде Шика?

— Він прийде, — запевнив Колен. — Я навідаюсь до нього.

— Ні, він уже нікого не пускає. Двері в нього завжди замкнені.

— Та я однак його побачу. Або ж він до мене зайде, — відказав Колен.

— Я не вірю, — мовила Аліса. — Шик став уже не той.

— Та ні, люди не міняються, міняються тільки речі.

— Не знаю, — стонула плечима Аліса.

— Я проведу тебе, — запропонував Колен. — Мені знову треба шукати роботу.

— А мені в інший бік, — сказала Аліса.

— Ну хоч на сходах проведу.

Аліса стояла навпроти і Колен обома руками обняв її за плечі. Відчував тепло її шиї і ніжне витке волосся біля свого обличчя. Провів руками по Алісиному тілі. Вона вже не плакала, думки її були десь далеко.

— Я не хочу, щоб ти накоїла дурниць, — мовив Колен.

— О ні, я дурниць не робитиму...

— Алісо, якщо тобі стане сумно, приходь до мене.

— Я, може, ще прийду.

Аліса задивилась у власну душу. Колен узяв її за руку. Вони зішли вниз, подекуди послизуючись на мокрих сходинках. На вулиці Колен попрощався з Алісою, а вона стояла й дивилась, як він відходить.

54

Шик щойно забрав останню книжку від палітурника і гладив її, перше ніж поставити на полицю. Книжка була оправлена в зелену цупку шкіру нікчемія, на палітурці було витиснене Партрове ім'я. В одній шафі Шик зібрав усі звичайні видання, а всі варіанти, рукописи, першодруки, шкіци займали окремі ніші в стіні.

Шик зітхнув. Аліса покинула його вранці. Він був змушений виставити її. В нього залишився один фальшон і один шматок сиру, до того ж її одяг займав у шафі багато місця, не даючи розвісити старі Партрові лахи, просто дивом придбані в книгаря. Шик уже не пригадував, коли він востаннє поцілував Алісу. Він уже не міг марнувати час на поцілунки. Йому треба було полагодити програвач, щоб вивчити напам'ять тексти Партрових лекцій. Тоді якщо він раптом розіб'є платівку, текст однаково збережеться.

Тут були всі Партрові книжки — всі опубліковані книжки. Книжки в розкішних оправах, дбайливо захищених шкіряними футлярами з позолоченими металевими застібками, коштовні видання на блакитному папері з широкими берегами, малотиражні видання на папері верже й на липучому мухоловному папері займали всю стіну і стояли в невеличких комірчинках, оббитих оксамитом. Кожне видання стояло в окремій комірчині. Біля протилежної стіни громадилися стоси позшиваних Партрових статей, побожно повирізуваних з незліченних часописів, оглядів, газет, що їм Партр зводив виявити ласку своєї плідної співпраці.

Шик потер рукою чоло. Скільки ж це часу Аліса прожила з ним? Коленові фальшони мали піти на шлюб із нею, але вона не надавала цьому великої ваги. Вона вдовольнилася чеканням, життям біля нього, але ж не можна погодитись, щоб жінка залишалася з вами тільки тому, що кохає вас. Шик теж її кохав. Але не міг собі дозволити марнувати час, бо Аліса вже не цікавилася Партром. Як можна не цікавитися такою людиною, як Партр? Людиною, здатною писати невідь про що, на казна-який сюжет, і то з якою точністю... Партр, безперечно, менше ніж за рік напише свою "Енциклопедію нудоти", в цій праці братиме участь і герцогиня де Бувоар, і тоді Шик придбає неоціненні рукописи. З цього випливало, що треба заробити й заощадити достатньо фальшонів, щоб можна було виплатити книгареві принаймні завдаток. Шик, щоправда, не сплатив податків. Але відкладена на них сума стала йому в іще більшій пригоді: він придбав томик "Клоаки святої голубки". Аліса воліла, щоб Шик таки сплатив податки і навіть пропонувала йому продати щось задля цього. Він погодивсь, і та сума якраз становила ціну оправи для "Клоаки святої голубки". Алісі й без кольє було гарно.

Шик вагався, відчиняти двері чи ні. Може, Аліса стоїть за дверима й чекає, поки він поверне ключа. Та ні, напевно чи. Її кроки молоточками цокотіли на сходах, відлунювали дедалі слабше, а потім стихли. Аліса могла б повернутися до батьків і поновити навчання. Вона, зрештою, згаяла небагато часу. Пропущений матеріал можна надолужити дуже швидко. Проте Аліса взагалі занедбала навчання. Вона надміру заопікувалася справами Шика, готуванням страви для нього і прасуванням краваток. Що ж, у такому разі він узагалі не платитиме податків. Цікаво, чи є випадки, коли інспектори ввалюються в квартиру й вимагають сплатити податки? Ні, такого не чинять. Можна дати якийсь завдаток, скажімо, один фальшон, і вам дадуть спокій, певний час ніхто про те не згадуватиме. Цікаво, а чи платять податки така людина, як Партр? Мабуть, і, зрештою, як дивитися з погляду моралі, хіба не на те заохочують до сплати податків, щоб людина, сплативши їх, дістала право потрапити під арешт, бо ж сплачувані податки йдуть на утримання поліції і високих урядовців. Це порочне коло, і його треба розбити, хай ніхто не сплачує ніяких податків, тоді всі урядовці здохнуть з голоду і не стане воєн.

Шик підняв панель програвача на дві платівки й поставив зразу дві різні платівки Жана Соля Партра. Він хотів слухати їх обидві водночас, щоб із зіткнення двох давніх думок народжувались нові. Сів на однаковій відстані від обох гучномовців, щоб голова опинилася точнісінько там, де відбуватиметься зіткнення, і несамохіть зберігала результати взаємодії.

Голки спершу потріскували на початковій спіралі, а потім лягли в борозенки і Партрові слова залунали в Шиковому мозку. Сидячи, Шик дививсь у вікно і помітив, що над покрівлями там і сям знялися великі сині, а знизу червоняві клуби диму. Здавалося, ніби горить папір. Шик мимоволі стежив, як червоне перемагає синє, і слова в його голові наскакували одне на одного з яскравими спалахами, відкриваючи за давньої утоми галяву для відпочинку з пружним травневим мохом.

55

Сенешаль поліції витяг із кишені свистка і скористався ним, аби вдарити по величезному перуанському гонгові, що висів позаду. Стало чути, як на кожному поверсі загупали підбиті залізом черевики, як бехкають із розгону людські тіла, і ось уже в кабінет заїхало, спустившись металевим жолобом шестеро його найкращих поліцаїв.

Вони попідводились, струсили пилюку з сидниць і виструнчилися.

— Дуглас! — гукнув сенешаль.

— Я! — відповів перший поліцай.

— Дуглас! — повторив сенешаль.

— Я! — відповів другий поліцай.

Переклик тривав далі. Сенешаль поліції не міг пам'ятати прізвищ своїх підлеглих, і ім'я "Дуглас" стало для них усіх прозивним.

— Осібне завдання! — оголосив сенешаль.

Усі шестеро поліцаїв як один схопилися рукою за сідничну кишеню, показуючи, що вони озброєні своїми дванадцятизарядними рівнячами.

— Керуватиму я сам! — наголосив сенешаль і щосили вдарив у гонг. Двері відчинились і з'явився секретар.

— Я вирушаю, — оголосив сенешаль. — Осібне завдання. Занотуйте!

Секретар вихопив блокнот, олівець і став у позицію статутного реєстрування за формою номер шість.

— "Примусове стягування податків з громадянина Шика з попереднім арештом майна, — диктував сенешаль. — Незаконне побиття і публічна наруга. Повна конфіскація майна або навіть часткова, обтяжена порушенням недоторканості житла".

— Занотовано, — доповів секретар.

— Дугласе, вперед, — скомандував сенешаль поліції. Підвівся і очолив ескадрилью, що загримотіла ногами й запихкала, вдаючи важке сапання паротяга на летовиську. Поліцаї були вдягнені в чорні, прилеглі до тіла шкіряні комбінезони з панцерними пластинами на грудях і на плечах, їхні чорні сталеві каски скидалися на шоломи й захищали чоло та скроні й опускалися на потилицю. В усіх були важкі, підкуті залізом черевики. Однострій у сенешалю був такий самий, проте з червоної шкіри, а на плечах у нього блищали дві золоті зірки. Рівнячі віддimalи задні кишені його поплічників; сам сенешаль затис у руці невеличку золоту палицю, а з його пояса звисала важка позолочена граната. Загін спустився парадними сходами, вартовий ніби й не бачив їх, а сенешаль підніс до кашкета руку. За дверима чекала оперативна машина. Сенешаль сам-один сів ззаду, а поліцаї поставали на підніжки, що їх не бракувало в машини: два найдебеліші — з одного боку, а чотири худі — з другого. Водій теж був убраний у чорний шкіряний однострій, але без каски. Автомобіль рушив, проте замість коліс він мав безліч війчастих ніжок, тож якась випадкова куля аж ніяк не могла пробити шини. Ніжки вперлися в землю і водій завернув на першому ж повороті; поліцаям у машині здалося, ніби вони на мить піднялися на гребінь хвилі.

56

Дивлячись, як відходить Колен, Аліса прощалася з ним усім своїм серцем. Як він кохає Хлою, ось пішов шукати роботу — і це задля неї, щоб можна було купити квіти й боротися з тим страхіттям, що пожирає їй груди. Широкі Коленові плечі трохи згорбилися, він здавався знесиленим, його біляве волосся тепер було незачесане й непригладжене. Яким ніжним ставав Шик, коли говорив про Партрові книжки і пояснював Партра. Він справді не міг обійтися без Партра, в нього й у гадці не було прагнути чогось іншого, Партр сказав усе, що йому самому хотілося б сказати. Треба не дати Партрові видати ту енциклопедію, вона стане погубою для Шика, він пограбує або вб'є якогось книгаря. Аліса поволі рушила. Партр день у день сидить у кафе, п'є і пише разом з людьми, що, як і він, приходять туди пити й писати, вони п'ють чай з

тютюновим димом і солодкі наливки, це не дає їм замислитись над тим, що вони пишуть; туди заходить і звідти виходить багато людей, це сколихує думки, що залягли в глибинах, і тоді щастить упіймати одну або й кілька думок. Аж ніяк не слід відкидати зайвого непотребу: беруть трохи думок, трохи непотребу і розбавляють їх. Такі речі люди засвоюють легше, надто жінки, що не люблять нічого чистого. До кафе було недалеко: Аліса вже здалеку бачила, як офіціант у білій курточці і лимонових штанах подає фаршировану ратицю Донові Евані Марке, славетному гравцеві в сексбол, що замість пити — цього він не любив — поглинав гострі страви, аби його сусідам дошкуляла спрага. Аліса увійшла, Жан Соль Партр сидів на своєму звичному місці й писав, відвідувачі — а їх було чимало — стиха гомоніли. Завдяки звичайному чуду — а це річ незвичайна — Аліса побачила, що поряд із Жаном Содем вільне місце, і сіла. Поставила на коліна свою важку сумку і відкрила замок. Через Партрове плече вона бачила назву сторінки: "Енциклопедія, том дев'ятнадцятий". Аліса несміливо поклала руку на плече Жана Соля: той зупинив перо.

— Ого, як ви далеко зайшли, — озвалася Аліса.

— Так, — відповів Жан Соль. — Ви хочете поговорити зі мною?

— Я просила б вас не видавати цього твору, — сказала Аліса.

— Це важко. Його вже чекають.

Партр зняв окуляри, дмухнув на скельця і знову начепив їх на вуха; тепер його очі сховалися.

— Безперечно. Я хотіла тільки сказати, що треба затримати видання.

— Ох, ну якщо лише це, то ми ще подивимось.

— Слід затримати його на десять років.

— Невже? — вразився Партр.

— Так. На десять років або, звичайно, ще й надовше. Адже ви знаєте, що людям потрібен час, аби вони могли заощадити і потім купити на ті гроші ваш твір.

— Читати його буде досить нудно, — сказав Жан Соль Партр, — бо й сам я незмірно знудився, щодня запускаючи перо. Мені весь час судомих ліву руку, бо ж я нею притримую аркуш.

— Мені шкода вас, — проказала Аліса.

— Через те, що в мене судома?

— Ні, через те, що ви не хочете затримати публікації.

— А навіщо?

— Зараз я вам поясню: Шик витратив усі свої гроші на придбання ваших творів і тепер у нього нема грошей.

— Краще б він купував що іншого, — порадив Жан Соль. — Я ніколи не купую своїх книжок.

— Він любить усе, що ви пишете.

— Це його право, — зауважив Жан Соль. — Він зробив свій вибір.

— Як на мене, він надто захопився, — розказувала Аліса. — Я теж зробила свій вибір, але тепер я вільна, бо він більше не хоче, щоб я жила з ним, тому я й уб'ю вас,

оскільки ви не хочете затримати публікацію.

— Але ж так я втрачу свої засоби існування, — сказав Жан Соль. — Як, по-вашому, я скористаюся своїми авторськими правами, якщо стану мерцем?

— Це тільки вас обходить, а я не можу зважати на всі дрібниці, бо передусім хочу вбити вас.

— Невже ви гадаєте, ніби я можу пристати на такий аргумент? — запитав Жан Соль Партр.

— Гадаю. — Аліса розкрила сумку і витягла з неї Шикове вирвисерце, що його вже досить давно поцупила з його шухляди. — Може, розстебнете комірець?

— Послухайте, — мовив Жан Соль, знімаючи окуляри, — як на мене, ця історія безглузда.

Проте комірець розстебнув. Аліса зібралася на силі і рішучим рухом угородила вирвисерце в Партрові груди. Партр подивився на неї і став швидко вмирати, останнім здивованим поглядом він відзначив, що його серце мало форму тетраедра. Аліса збіліла, мов крейда, Жан Соль Партр тепер уже мрець, чай холонув. Вона взяла рукопис "Енциклопедії" і розшматувала його. Один з офіціантів прибіг витерти кров і прибрати все те паскудство, витворене пером і чорнилом на маленькому чотирикутному столику. Аліса заплатила офіціантові, розвела ручки вирвисерця і Партрове серце випало на стіл; потім склала блискуче знаряддя, опустила до сумки і вийшла на вулицю, держачи в руках сірникову коробку, що лежала у Партра в кишені.

57

Аліса обернулася. Густий чорний дим виповнював вітрину, вже почала збиратися юрба, Алісі довелося запалити аж три сірники, перше ніж зайнялося полум'я, Партрові книжки не хотіли горіти. Книгар лежав за прилавком, поряд з ним його серце, що вже загорілося, з нього виривалося чорне полум'я і вигнуті цівки киплячої крові. У двох перших книгарнях метрів за триста позаду витанцьовували вогненні язики, тріщала й гуготіла пожежа, а книгарі лежали мертві; така сама смерть спіткає всіх, хто продавав Шикові Партрові книжки, їхні книгарні сплять. Аліса бігла і плакала, не можучи забути очей Жана Соля Партра, коли той побачив своє серце, попервах вона не хотіла його вбивати, намірялася тільки перешкодити публікації його нової книжки і врятувати Шика від руїни, що потроху підступала до нього. Всі ці книгарі змовилися проти Шика, пожадливо оббирали його, користаючися з його любові до Партра, продавали йому старі непотрібні лахи і погризені люльки, вони цілком варті долі, що чекає на них. Побачивши ліворуч вітрину, заставлену зшитими томами, Аліса зупинилася, перевела дух і зайшла. До неї підійшов книгар.

— Що ви бажаєте? — запитав він.

— У вас є Партр?

— Звичайно, але саме цієї миті я не можу показати вам найцінніші видання, бо пообіцяв їх усі одному солідному клієнтові.

— Шикові?

— Атож, гадаю, що його звати саме так.

— Він у вас уже нічого не купуватиме, — мовила Аліса.

Підступила до книгаря й випустила хусточку. Книгар, кречучи, нахилився, аби підняти, а Аліса швидким рухом угородила йому в спину вирвисерце, знову заплакала й затремтіла, книгар упав, ударившись обличчям об підлогу, Аліса не зважилась відібрати хусточку, що її він затис у пальцях. Вирвисерце випорснуло з тіла, між його клешнями яскраво червоніло дрібне книгареве серце, Аліса розвела ручки і серце підкотилось до рідного йому тіла. Треба поспішати, Аліса схопила паку газет, черкнула сірника, кинула його під прилавок, зверху ще накидала газет, потім жбурнула в полум'я з десяток книжок Ніколя Каласа, що лежали на найближчій полиці, і вогонь із жарким тремтінням накинувся на книжки, дерев'яний прилавок закурився й затріщав, дим заволік усю книгарню. Аліса зіпхнула на вогонь останній рядок книжок і навпомацки вийшла, замкнувши за собою магазин, щоб ніхто не ввійшов, на вулиці пустилася бігти. Їй пекло очі, коси просмерділися димом, Аліса бігла, а сльози тепер уже не стікали, їх зразу висушував вітер. Аліса вже підбігла до кварталу, де жив Шик, залишилось тільки дві або три книгарні, решта книгарень не становила небезпеки для Шика. На порозі наступної книгарні Аліса обернулася і побачила, як далеко позаду здіймаються в небо стовпи диму, юрмляться люди, прагнучи подивитись, як працює складне приладдя пожежного загону. Коли Аліса зачиняла за собою двері, вулицею промчали величезні білі пожежні автомашини; вона крізь скло провела їх очима, а тим часом підступив книгар і запитував, що за книжки вона шукає.

58

— Ви, — розпоряджався сенешаль поліції, — станете тут праворуч від дверей, а ви, Дугласе, — провадив він далі, — повертаючись до другого з двох дебелих поліцаїв, — станете ліворуч і нікого не впускатимете.

Два названі поліцаї дістали рівнячі і опустили праву руку вздовж правого стегна, тримаючи пістолет цівкою вниз — про цю позу писалося в статуті. Ремінець каски туго затягли під підборіддям. Сенешаль зайшов у будинок, за ним — чотири худі поліцаї; він знову поставив по одному поліцаєві обабіч дверей, наказавши нікого не випускати. Потім побрався сходами вгору разом з двома останніми худими поліцаями. Ті були дуже схожі між собою: обличчя їм спохмурніли, зблиснули чорні очі, стислися вуста.

59

Шик зупинив програвач, щоб поміняти обидві платівки, що їх він одночасно прослухав до самого кінця. Шик узяв платівки з іншої серії і під однією з них побачив Алісине фото, яке вважав за втрачене. То був портрет у півоберта, виконаний при

м'якому світлі; щоб показати гру сонця в Алісiniх косах, фотограф поставив один юпітер позаду неї. Шик, не випускаючи фото, поміняв платівки. Глянувши у вікно, він помітив, що з'явилися нові стовпи диму, тепер уже ближче до нього. Шик постановив дослухати платівки і зайти до книгаря в сусідньому будинку. Сів, підніс фото до очей і став пильніше придивлятися до нього: Аліса скидалася на Партра; мало-помалу Алісин образ щез і замість нього з'явився Партр; Партр усміхнувся Шикові: авжеж, він подарує йому з присвятою все, чого той забажає. На сходах почулися кроки, Шик нашорошив вуха, у двері загрюкали. Шик поклав фото, зупинив програвач і пішов відчиняти. Перед собою він побачив комбінезон з чорної шкіри, за ним другий, останнім увійшов сенешаль поліції; в сутінках сходового майданчика по його червоному вбранню перебігали якісь спалахи.

— Ваше прізвище Шик? — запитав сенешаль.

Шик відсахнувся, обличчя йому зблідло. Він задкував аж до стіни, де стояли неоціненні Партрові книжки.

— Що я такого скоїв? — запитав Шик.

Сенешаль порився в нагрудній кишені й прочитав йому папірець:

— "Примусове стягування податків з громадянина Шика з попереднім арештом майна. Незаконне побиття і публічна наруга. Повна конфіскація майна або навіть часткова, обтяжена порушенням недоторканості житла".

— Але... я сплачу податки.

— Звичайно, — мовив сенешаль, — ви їх сплатите потім. А почати нам треба з незаконного побиття. Оскільки законне побиття дуже суворе, ми, щоб люди не бунтували, вдаємося до пом'якшених форм.

— Я вам віддам усі свої гроші, — белькотів Шик.

— Звичайно, — кивнув сенешаль.

Шик підійшов до столу і висунув шухляду: там у нього лежало вирвисерце великого калібру і негодящий шпигобій. Вирвисерця він не знайшов, а шпигобій лежав на купі старого папіряччя.

— Скажіть, — озвався сенешаль, — а ви таки грошей шукаєте?

Поліцаї розійшлися у різні боки й направили на Шика рівнячі. Шик випростався, судомно затиснувши шпигобій.

— Стережіться, шефе! — гукнув один з поліцаїв.

— Шефе, мені стріляти? — запитав другий.

— Ви мене так не візьмете! — загрозливо крикнув Шик.

— Гаразд, — мовив сенешаль, — тоді ми візьмемося до ваших книжок.

Один з поліцаїв схопив найближчу книжку і брутально розгорнув її.

— Шефе, тут сама писанина, — повідомив він.

— Плюндруйте, — звелів сенешаль.

Поліцай узяв книжку за палітурку і став щосили трусити.

— Не чіпайте її! — заревів Шик.

— Скажіть мені, — спитав сенешаль, — чого ви не скористалися своїм шпигобоем?

Адже на папері ясно написано: "Порушення недоторканості житла".

— Лишіть її! — налився кров'ю Шик і замахнувся шпигобоем, проте лезо безсило опустилося.

— Шефе, мені стріляти? — знову запитав поліцай.

Книжка відірвалася від палітурки і Шик метнувся вперед, віджбурнувши непотрібний шпигобій.

— Дугласе, стріляйте! — звелів сенешаль, задкуючи.

Шикове тіло впало під ноги поліцаям: стріляли обидва.

— Шефе, це і є незаконне побиття? — запитав другий поліцай.

Шик іще ворушився. Він піднявся на руках і спромігся стати навколішки. Руками він тримався за живіт, обличчя йому кривилося, краплі поту заливали очі. На чолі видніла велика рана.

— Не чіпайте книжок, — бурмотів він. Голос у нього був хрипкий і надламаний.

— Ми їх зараз потопчемо, — сказав сенешаль. — Гадаю, через кілька секунд ви помрете.

Голова в Шика впала, він намагався підняти її, проте живіт болів так, ніби всередині крутились тригранні багнети. Йому вдалось поставити одну ногу на підлогу, проте друге коліно не розгиналося. Поліцаї підійшли до книжок, натомість сенешаль ступив два кроки до Шика.

— Не чіпайте книжок, — благав Шик. Стало чути, як у нього в горлі булькоче кров, голова хилилась дедалі нижче. Шик лишив свій живіт, мимоволі махнув закривавленими руками і повалився обличчям на підлогу. Сенешаль поліції перевернув його ногою. Шик не ворушився, його розплющені очі дивились кудись далеко за межі кімнати. Обличчя було поділене навпіл цівкою крові, що стікала з лоба.

— Топчіть, Дугласе! — наказав сенешаль. — А цей шумовий апарат я сплюндрую сам.

Сенешаль підійшов до вікна й побачив, як до нього поволі підпливає величезний гриб диму, клубами вирываючись з першого поверху сусіднього будинку.

— А проте топтати дуже старанно не треба, — додав він, — сусідній будинок горить. Швидше, швидше, це дуже важливо. Тут, правда, й слідів не залишиться, але в рапорті я однаково запишу весь комплекс заходів.

Шикове обличчя почорніло. Калюжа крові під його тілом загусла, прибравши форму зірки.

60

Ніколя проминув передостанню книгарню, підпалену Алісою. Він зустрів Колена, що подався на пошуки роботи, і вже знав про біду своєї небоги. Зателефонувавши до свого клубу, Ніколя зразу дізнався і про Партрову смерть, тож пішов наздоганяти Алісу, прагнучи її втішити, покріпити її дух і забрати до себе, аж поки вона знову стане весела. Він уже бачив Шиків будинок і видовжений вогняний язик, що вихопивсь із

вітрини сусідньої книгарні: скло луснуло так, ніби хто молотом влупив. Перед дверима Ніколя помітив машину сенешалю поліції, побачив, що водій посуває її трохи вперед, аби вивести її з небезпечної зони, звернув увагу й на чорні постаті поліцаїв. Майже зразу прибули пожежники, їхнє авто, вискнувши, зупинилося перед дверима книгарні. Ніколя вже боровся з замком. Йому пощастило висадити ногою двері і він заскочив усередину. В книгарні все пойнялося полум'ям, сам книгар лежав на підлозі, ноги вже пожирав вогонь, поряд валялося його серце і Шикове вбивче знаряддя. Вогонь бухав бахматими клубами, вузькі довгі пасма враз пробивали грубі мури книгарні, й Ніколя впав на підлогу, щоб полум'я не охопило і його; саме цієї миті він відчув, як угорі сколихнулося повітря, зрушене потужним струменем вогнегасника з пожежного пристрою. Вогонь загуготів з подвійною силою, а струмінь опустився до самого низу. Книжки горіли з великим тріскотом, сторінки розлітались, зіштовхувались і втікали від струменя, Ніколя насилу міг дихати, бо тепер полум'я безладно шугало на всі боки. Він думав, що Аліса, напевне, не залишилася б у вогні, проте не бачив дверей, якими вона могла б вийти, вогонь боровся з пожежниками і, здається, швидко підіймався угору, звільнивши низ, де все вже ніби згасло. Проте посередині попелу і бруду лишилося щось блискуче, яскравіше навіть за вогонь.

Дим невдовзі розвіявся, полинувши на верхні поверхи, книжки погасли, зате стеля стала здобиччю буйного, ще не баченого полум'я. На підлозі нічого не горіло — тільки сяяло щось невідоме і блискуче.

Притрушений попелом, з обсмаленим волоссям, насилу дихаючи, Ніколя підповз до того сяєва. Чулось, як десь метушаться і гупають пожежники. Під покрученою залізною балкою Ніколя побачив сліпучі білі коси. Полум'я не пожерло їх, бо вони були яскравіші за нього. Ніколя поклав коси до внутрішньої кишені і вийшов.

Ішов він невпевнено, йому вслід дивилися пожежники. Вогонь лютував на верхніх поверхах і вони готувались відгородити весь квартал, оддавши його несамовитій стихії, бо рідкий вогнегасник уже скінчився.

Ніколя плентався тротуаром, правою рукою пригортаючи до грудей Алісині коси. Зашаруділа ніжками машина сенешалю поліції і невдовзі обігнала його. Ззаду Ніколя розпізнав червону сенешалеву шкірянку. Трохи розкривши поли піджака, Ніколя весь був осяяний сонячним промінням, і тільки його очі затьмарювала пітьма.

61

Колен підходив уже до тридцятого стовпа. З самого ранку він обходив підвал Золотої скарбниці. Його завдання полягало в тому, щоб кричати, коли він побачить, що хтось іде красти золото. Підвал був дуже великий. Щоб обійти його кругом, потрібен був день ходи, і то швидко. Посередині була панцерна камера, де визрівало золото в атмосфері вбивчого газу. За цю роботу платили багато грошей, якщо сторож спробував за день обійти весь підвал. Проте Колен почувався знесиленим, до того ж у підвалі було темно. Колен мимоволі обертався, дарма що через це вибивався з

графіка, і бачив позаду тільки далеку світляну цятку останньої лампи, а попереду — наступну лампу, що поволі ближчала.

Крадії золота приходили не щодня, але в указану годину однак треба було з'являтися на контрольному пункті, бо інакше робили стягнення з зарплати. Годилося дотримуватись графіка, щоб учасно закричати, коли йтимуть злодії: адже ті люди неухильно дотримувалися своїх звичок.

Колен намуляв собі праву ногу. Долівка у підвалі, складеному з твердого штучного каменю, була крива і нерівна. Колен трохи наддавав ходи, проминаючи восьму білу риску, щоб дістатися до тридцятого стовпа потрібної для нього години. З нудьги Колен став співати на все горло, але зразу замовк, бо луна повертала йому посічені загрозливі слова, виводячи мелодію, що суперечила його власній.

Ноги аж гули, проте Колен невтомно посувався вперед, проминув тридцятий стовп і несамохіть озирнувся, гадаючи побачити щось позаду. На цьому він утратив п'ять секунд і, аби надолужити згаяне, якийсь час ступав трохи швидше.

62

До їдальні вже не можна було зайти. Стеля сіла майже до самої підлоги і з неї звисали напіврослинні, напівмінеральні вирости, що розвивалися і множилися у вологій пітьмі. Двері в коридор не відчинялися, лишився тільки вузький прохід від вхідних дверей до Хлоїної кімнати. Ізіда пройшла першою, Ніколя — за нею. Ніколя був немов очманілий, внутрішню кишеню його піджака щось віддимало і він часом погладжував собі груди.

Перше ніж зайти до кімнати, Ізіда подивилася на ліжку. Навколо Хлої й тепер було багато квітів. Її руки, витягнені вздовж ковдри, насилу тримали білу орхідею, що проти прозорої Хлоїної шкіри видавалася бежевою. Очі в неї були розплющені і вона ледь ворухнулася, побачивши, як біля неї сідає Ізіда. Ніколя подивився на Хлою й відвернув голову, не змігши навіть усміхнутися їй. Підійшов до Хлої й погладив їй руку. Ніколя теж присів, а Хлоя лагідно заплющила і знову розплющила очі. Хлоя, певне, зраділа, що вони провідали її.

— Ти спала? — тихо спитала Ізіда.

Хлоя очима показала, що ні. Своїми прозорими пальцями вона силкувалась намацати Ізідину руку. Долонею другої руки вона прикривала мишку, мишка вийшла, блиснувши бистрими чорними очима, і неквапом потупцювала по ліжку, йдучи до Ніколя. Ніколя взяв обережно мишку, поцілував її в оксамитну мордочку, і вона повернулася до Хлої. Квіти навколо ліжка здригалися, швидко в'януучи в затруєному повітрі, а Хлою день у день обіймала дедалі більша кволість.

— Де Колен? — запитала Ізіда.

— Працю... — видихнула Хлоя.

— Не розмовляй, — застерегла Ізіда. — Я краще питатиму по-іншому. — Ізіда схилила свою гарну каштанову голівку до Хлоїного обличчя і обережно поцілувала її. —

Він працює в банку?

Хлоїні повіки опустилися.

У передпокої почулися кроки, невдовзі в дверях показався Колен. Він приніс свіжі квіти, але роботу вже втратив. Злодії прийшли надто рано, а Колена вже ноги не носили. Оскільки він старався, йому децицію заплатили, на неї він і купив ці квіти.

Хлоя, здається, стала спокійніша, тепер вона майже всміхалася, Колен мало не впритул підсунувся до неї. Для знесиленої Хлої Коленове кохання було завеликим, і він тихо гладив її, немов боячися зламати, бідолашними натрудженими руками пестив темні Хлоїні коси.

Їх залилося четверо: Ніколя, Колен, Ізіда і Хлоя. Ніколя зайшовся плачем, бо Шик і Аліса не придуть уже ніколи, а Хлої ставало дедалі гірше.

63

На новій роботі Коленові платили чимало грошей, та було запізно. Тепер він щодня мусив заходити до незнайомих людей. Йому давали список і він оголошував про всілякі лиха за день до того, як вони стануться.

Кожного дня він навідувався і в квартали простолюду, і до розкішних кам'яниць. Він долав тисячі сходинок. Приймали його вкрай неприязно. Йому жбурляли в голову важкі і тверді предмети, лаяли гострими, немилосердними словами, випихали за двері. За це він отримував гроші і дуже цим тішився. Він триматиметься за цю роботу, бо тільки її може виконувати: смиренно терпіти, коли його шлють під три чорти.

Колена змагала втома, йому судомило ноги, він змарнів на виду. Його очі бачили тепер тільки те, що люди незмірно бридкі. Колен усякчас оголошував про прийдешні нещастя, його всякчас проганяли — тумаками, криком, сльозами і прокльонами.

Колен проминув два сходові прогони, зайшов у коридор і подзвонив, зразу ж відступивши назад. Побачивши його чорний кашкет, люди здогадувались і безбожно його цькували, проте Колен не мав права відповідати: адже за це йому платили. Двері відчинилися. Колен попередив і пішов. У спину йому вдарило важке поліно.

Колен пошукав у списку наступне ім'я й побачив, що там стоїть його власне прізвище. Тоді він пожбурих кашкета й пішов просто по вулиці, його серце налилося свинцем, бо він уже знав, що Хлоя завтра помре.

64

Свяченик розмовляв із Псаромником, а Колен чекав кінця їхньої розмови, аж тоді наважившись підступити. Він не бачив землі в себе під ногами і раз по раз зашпортувався. Перед очима в нього була Хлоя, захолола на їхньому шлюбному ложі — з матовою шкірою, темними косами, прямим носом, опуклим чолом, ніжним овалом обличчя і заплющеними повіками, що відгородили її від світу.

— Ви замовляєте похорон? — спитав Свяченик.

— Хлоя померла, — відповів Колен. Він чув, як Колен говорить про смерть Хлої і не вірив цьому.

— Знаю, — мовив Свяченик. — Скільки ви наміряєтесь викласти? Ви, безперечно, воліли б пишну церемонію?

— Так.

— Я можу вам улаштувати дуже гарну погребову церемонію за дві тисячі фальшонів, — запропонував Свяченик. — Можна й дорожчу...

— У мене всього двадцять фальшонів, — признався Колен. — Мені, може, пощастить дістати ще тридцять або сорок, але не зразу.

Свяченик набрав у легені повітря і з огидою видихнув.

— Отже, вам потрібна церемонія для злидарів...

— Я й справді злидар, — мовив Колен. — А Хлоя померла.

— Атож, але годилося б завжди все владнувати так, щоб умерти і мати гроші на пристойний похорон. Невже у вас нема навіть півтисячі фальшонів?

— Нема... Я міг би дати сто, якби ви погодились, щоб я сплачував частками. Ви хоч усвідомлюєте, що це означає: "Хлоя померла"?

— Знаєте, — мовив Свяченик, — я вже звик і це мене нітрохи не вражає. Я мав би порадити вам звернутися до Бога, але боюся, що за таку мізерну суму відволікати його, мабуть, не можна...

— Ох, — зітхнув Колен, — я не хочу його відволікати. Бачите, я не вірю, ніби він щось може, адже Хлоя померла.

— Чого ви вчепилися за це? — невдоволено запитав Свяченик. — Краще подумайте про... не знаю, про що, але байдуже... наприклад...

— А за сто фальшонів буде пристойний похорон?

— Про це я навіть не хочу говорити. На вашому місці я дав би принаймні сто п'ятдесят.

— Таж мені доведеться дуже довго виплачувати.

— Ну то й що, у вас є робота... Ви мені напишете розписку.

— Як хочете.

— У такому разі, — мовив Свяченик, — може, ви погодитесь на двісті, і тоді з вами були б Пиякон і Псаромник, а за сто п'ятдесят вони будуть проти вас.

— Не думаю, — відповів Колен. — Гадаю, що на цій роботі я втримаюсь недовго.

— Що ж, тоді нехай сто п'ятдесят, — виснував Свяченик. — Шкода, похорон буде просто гидкий. Ох, які ви мені огидні, ви жалюгідна скнара...

— Перепрошую, — знітився Колен.

— Пишіть розписку, — сказав Свяченик і брутально пихнув Колена.

Колен зачепився за стілець. Свяченик, розлютившись тим гуркотом, знову пихнув Колена в бік різниці, а потім пішов за ним, бурмочучи прокльони.

Колен чекав труначів на порозі квартири. Труначі геть позабрюхувались, бо сходи руйнувалися і гнили дедалі швидше. Щоправда, труначі натягли на себе таке дрантя, що вже ніякого бруду не боялось. Крізь численні діри видніли їхні вузлуваті брудні й руді волохаті ноги, а Колена вони привітали поплескуванням по животу, бо саме цю процедуру передбачали правила похорону для злидарів.

Передпокій скидався тепер на хід до печери, і труначі пригнули голови, добуваючись до Хлоїної кімнати. Погребові служники, що приносили труну, вже пішли, і замість Хлої лежав старий чорний пом'ятий і подовбаний ящик, до того ж пронумерований. Труначі підхопили його і, взявши немов таран, метнулися до вікна. Адже мерців виносять на руках, починаючи лише з п'ятиста фальшонів.

"Це через те труна така побита", — подумав Колен і заплакав, бо Хлоя, певне потовчється й розіб'ється.

Потім Колен згадав, що вона вже нічого не відчуває, і заплакав іще ревніше. Труна гепнула на бруківку, зламавши ногу хлопчикові, що грався під вікнами. Копаючи ногами, труну підбили до тротуару й підняли на катафалк — старий фургон, пофарбований червоною фарбою, за кермо сів один з труначів.

Труну проводжав нечисленний, просто мізерний гурт — Ніколя, Ізіда, Колен і ще двоє чи троє людей, котрих вони не знали. Машина їхала досить швидко. Щоб устигати за нею, доводилося бігти. Водій виспівував на все горло. Він замовкав, починаючи лише з двохсот п'ятдесяти фальшонів.

Біля церкви машина зупинилась, але в храм труну не заносили, тільки Колен із друзями зайшли послухати панахиду. Насуплений Свяченик повернувся до них плечима і почав щось мимрити. Колен стояв навпроти віттаря.

Колен підняв очі: просто перед ним на стіні висів на хресті Ісус. Ісус, здавалося, нудивсь, і Колен запитав у нього:

— Чому Хлоя померла?

— За те, що відбувається там, я не маю жодної відповідальності, — відповів Ісус. — От коли б ми про інше говорили...

— А хто відповідальний за це? — запитав Колен.

Колен з Ісусом розмовляли дуже тихо і тому ніхто з присутніх їх не чув.

— В усякому разі не ми, — відповів Ісус.

— А я ж вас запрошував на своє весілля, — нагадав Колен.

— Весілля було славне, — мовив Ісус, — я тоді дуже втішився. Чого це ви й тепер не дали більше грошей?

— Я вже ні шеляга не маю, — відповів Колен. — Крім того, це ж не весілля...

— Атож, — згодився і ніби збентежився Ісус.

— Адже ситуація інша, — пояснював Колен. — Тепер Хлоя вже мертва. Я навіть помислити не можу про труну.

— Гм... — протяг Ісус.

Ісус подивився кудись убік і, здавалось, нудився. Свяченик крутив калатало і викрикував латинські вірші.

— Чого ви дали їй померти? — запитав Колен.

— Ох, не питайте цього! — відповів Ісус, намагаючись вигідніше вмотивувати на цвяхах.

— Вона була така лагідна, — розповідав Колен. — Вона нікому не заподіяла зла — ні думкою, ні вчинком.

— З релігією це ніяк не пов'язане, — промимрив, позіхаючи, Ісус і труснув головою, щоб змінити нахил тернового вінця.

— Я знаю, що ми не скоїли нічого лихого, — переконував Колен. — Ми цього не заслужили.

Колен опустил очі. Ісус мовчав. Колен знову підняв голову. Ісусові груди повільно і ритмічно здималися. Риси його обличчя випромінювали спокій. Очі в Ісуса були заплющені і Колен почув, як з його ніздрів долинає тихе вдоволене мурчання, неначе в ситого кота. Цієї миті Свяченик підскочив на одній нозі, потім на другій, подув у трубу, і церемонія скінчилася.

Свяченик першим вийшов з церкви, але вернувся до різниці і взувся в грубезні підбиті цвяхами черевики.

Колен, Ізіда та Ніколя вийшли і чекали позаду машини.

І тоді з'явилися Псаромник і Пиякон, убрані в пишні яскраві ризи. Вони стали тюкати на Колена і, мов дикуни, затанцювали навкруг катафалка. Колен заткнув собі вуха, проте нічого не міг сказати, бо ж він замовив похорон для бідних, і стояв, безборонний, не відсажуючись від цілих пригоршів камінців.

66

Процесія дуже довго ходила вулицями, люди вже й не озиралися на неї, а день згасав. До цвинтаря для злидарів було дуже далеко. Червоний фургон котивсь і підстрибував по нерівній дорозі, а мотор тим часом радісно бабахав.

Колен уже нічого не чув, думками він повертався в минуле й іноді всміхався, він пригадував геть усе. Ніколя та Ізіда йшли позаду. Ізіда від часу до часу торкала Колена за плече.

Дорога скінчилася, зупинився і катафалк, попереду плюскотіла вода. Труначі зняли чорний ящик. На цей цвинтар Колен потрапив уперше: він містився на одному з островів невизначеної форми, контури якого часто мінялися після повеней. Острів ледве мрів у тумані. Катафалк зупинився на березі: на острів потрапляли по довгій гнучкій сірій дошці, далекий край якої зникав у тумані. Труначі раз по раз згадували чорта і перший уже ступив на дошку — саме таку завширшки, що могла пройти одна людина. Труначі несли домовину на широких ремнях із сировиці, що лежали на плечах і обкручувалися навколо шиї, отож другий трунач став душитись і геть посинів; його синя постать на сивому тлі туману наганяла великий сум. За труначами рушив

Колен, слідом за ним ступили на довгу дошку Ніколя та Ізіда. Перший трунач навмисне тупотів, аби якомога розхитати й розгойдати дошку, ось він зник серед випарів, що зміїлися над водою, наче струминки цукру в солодкому сиропі. Тупіт кроків ставав дедалі глухіший, дошка мало-помалу прогнулася, вони вже підходили до середини шляху. На самій середині дошка, хитаючись, торкалася води, женучи від себе симетричні хлюпотливі хвильки, темна прозора вода часом навіть заливала її. Колен нахилився праворуч і поглянув на дно, йому здалося, ніби в глибинах повільно рухається щось біле. Позаду нього зупинилися Ніколя та Ізіда; всі троє немов стояли на воді. Труначі не зупинялись, бралися дошкою вже вгору, і коли всі проминули середину шляху, хвильки поменшали, а дошка, цмокнувши, відстала від води.

Раптом труначі пустилися бігти, щосили гупаючи по дошці, а ручки чорного ящика брязкали об його стіни. Труначі дісталися острова, набагато випередивши Колена з друзями, і ринулись вузькою стежиною, обсадженою обабіч темним живоплотом. Стежка, хоч як дивно, звивалась і крутилася, земля видавалася ніздрюватою і крихкою. Згодом стежка трохи поширшала. Листки на деревах дедалі більше сіріли і на їхній оксамитовій поверхні виразно проступали золотаві жилки. Деревя, гнучкі та довгі, дугою перехилялись над дорогою, і світло, пробившись крізь утворене їхніми кронами склепіння, блідло і м'якло. Стежка поділилася на кільканадцять стежечок, і труначі, не вагаючись, повернули праворуч. Колен, Ізіда та Ніколя бігли, аби наздогнати їх. У кронах, здається, не пурхала жодна пташка, нічого ніде не шаруділо і тільки іноді важко спадав на землю сіруватий листок. Стежка й далі двоїлась і галузилась, труначі щосили гатили ногами по деревах і їхні ковані черевики глибоко розтинали губчасту кору, що відтак укривалася синіми ранами. Цвинтар лежав посередині острова; видершись на стелю, ген далеко, понад верхівками миршавих дерев, як дивитись на протилежний берег, можна було побачити небо, розмальоване чорними смугами: то планери повільно пропливали у повітрі над ланами кропу і мокрецю.

Труначі зупинилися над широченною ямою і стали розгойдувати Хлоїну домовину, виспівуючи "К чорту!", потім натисли на пружину, віко відскочило і в яму бухнуло щось важке, причому другий трунач мало не задушився і впав на землю, не встигши вчасно скинути ремінь із шиї. Колен і Ніколя підбігли до могили, Ізіда дріботіла позаду. Зненацька з-за пагорба виступили Пиякон і Псаромник в обшарпаних, засмальцьованих комбінезонах, завили, мов вовки, і стали закидати яму землею і камінцями.

Колен повалився навколішки, хапаючись обіруч за голову, каміння глухо сипалось у яму; невдовзі Псаромник, Пиякон і обидва труначі побралися за руки і стали водити хоровод навколо ями, а потім ураз побігли до стежини і зчезли, пританцьовуючи фарандолу. Пиякон дув у великий крумгорн, хрипким ревом струсивши мертве повітря. Земля потихеньку обсипалась, і через дві або три хвилини Хлоїне тіло цілковито зникло під груддям.

67

Сіра чорновуса мишка напружилася востаннє і їй пощастило пробігти, перше ніж стеля впала на підлогу, з усіх шпарок порснули навсебіч довгі цівки інертної матерії. Мишка чимдуж промчала темним коридором у передпокій, що його стіни вже хиталися та зсувалися, і шугнула попід дверима на сходи. Спустилася вниз, а на тротуарі стала, з хвилинку повагалася, зорієнтувалася і пішла в бік цвинтаря.

68

— Широ кажучи, — мовив кіт, — це мене зовсім не цікавить.

— Ти помиляєшся, — заперечила мишка, — я ще молода і навіть донедавна мене дуже добре годували.

— Але й мене добре годують, — сказав кіт, — проте мені зовсім не хочеться накладати на себе лапи, — ось чому я вважаю, що твоє бажання неприродне.

— Ти так кажеш, бо не бачив його, — переконувала мишка.

— А що ж він робить? — запитав кіт.

Котові, щоправда, не дуже й кортіло про це чути. Він розімлів на сонці, його еластична шкурка аж лисніла.

— Він стоїть на березі, — розповідала мишка, — і чекає, а коли настає слухна година, виходить на дошку й зупиняється посередині. Він там щось бачить.

— Що ж там можна побачити? — засумнівався кіт. — Хіба тільки латаття.

— Так, — відповіла мишка, — він чекає, поки латаття спливе, щоб убити його.

— Глупство, — промовив кіт. — Хіба це цікаве?

— А коли та година минає, — провадила далі мишка, — він повертається на берег і дивиться на її фото.

— Він що, ніколи не їсть? — запитав кіт.

— Ні, — відповіла мишка, — і став дуже кволий, мені вже несила на це дивитись. Якогось дня він напевне спотикнеться на тій довжелезній дошці.

— А тобі що до цього? — питав далі кіт. — Тож, бачу, він нещасливий?

— Тут не про щастя йдеться, він просто мучиться. Саме на це я й не можу дивитися. Крім того, він коли-небудь шубовсне у воду, він надто нахиляється.

— Що ж, — мовив кіт, — коли й справді все так, я, звичайно, допоможу тобі, але не знаю, чому я кажу "коли й справді все так", бо взагалі нічого не розумію.

— Ти дуже добрий, — сказала мишка.

— Поклади голову мені в пащу і чекай, — звелів кіт.

— А довго чекати?

— Аж поки мені хтось наступить на хвіст, — мовив кіт, — щоб у мене миттю спрацював рефлекс. Але ти не переживай, я витягну хвоста.

Мишка розкрила котові щелепи і вставила голову поміж його гострі зуби. Проте майже зразу відсахнулася.

— Ти що, акулу вранці їв? — обурилась вона.

— Послухай, — розгнівався кіт, — якщо це тобі не до шмиги, можеш забиратися. Мені твої вигадки до живих печінок допекли. Сама розбирайся.

— Не сердься, — попросила мишка.

Мишка заплющила маленькі чорні оченята і знову встромила голову в котячу пащу. Гострими іклами кіт обережно обхопив м'яку сіру шийку. Чорні мишачі вуса сплутались із його власними. Кіт розгорнув свого пухнастого хвоста і простяг його на хідникові.

Здалеку до них наближались одинадцять сліпих дівчаток з сирітського притулку святого Юліана Відступника.

Мемфіс, 8 березня 1946 р.

Давенпорт, 10 березня 1946 р.